S. Mehedinți

POLITICA DE VORBE

ȘI

OMUL POLITIC

Cu reconstituirea unității politice și naționale (1859—1918), poporul român a intrat în faza maturității. E timpul să arate acuma deplin ce poate, desvoltând o viață culturală și economică proprie; ori, dacă nu, să vegeteze în umbra altora ca o formație etnică și politică fără menire osebită pe lume.

„VIAȚA ROMÂNEASCĂ"

www.dacoromanica.ro

S. MEHEDINȚI

POLITICA DE VORBE

ȘI

OMUL POLITIC

POLITICA DE VORBE. — Dervișii condeiului. — Către Popeștii democrației liberale. — Răspuns lui Șișmanof. — *Nationalismus latrans* (răspuns „Neamului Românesc"). — Răspuns oaspeților francezi. — Scrisoare către cei 3 miniștri de culte dela sfârșitul anului 1918.

REALITĂȚI. — Problema populației. — Țăria granițelor etnografice. — Pregătirea tineretului român. — Ce așteptăm dela Românii de peste vechile hotare? — Ce facem cu străinii? — Omul politic. — Însușirile omului de Stat. — Încheere.

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA „CONVORBIRI LITERARE"
17, Strada Câmpineanu 17
1920

www.dacoromanica.ro

Lui

Eminescu și Maiorescu

Celor mai paternici și mai cinstiți reprezentanți ai ideii naționale.

www.dacoromanica.ro

PREFAȚA

Alături de un vădit progres în literatură și artă, s'a ivit în timpurile din urmă la noi o repede coborîre în latura etică a vieții. Pe când Bălcescu, Negri, Șaguna, Maiorescu și alți bărbați ai generației trecute reprezentau valori morale, vrednice de admirație în orice țară ar fi trăit, oamenii reprezentativi de la sfârșitul domniei regelui Carol și-au pus ținta vieții lor din ce în ce mai jos. Epoca «renașterii române» s'a încheiat astfel cu o perioadă de umbră și decadență, iar slăbiciunea a ieșit deplin la iveală tocmai în clipa hotărâtoare. În ajunul declarării războiului, România avea toate formele civilizației, dar fondul sufletesc corespunzător îi lipsea cu desăvârșire: parlamente fără voință, miniștri fără conștiință, armată fără pregătire, capi de partide fără simțul răspunderii.

Se înțelege, cauzele scaderii sânt mai multe, dar cea mai însemnată a fost, de bună seamă, năvălirea unor elemente prea inferioare în viața politică. Iata de ce, alături cu critica literară pornită de la Junimea, *ar fi fost necesară o critică tot atât de viguroasă în ce privește înfățișarea morală a vieții noastre publice. Ne-ar fi trebuit un bărbat politic de un mare prestigiu, care să fi strunit cu vorba și cu fapta activitatea contemporanilor săi, făcând o necurmată selecțiune a valorilor. — Lângă censura literară a lui Maio-*

www.dacoromanica.ro

rescu, ne-ar fi trebuit dictatura morala a unui mare om de stat, sau măcar un serios sistem de educaţie a tineretului.

Şi una şi alta au lipsit. Aşa că munca pentru regenerarea societăţei noastre a rămas aproape întreaga pe seama z'lei de máine.

Pentru a înlesni cu ceva această muncă, am adunat la un loc paginele de faţă. Ele dovedesc că îndemnurile spre bine n'au lipsit nici în trecut, dar ne lipsea înca o experienţă dureroasă, care să ne arate toată întinderea raului. Războiul ne-a adus acum şi această amară experienţă.

Politica de vorbe *fusese relevată mai de mult, ca o primejdie pentru stat, dar roadele ei le-am vazut abia în clipa când am aruncat ţara pe marginea prapastiei, legându-i soarta de un vecin care urmarea peirea ei...*

Dervişii condeiului *fuseseră de asemenea arătaţi din vreme ca un element periculos, dar dovada definitiva s'a făcut abia în ajunul războiului, când străinii aveau în solda lor ziarişti ascunşi mai prin toate redacţiile.*

Tot aşa, ca o datorie de conştiinţă, atrasesem luarea aminte asupra falsităţii acelui nationalismus latrans *care asurzia urechile tineretului. Insă deşartaciunea lui s'a arătat deplin abia în zilele de cumpănă, când minciuna lătra la toate răspântiile, înfaţişând pe duşmani ca foarte slabi, iar pe noi — foarte tari, şi ticluind armate de sute de mii de luptători, din oameni cari nu stătuseră nici zece zile în cazarmă. Ce nu fabrica în zilele acelea naţionalismul verbal al celor cari s'au adăpostit apoi cât mai departe de front!*

Azi însă, după ce am văzut drumurile sămănate de morţi şi de răniţi, avuţia ţării jăfuită şi chiar hotarele ei primejduite, azi cred că ne-am înveghiat.

www.dacoromanica.ro

De-acum înainte, numai cei mărginiți la minte vor mai da ascultare politicei de vorbe. Din contra, fiindca am fost muşcați de şearpe, ne vom teme şi de şopârlă. Vom asculta de acuma cu îndoiala cuvântul tuturor celor care nu aduc îndată în sprijinul vorbei lor fapte pipăite. Iar cetirea acestor pagini va îndemna, poate, pe vreun publicist de merit, sa țina o contabilitate riguroasa a celor spuse de oamenii noştri politici, punându-le mereu faţa în faţa vorba cu purtarea lor zilnică.

*

Dar nici critica singura nu-i de ajuns. E nevoie şi de o îndrumare positiva spre a întari organismul nostru politic, începând cu populaţia şi sfârşind cu orientarea educaţiei publice. Iata de ce, am încleiat partea negativa a acestor polemice, arătând spre sfârşit câteva din realităţile pe care se bizue viaţa unui popor.

Cei din generaţia interimara de azi, peste puţin timp vor fi în mormânt. România însă va trai; şi-ar fi o mare mângâere pentru cei care au purtat în sufletul lor imagina unui stat vrednic, sâ ştie ca vor răsări macar în generaţia viitoare destui luptători pregătiţi, iar între ei Omul politic *care, utilizând toate energiile materiale şi sufleteşti ale neamului românesc, sa-i dea toata amplitudinea sa de viaţa.*

Atunci, «politica de vorbe» va fi deplin discreditata, iar poporul nostru va merita pe deplin numele de naţiune, închegându-se definitiv sub forma unui stat corespunzator întru toate menirei sale geografice şi istorice.

15 Februarie 1920

---

www.dacoromanica.ro

Politica de vorbe[1)]

Talentul nu justifică toate încarnațiile, precum nici frumusețea nu scuzează toate prostituțiile.

P. P. CARP

Partidele politice greşesc ca ori şi ce om, când e vorba să deosebească meritul de lipsa de merit. Şi e firesc să greşească, de oare ce puţini îşi dau osteneală să cerceteze însuşirile care caracterizează pe adevăratul om politic. La aceasta se mai adaogă şi împrejurarea că un partid nu lucrează întreg, ci numai prin câţiva inşi, iar aceştia sânt supuşi îndoelilor şi scăderilor, ca şi restul lumei în care se învârtesc. — La noi, de pildă, partidele au făcut de multă vreme greşala de a judeca preţul omului politic după darul de a vorbi.

Din mijlocul unei adunări, peste mulţimea capetelor fără nume, se ridică două degete sau o pălărie:

— Cer cuvântul!

Anonimul cu pălăria se sue pe un scaun, mulţimea toată îl priveşte plină de aşteptare. Şi dacă gestul e larg, dacă fraza curge plină, iar vreo imagine mai clară atrage atenţia, aplauzele sânt totdeauna gata, şi scăunaşul devine astfel într'o minută treapta întâi a unei glorii politice viitoare.

1) *Revista Română*, Pevruarie 1902.

www.dacoromanica.ro

De aceea, observați că discursurile la adresa sânt așteptate în Noemvrie cu aceiași nerăbdare, ca și producțiile de la conservator în luna lui Iunie.

Cine va lua premiul întâi la canto? Cine la declamație? Cine la discursul pentru adresa, certificatul de admitere în clasa ministeriabililor?

I.

Pentru ori ce om care își da ostenéala sa cugete cu luare aminte, recrutarea aceasta a valorilor politice după darul vorbirii e tot așa de ciudată, ca și cum ai hotărî alegerea căpeteniilor unui partid după culoarea ochilor — dacă sânt negri, albastrii ori căprii — sau după lungimea părului ori alte semne de felul acestora.

Și ar fi ușor să iai în râs o greșala așa de copilarească, adecă înrudirea de metodă între parlament, cluburile politice și clasa de declamație; dar urmările practice ale unei astfel de selecțiuni sânt atât de triste, în cât socotim că e mai folositor sa ne oprim un moment la analisa rece a acestui fenomen care pe mulți îi lasă nepăsători.

De unde vine o procedare așa de nesabuita? Mai întâi iluzia ca limba e tot una cu crierul, adeca vorba — tot una cu gândirea, nu e o particularitate a politicei românești, ci, în oarecare măsura, un păcat omenesc îndeobște. Goethe, undeva în Faust, pune în gura lui Mephisto cuvintele acestea pline de înțeles:

Tocmai unde lipsesc ideile, vorba vine la timp, ca să le țină locul.

Gerade wo Begriffe fehlen,
Stellt sich ein Wort.
Zur rechten Zeit ein.

www.dacoromanica.ro

E adevărată, firește, afirmarea lui Goethe, căci totdeauna, când auzi o vorbă, ea îți deșteaptă în minte o idee — care? e altă întrebare — dar deșteaptă vreuna, căci treaz fiind, gândul se ocupă și trebue să se ocupe cu ceva...; în gol nu cugetă și n'a cugetat nimeni de când e lumea și pământul.

Prin urmare, e nu se poate mai firesc să presupui, de câteori vorbește cineva, că acela *cugeta.* Iar dacă șirul vorbirei este neîntrerupt, și muzica accentului destul de variată, este tot așa de natural să bănuești că în dosul armoniei vorbelor se ascunde o armonie de gândire, care merge în acelaș pas cu ritmul cuvintelor.

— Dar pe Trăncănescu ăsta îl cunosc... In copilărie, și chiar mai târziu, era un flecar slăvit. A îngălbenit învățând pe de rost la fumul lămpei pagini declamatorii, pe care a doua zi le recita cu avântul premiantului ambițios, care se teme să nu rămână cu un punct mai pre jos decât vecinul său. De pe atunci deprinsese meșteșugul de a minți cu vorbe umflate pe profesori și pe părinți, pentru care n'avea nici o evlavie, decât aceea a unui datornic șiret față de niște credători naivi. Incă de pe atunci începuse a deprinde arta de a spune minciuni lustruite și totdeauna cu zâmbetul pe buze, iar, la nevoe, patetic, luând drept martor cinstea... de care în gând își bătea joc, pe când la ureche își asculta sonoritatea deșartă a frazei.

Crede-mă, cu toată vorbirea lui, Trancănescu nu poate fi azi, când e vorba de trebile statului, decât ceeace a fost până eri: un egoist șiret căruia puțin îi pasă de ce e drept sau nedrept, de bine sau de rău, de adevăr sau de minciună. Pentru el, mulțimea, ca și scăunașul, e o simplă treaptă pe care

www.dacoromanica.ro

vrea să se înnalţe pe sine. Inadins, el gâdilă poftele şi aţâţă deşărtăciunea celor mediocri, numai spre a le încovoia spinarea, ca să se poată urca pe umerii lor. — Nu vezi din felul cum linguşeşte gloata, că cei dimprejur n'au pentru el alt preţ şi altă noimă, decât să fie cârmuiţi de dânsul? Că Trăncănescu vrea lumea aşa rea cum este, şi chiar mai rea — cât se poate de rea, numai să fie guvernată de el, şi să-i slujască de piedestal spre a se ridica sus şi tot mai sus?.

— N'are aface. A vorbit bine... Ministrul ori fostul ministru cutare l'a felicitat... Orice ai zice: «curge vorba», nu altceva! Şi ai să vezi, că are viitor...

*

Şi acuma, cearcă să scoţi din mintea celui care judecă astfel, că, dacă *vorba curge,* aceasta nu e un semn de reală valoare, de adevărată distincţie sufletească... Zadarnică încercare! Incepătorul a vorbit «bine» şi asta e de ajuns: prietenii îi aduc laude; căpeteniile politice îl observă cu interes, iar parlamentarii, rupând şedinţa, îşi aprind ţigările şi încep vorba, declarând cu o privire semnificativa: e ministeriabil... va fi o glorie a partidului.

Iar tu, care cunoşti pe Mache, Lache, Sache Trăncănescu, Ionescu, Popescu oricum îl mai chiamă; şi-l judeci cu nepărtinitoarea atenţie cu care deosebeşti caracterele unei plante, spre a-i găsi familia, genul, speţa sau varietatea, tu ştii bine — *aequo animo,* că dacă viitorului om politic i-ai tăia numai vârful limbei, el ar rămâneă un Mâsgâlescu oarecare, înnegrind în vreun biurou hârtia stăpânirei sub privirea aspră a unui superior, la al cărui scaun şi leafă ar fi râvnit o vieaţă întreagă.

www.dacoromanica.ro

Trăncănescu însă vorbeşte... Trăncănescu e deputat, ajunge ministru şi-şi bleastemă ceasul că nu s'a născut în vreo republică, spre a avea putinţa să ajungă şi şef al vreunui stat...

Ce noroc pe Trăncănescu că nu l-a născut maica-sa peltic. Puţin să-i fi lipsit din vârful limbei şi totul — ar fi fost perdut.

Acuma însă, îndemânatec prin sporul vorbei, după cum o balerină e virtuoasă prin agerimea piciorului, el trece în ochii multora drept om politic de seamă, bărbat de stat, luceafărul unui club — al unui partid, iar în mintea sa... podoaba nestimată a unei ţări întregi şi a întregului neam.

Schimbând puţin argumentul lui Descartes: *je pense, donc je suis,* Trăncănescu îşi zice:

je parle, donc je suis

Şi, în adevăr, *vorbeşte*... ...Atâta e de ajuns. Galeria aplaudă, clubul aplaudă, prietenii aplaudă, ridicând toţi osanale marelui om de stat!

Iar tu, cel care treci cu gândul peste zecile şi sutele de ani din viaţa poporului tău şi te întrebi: ce va fi mâne, când cortina se va ridică în faţa viitorului, fii mulţumit! fii liniştit şi tu:

Solve metus — n'ai teamă. Viitorul neamului e asigurat, iar prezentul se va limpezi ca prin farmec până mâne, căci deasupra statului veghează Trăncănescu, iar el e *dicendi peritus.* Cuvântul lui ţine loc de armată, justiţie, industrie, finanţe... mai ales de finanţe; e cinstea, tăria, e viitorul întregului neam românesc.

Fie liniştiţi toţi strămoşii în mormintele lor! Doarmă în pace somnul cel de veci, iar aceia care, după o luptă lungă şi cinstită, stau să se coboare spre împărăţia umbrelor, fie şi dânşii liniştiţi

www.dacoromanica.ro

Visul neîmplinit al tinereţei lor se va împlini în curând :

Trăncănescu vorbeşte... şi în cuvântul lui sta de acuma toată fericirea, toată nădejdea şi tot viitorul poporului pentru care ei s'au jertfit.

II.

Dar să ne întoarcem, de unde am început. Ziceam ca greşala aceasta de a lua vorba drept cugetare şi de a preţui pe om după ascuţimea limbei, ar fi o greşala în deobşte a tuturor oamenilor.

Nu tocmai. La gândiţi-vă bunioara, cu ce matura chibzuinţă judecau stramoşii noştrii Romani pe cel care se înfăţişa spre a vorbi în public. Dacă acela era un limbut, bizuit numai pe taria cuvântului, adeca un meşter şiret în mânuirea suliţelor retorice, pentru serioşii noştrii străbuni, un astfel de om era un simplu retor, un actor oarecare, un *dicendi peritus*.

Din contra, *orator* era numai cetaţeanul de *treabă-vir bonus* care, pe lângă înalta însuşire de a fi cinstit, mai avea şi darul firesc al vorbirei frumoase, — un lux, o floare la ureche pentru adunarea senatului şi a poporului roman.

Aşa a cugetat, aşa a judecat cea dintâi adunare de oameni, care au fost asemuiţi în maestatea lor cu înşuşi «zeii nemuritori». Şi doar era un Grec, un Epirot, cel care a spus acest cuvânt! un Elin isteţ, ca toţi compatrioţii săi, şi ispitit deaproape în şiretenia cuvântărilor din *agora*. Şi totuşi... Ce mişcat a trebuit să fie Grecul acela în faţa senatului roman, când a rostit memorabilele cuvinte care au răsunat peste atâtea secole de istorie, ajungând până la urechile noastre !

www.dacoromanica.ro

Se întâmplase ceva extraordinar? Ţinuse cineva vre-o cuvântare plină de meşteşugul artei?

Dimpotriva: vorbise scurt şi lămurit bătrânul fără vederi Appiu Claudiu, adus de mână de ai săi în adunare... Strămoşii noştri n'au avut nici o evlavie pentru meseria grecească a retorilor, care, chiar în Grecia şi pe aiurea, n'a înflorit decât atunci când statul ajunsese în destrăbălare şi decadenţă. Lăudata va fi deci sute şi mii de ani pomenirea străbunilor noştri că au dat omenirei pilda măreaţă a vredniciei omului care nu se clatină în faţa artei femeeşti de a minţi judecata prin muzica vorbelor...

Vir bonus — mai întâi de toate. Iar, după aceea, *dicendi peritus*, — de se poate.

*

Iar dacă ne uitam şi la noi, e o adevărată mângâere pentru filosoful istoriei sa vada cât de mult în privinţa aceasta, poporul nostru, cel l'pit de 18 sute de ani de pământul acestei ţări, se aseamănă strămoşilor săi de odinioară.

Iată o dovadă, înaintea căreia trebue să se plece chiar şi cel mai îndărătnic:

Nici un cuvânt în limba noastră nu laudă pe cel care vorbeşte ca un retor. Vorba la fel cu «elocvent» nu se găseşte în dicţionarul limbei româneşti, decât cu înţeles de batjocură. Pe româneşte, elocventul e: *vorbareţ, limbut, guraliv, palavragiu, flecar, bun de minciuni...* El *meliţă, îndrugă, trăncăneşte, sporovăeşte, hodorogeşte, spala...* şi altele şi mai rele ca acestea. De oarece, pentru Român, «*vorba multă e sărăcia omului*»; lui «*îi ajunge o măciucă la un car de oale*»; nu-i nevoe să-i faci «*capul calendar*», să-l *descânţi*, să-l *ceteşti* de o sută de ori, pentru a-i spune ce ai de spus. Şi acestea toate, fiindcă a băgat de seamă că «*cel bun de gură, e*

www.dacoromanica.ro

rău de treabă» ; că, nepotrivirea între formă şi fond, între vorbe şi fapte, e, practic vorbind, un fel de neonestitate, şi că fapta porneşte de obiceiu numai din sufletul acelora care gândesc intensiv şi-şi spun cugetul lor fără multe forme.

Hotărât: limbuţia nu-i o calitate nici romană, nici românească. Iar în privinţa aceasta, simţul sănătos al poporului nostru trebue să fie o indicaţie şi pentru partidele politice, care au greşit copilăreşte, când au încredinţat roluri de prioritate în stat acelora care ar fi trebuit să fie premiaţi cel mult la un conservator de musică sau declamaţie.

Totuşi, contra bunului simţ al poporului românesc, au fost şi sânt încă posibile unele greşeli care nu numai ne mâhnesc, ci ne şi înspăimântă.

Şi de aceea, în faţa naţiunii întregi, revine acum întrebarea: cum a fost cu putinţă aşa ceva? Cum, alături de câţiva oratori în sensul bun al cuvântului, s'au ridicat la înnalte situaţii politice retori de o aşa de rară corupţie sufletească — isterici ai cuvântului, meniţi a rămânea ca *signum temporis* pentru ticăloşia vremurilor în care trăim !

Desigur e aci o chestie de *rasă*.

Nu-i de vină poporul nostru cel adevarat. Exemplarele acestea perverse trebue să fie nişte corcituri. La ademenirile retoricei demagogilor nu s'au înduplecat să se coboare decât aceia, al căror suflet n'a avut cuvenita rezistenţă morală, şi mai ales aceia care din naştere, pr'ntr'un blestemat amestec de sânge, au adus în istoria noastră păcatele unei rase streine, sclipitoare în calităţi, dar stricată până în adâncul sufletului.

De vină pentru această rătăcire e în mare parte împrejurarea că adevăratul popor românesc e încă

www.dacoromanica.ro

un element *nepolitic*. In parlamentele noastre, majoritatea n'o formează nici boerii pământeni, care odinioară, cum stă scris la cronici, se aşezau gravi în jilţuri, cu băţul la gură, ca ciobanii; nici negustorii români, care aproape nu mai sânt; nici ţăranii răzeşi, ai căror părinţi din părinţi au luptat pentru moşie sub steagurile voivozilor. Moş Ioan Roată din Câmpuri, aşa de tipic înfăţişat de genialul Creangă, a fost cel din urmă de felul său.

Din contra, majoritatea a format-o, din nenorocire, o populaţie neisprăvită, quasi-românească, abia eşită din amestecul eterogen al porturilor şi, în genere, al plutocraţiei celor din urmă două secole, — care e departe de a fi aristocraţia de sânge şi de simţire a neamului nostru.

Iată împrejurarea care, împreună cu lipsa de educaţie ştiinţifică, explică în bună parte politica noastră de *vorbe*.

In ori ce caz, antinomia dintre seriozitatea poporului neaoş românesc şi admiraţia copilărească faţă de limbuţia neînfrânată a câtorva e o dovadă neîndoelnică despre inferioritatea şi exotismul pregătirii noastre politice. Retorica deşartă e la noi un suliman greco-evreo-franţuzesc, pe care trebue să-l lepădăm ca pe o ruşine şi o primejdie naţională.

Dupa o munca de câteva decenii a perit din literatura română «beţia de cuvinte» şi respectul pentru forma fără fond. A venit acuma vremea să piară şi din politică evlavia pentru vorba goală şi respectul pentru vorbitorul care n'are altă însuşire decât aceea de a fi un limbut abil, un *ritor* oarecare.

In deosebi, partidul conservator care, prin de-

www.dacoromanica.ro

finiţie, ar trebui să fie cel mai apropiat de caracterul original al rasei şi de tradiţia din bătrâni, e dator necontenit să lege ce e nou cu ceeace a fost mai din vechiu. El trebue să considere ca valori politice numai sufletele de elită în care se vede lămurit *semnul neamului*, firea original românească, — nu limbele ascuţite care n'au alt caracter, decât acela de a fi îndemânateci în şiriclicul oftin al vorbelor.

Căci, un lucru să nu uitam: poate fi cineva om politic, fără să vorbească bine; dar licălos mare în ale politicei nu poate fi nimeni, fără meşteşugul viclean al retoricei [1]).

•

1) Afară de relevarea unui criteriu falş în judecarea valorilor politice, paginile acestea au avut drept urmare studiul lui Titu Maiorescu despre *Oratori, retori* şi *limbuţi*, — o nepreţuită călăuză pentru oricine vrea să judece manifestările vieţei noastre publice.

Totuşi, când a apărut pentru întâiaşi dată *Politica de vorbe*, unii au căutat să considere critica retoricei demagogilor numai ca o încercare de polemică personală, ba chiar porniseră a stabili oarecare identificări de nume. Adevărul e că tipul retorului frăncănescu, ca orice tip abstract a fost întrupat în măsuri deosebite de mai mulţi contemporani, care au ajuns prin talentul lor deşert la mare notorietate. Cui i se cuvin între aceştia întâetatea, e cam greu de hotărît. Relativ mult mai uşor e să stabilim timpul când această falsă direcţie politică a atins punctul ei culminant: a fost momentul pregătirii pentru intrarea în războiul european. Fiecare grupă de puteri aliate avea atunci în România sateliţi care ameţiau mulţimea cu vorbăria lor patriotică. Deaceea, atunci s'a şi auzit în Camera Deputaţilor cuvântul cel mai greu dintre câte s'a spus vreodată în desbaterile parlamentare:

Talentul nu justifică toate încarnaţiile, precum nici frumuseţea nu scuzează toate prostituţiile.

(P. P. Carp, în şedinţa Camerei din 18 Dec 1915).

www.dacoromanica.ro

Dervişii condeiului[1]

Dire la vérité est utile à celui à qui on la dit, mais désavantageux à ceux qui la disent, parce qu'ils se font haïr

PASCAL

Ceeace atrage luarea aminte în presa noastra politică e mai ales nepăsarea de adevăr, lipsa de cumpătare în expresii şi o vădită nestatorniCie a părerilor.

E destul sa urmăreşti câteva zile gazetele de partid, spre a te încredinţà de lipsa lor de scrupul nu numai în judecarea faptelor, dar chiar şi în povestirea lor. Aşa, despre fiecare întrunire politică, ai puteà scrì mai dinainte aproape toate dările de seamă ale ziarelor. Cu privire la numărul auditorilor, ştii de pildă că la adunarea adversarilor «a fost puţina lume — câţiva nevoiaşi aduşi de poliţie», (când protivnicul se întâmplă să fie la guvern) sau «câţiva derbedei strânşi cu plată», dacă întrunirea e a opoziţiei. Iar când e vorba de prieteni, manifestarea lor e totdeauna grandioasă: «sala gemea de lume», «fruntaşii abia au putut răzbì până la tribună», «mii de cetăţeni au aclamat călduros pe şef», pe când alţii-mulţi, ne mai aflând loc

1, *Săptămâna Politică*, Februarie 1912.

www.dacoromanica.ro

înăuntru, au rămas pe stradă, unde se vedea «o mare de capete — tot ce capitala are mai vrednic, şi mai cinstit».

Vorba ceea: dela noi a pierit numai unul, dela ei a rămas numai unul...

Cât priveşte exacta reproducere a ideilor din vreun discurs sau dreapta tălmăcire a vorbelor — nici pomeneală. Neadevăr asupra faptelor, neadevăr asupra ideilor, neadevăr asupra cuvintelor. O neînfrânată pornire de a înlobodi cât mai bine pe cetitor.

In al doilea rând, e caracteristic pentru presa noastră tonul ei de o nestăpânită asprime. Condeiul celor mai mulţi ziarişti pare a fi condus şi acum de formula fanatică a lui C. A. Rosetti: *să ştii că ai greşit de câte ori adversarul te aprobă.* Prin urmare, ia seama: toate părerile potrivnice sunt *a priori* false şi deci vrednice de cea mai energică combatere. Răsboiu fără cruţare! Adversarul trebue negat pe toată linia şi în toate ocaziile.

De aci înverşunarea atacurilor. Epitetele ruşinoase ca «hoţ, mişel, bandit» şi altele de acelaş soiu, au ajuns expresii obişnuite; ai crede că oamenii politici ai Românici sunt membrii vreunei Camore. Când citesc gazetele româneşti, străinii rămân aiuriţi... Şi chiar ziariştii români îşi dau uneori seama că au trecut orice margine a cuviinţei, de oarece ei înşişi califică felul acesta de a scrie cu vorba cunoscută: «ca la uşa cortului».

Insfârşit, al treilea caracter al presei noastre e şi mai isbitor. După expresiile cu care gazetarii se hiritisesc unii pe alţii, şi pe cei dimprejur, ai aşteptă sa tragă cel puţin concluzia unei astfel de

www.dacoromanica.ro

atitudini: dacă ai împroşcat lumea din coloanele unei foi publice, rămâi cel puţin acolo până la sfârşitul sfârşitului...

Ţi-ai găsit! După ani şi ani petrecuţi în redacţia gazetei unui partid, cu o nepilduită uşurinţă, ei trec dintr'o tabără în cealalta şi răsfoiesc singuri colecţiile ziarului la care au colaborat, ca să combată zi cu zi propriul lor scris. După ce bătuse toba la uşa unui partid şi şi-a sgâriat obrazul în semn de jertfă pentru o convingere politică, Dervişul tr ce în faţa altei pagode şi, aruncând cu noroiu în cea părăsită, bate toba, ţipă şi acă, ba încă mai tare, spre a dovedi zelul său adânc... După ce predicase socialismul, scriind: *Ce vor socialiştii?* devine naţionalist ori liberal-burghez; după ce făcuse profesiune publică de ateism, ajunge să scrie ca un bogoslov[1]); după ce a condus o foaie liberală, se trezeşte conservator legitimist, apărator al arhondologiei.

Urmarea se înţelege de la sine: e discreditul desăvârşit al unei astfel de prese. Nici un om cu minte nu cearcă să-şi orienteze convingerile politice, după cele ce se scriu în ziare; iar cât despre insulte şi calomnii, oamenii serioşi nici nu le mai relevă, lăsându-le, firesce, fără nici un răspuns.

I.

Care să fie cauza acestei stări a presei româneşti?

Din capul locului, ne grăbim a recunoaşte că

1) Cazul cel mai tipic este al câtorva socialişti care, după ce au făcut ateism la *Contemporanul*, au ajuns să apere educaţia religioasă în *Albina*, publicaţie pornită şi susţinută din iniţiativa ministerului de culte.

www.dacoromanica.ro

sunt în ziaristica noastra şi unele excepţii laudabile, dar «cu o floare nu se face primăvară». Faţa cu precumpanirea elementelor slabe e deci necesar să căutăm isvoarele răului şi, pe cât se poat , leacul.

C a dintâi cauză mai aparenta a păcatelor ziaristicei noastre e lipsa de frâu legal faţa de abaterile celor care scriu în gazete. La 1884, Ion Brătianu a cerut ca atacurile şi calomniile îndreptate contra persoanelor să fie aduse înaintea tribunalelor [1]). Dar C. A. Rosetti, din liberalism rău înţeles, s'a împotrivit din răsputeri. Şi astfel, a pone,ri pe cineva în ziare e azi lucrul cel mai uşor în ţara noastra, şi totdeodata cel mai puţin primejdios. Juraţii achită aproape invariabil.

O altă cauză e lipsa de pregatire profesionala şi absenţa ori carui criteriu în recrutarea ziariştilor. Pentru a fi conducătorul unei maşini de treerat, ai nevoe de o deprindere specială; dar, ca sa fii îndreptătorul opiniei publice, fauritorul sufletu'ui mulţimii, e destul uneori un singur lucru: să fii eliminat mai de timpuriu din vreun gimnaziu. Data eliminării poate fi chiar ziua începutului carierei de publicist.

Şi anume: întâi reporter de fapte diverse, cât se poate mai sensaţionale, (să le strige ţigănuşii la ediţia de seară); apoi vine rândul cancanului fin, a intervievului născocit, în care se anunţă că «reporterul nostru ţine deocamdată în secret numele fruntaşului ce i s'a destăinuit»; în sfârşit, când lipseşte manuscriptul, în căldurile lui Iulie şi August, novic le se pomeneşte scriind articolul-prim, judecând instituţiile şi oamenii, «toate cele divine şi umane». Astfel, de Joi până mai apoi, eliminatul

1) In comitetul delegaţilor, art. 104 şi 105 fuseseră modificate în acest sens.

www.dacoromanica.ro

vreunui gimnaziu ajunge să dea el note magistraţilor, prefecţilor, oamenilor de ştiinţă, membrilor Academiei, miniştrilor şi chiar Guvernului.

Hotărât lucru: faţa de progresele realisate în corpul technic, armată, magistratură şi alte ramuri de activitate, ziariştii sunt de obiceiu cu mult sub nivelul culturii româneşti şi se impune chiar în interesul acestei profesiuni o recrutare cât se poate mai riguroasă.

A treia cauza a abaterilor presei e lipsa unor granite precise între partide, atât în ce priveşte ideile cât şi cu privire la persoane. In loc ca un ziar, prin propaganda de principii şi caracterizarea justa a evenimentelor, să conducă zi cu zi opiniunea partidului pe care îl reprezinta, din contra: cluburile târăsc ziarele, iar gazetarii de rând, ca nişte cobzari, se ţin şi ei după nuntă,—fie că apucă la dreapta, fie că porneşte spre stânga. De aceea, în lipsa unei lupte pentru idei, încăerarea se produce mai mult *pentru* sau *contra* persoanelor, iar redactorii inculţi exploatează în deosebi latura personalităţilor, ocărând cu ziua, cu luna sau cu anul în solda unu patron...

(Până nu de mult, în armata chineză exista un corp de soldaţi, a căror menire era să facă *urâ!* adecă sa se strâmbe la duşmani, ca să-i sperie. Trupa aceasta de soitari, purtând un fel de steaguri, pe cari erau zugrăviţi balauri şi alte jivine, căuta să insufle groază în adversar, schimonosindu-se fiecare soldat cum se pricepea mai bine. Analogia cu cei care se strâmbă, minţind şi clevetind zilnic la gazete, e de la sine vădită. Efectele, firesţe, sânt iarăşi analoage.)

In sfârşit, a patra cauză care împiedică obiectivitatea presei româneşti mai e şi îngustimea spa-

www.dacoromanica.ro

ţiului nostru politic. Intr'o ţară mică e greu sa păstrezi în vorbă şi în judecată o măsură cu totul impersonală. Când de la Königsberg ori Havre, combaţi ideile cuiva din München sau Marsilia, ale unui adversar pe care nu l'ai văzut, nu-l ştii dacă e batrân ori tânăr, simpatic ori antipatic... îl poţi judeca mai liniştit. Din contra, într'o ţară mică, unde mai toţi cei de la suprafaţă se cunosc personal, oamenii, înainte de a ajunge la discuţia principiilor, se iubesc sau se urăsc pentru culoarea ochilor, pentru croiala hainelor, pentru vorbe şoptite la ureche... iar ziariştii, firește, ţin şi ei hangul.

Aşa se explică în parte logomahia veşnică a gazetarilor şi vulgarităţile zilnice care dau presei românești o înfăţişare atât de puţin ademenitoare.

II.

Dar, afară de aceste cauze mai speciale, sânt şi altele de un ordin ceva mai general — cauze de natură etnopsihologică şi etică..

Mai întâi, ca să începem cu lipsa de respect pentru adevăr, trebue să observăm că, de felul lui Românul nu e mincinos. Scump la vorbă, el învârteşte de multe ori limba în gură, până ce dă drumul unui cuvânt. Ţăranul, în deosebi, e atât de rezervat în afirmări şi negări, în cât, chiar în ocazii de mică însemnătate, vorba lui îmbracă o formă de o caracteristică prudenţă:

— Măi, bade! Ai văzut pe cineva, trecând pe cărarea ceea?

Răspunsul:

— Dacă am văzut pe cineva, trecând pe cărarea ceea...

E foarte semnificativa aceasta repetire a între-

www.dacoromanica.ro

bării... (ca și cum cel întrebat ar căuta vreme spre a-și cumpăni bine vorba, să brodească tocma pe tocma ceea ce trebue să răspundă).

Cât privește asprimea, este iarăși mai pre sus de orice îndoială că neamul românesc e foarte blajin. Despre bătae, limba noastră are imagini omerice: «l'a bătut ca pe o chilă de păpușoi», «i-a făcut spatele foale», «i-a fărâmat cremenea în pungă»... Câte ciomege trebue să capete cineva, până să i se fărâme și cremenea învelită în pungă! Dar toate acestea sânt numai iperbole ale graiului popular. In faptă, Românul e mult mai blajin ca alte naţii. *Boxeria* engleză care mută fălcile; faimoasa *Prügelei* a Nemților, de care fac atâta haz ziarele lor umoristice; *Coltellate*-le italiene; *căsăpirile* ungurești și în genere sălbătăcia dusă până la vărsarea de sânge e străină de firea poporului nostru.

E drept că am cunoscut și noi în vremea păstoriei «lupta din bâtă», pentru nevoia de a deschide calea turmelor, care suiau ori se coborau de la munte și vrând-nevrând se abăteau pe marginea semănăturilor.

Dar și lupta aceea avea rânduiala sa cavalerească: nu era îngăduit să loveşti pe potrivnicul care scăpa bățul din mână și se *închina*. Cronicarii spun că «dintre arme, Moldovenii știu să întindă bine arcul și să se bată din suliți, *dar isprăvile cele mari le fac cu sabia*. Puști poartă numai vânătorii (pentru fiare), fiindcă, zic ei, *nu e cinste să te folosești împotriva dușmanului de această unealtă*, din care nu poți cunoaște nici *meșteșugul*, nici *vârtutea* războinicului».

Așa dar, brutalitatea — bătaia pentru bătae — la noi nu s'a pomenit. Singuri Țiganii au în țara

www.dacoromanica.ro

noastra un gust mai vadit pentru astfel de petrecere. «Pour l'amour de l'art», ei svârl şi cu copiii unul în altul, hăulind cât îi ţine gura, ca sa se auda de fala bătăliei lor până în şapte hotare. Salahorii de pe la binale de asemenea se înjunghie pentru o felie de pepene.

Grecii tot aşa: din doua vorbe scot cuţitul, iar Bulgarii şi Săcuii se c'opărţesc cu topoarele.

Hotarât: nici minciuna, nici brutalitatea, nu-s ale noastre.

Cum de apar atunci în presă?

După cât înţelegem, e la mijloc şi o chestie de rasă. Ţara noastră, fiind aşezata, cum zicea bătrânul Ureche «în calea rautaţilor» s'au adunat pe pamântul ei multe elemente de pripas, care trebuesc neaparat cercetate, când vrei să-ţi dai seama de unele particularităţi curioase ale vieţii noastre publice. Atâta numai, ca proporţia şi caracterul specific al acestor elemente eterogene nu e tocmai usor de urmărit.

Evreii, cu activitatea şi arta lor de a se insinua, par a fi acum cel mai însemnat factor strein în presa românească. Aproape nu e redacţie de ziar sau de revistă, unde sa nu fie un Evreu. Scepticismul corosiv şi negaţiunea faţa de multe lucruri scumpe tradiţiei noastre naţionale, sânt în bună parte opera lor. Prin bani şi pentru bani îndrasnesc orişice. Cinismul a ajuns la unii din ei o teorie.

Grecii din Fanar ne-au-adus clasica lor versatilitate — *natiocomaeda*, cum le zice Juvenal «*comedianţi*, panglicari pentru care nu e nimica sfânt». De altfel, ei au în istoria naravurilor poporului nostru un capitol de o rară urâţenie...

Ţiganii, pripăşiţi pe aci de câteva sute de ani, n'au atras încă în destul luarea aminte a istoricilor.

www.dacoromanica.ro

Răspândiți ca robi prin curțile boerești, prin amestecul de sânge și prin alte împrejurări ale vieții, acești venetici s'au strecurat până în treptele sociale cele mai înalte. Și de aceea, ar fi o lacună reală dacă istoricii n'ar face în partea umbrită a culturii noastre și un capitol: «Despre influența Țiganilor». Țiganii în muzică, în presă, în folklore etc.

In adevăr, când vezi că ziaristul cutare face din alb negru și din negru alb, negând fără cea mai mică sfială evidența faptelor, e locul să te întrebi: nu cumva în acest măsgălitor de hârtie vorbește sufletul unui *paria* desrobit la 1856? Când citești trivialități la fel cu cele «de la ușa cortului», spuse ca ceva nevinovat, iar uneori atribuite oamenilor care prin temperament și educație sunt refractari chiar la cea mai ușoară aluzie pornografică, aducându-ți aminte că rasa aceasta vagabondă a trecut prin Grecia și Turcia, trebue să te întrebi: nu cumva ai în față vreun urmaș al desfrânatului *Cara-ghioz* de odinioară? Când vezi apoi nomadismul din unele redacții și ușurința cu care unii ziariști își schimbă convingerile, e prudent să te întrebi: nu cumva prin opera cutărui ori cutărui născut, vorbește sufletul acelora despre care anecdota spune că și-au mâncat biserica? Nu cumva ai în fața un suflet de rob pentru care a *sluji* e o categorie a minții, — ori care ar fi stăpânul și ori care ar fi părerile lui?

Aceste întrebări — și altele ca acestea — sânt numai de cât necesare, dacă vrei să-ți explici unele fapte din sfera presei noastre. Dar, din nefericire, etnografia și etnopsihologia sânt abia pe cale de formare și nu te pot ajuta îndestul. Iată de ce, fiecare cercetător critic trebue să-și întocmească

www.dacoromanica.ro

singur, din observările sale personale, o balanță pentru aprecierea acestor elemente aproape imponderabile.

De aceea, lăsând la o parte pe Evrei, Greci și alți streini, vom înșira aici numai câteva impresii cu privire la neamul lui Faraon, — cum le zice poporul nostru Românilor cu limba neagră.

III.

Mai întâiu, un pol al sufletului țigănesc e umilința. In latura aceasta, o imagine tipică pentru cel ce scrie acì a fost bietul Neculai Cenușă: Veșnic cu capul gol, puțintel la trup și uscat ca o coarnă, Cenușă fusese în tinerețele lui odăiaș sau așa ceva la egumenul unei mânăstiri. Ce bătăi nu mâncase bietul rob din cimotia Gavaonenilor»! Câte zile petrecute pe vreme de iarnă în lanț, la poarta mânăstirii... Rămăsese numai sufletul de el: umilit, umilit până la neființă. Pe vremea prânzului se zărià ca o umbră pe lângă gardul gospodarilor și se împărtășia din fărămiturile mesei lor. Desrobirea trecuse peste sufletul lui ca o adiere de o clipă peste fața unei ape moarte. De câte ori aud cuvântul *felah*, printr'o curioasă însoțire de idei, ma gândesc la Cenușă. Il văd pârlit de soare, cu părul alb și creț ca al iezilor, plecându-se asupra unor petre, să-și ascută securicea cu care își aduna un braț de găteje din pădure, când nu le gasia pe langa gardurile oamenilor. Neculai Cenușă, de bună seamă, trebue să fie acuma în sânul milostivului Brama. Sakya-Muni s'a îndurat de sigur de lunga lui pătimire pe pământ și-l va fi primit să se odihnească la sine pe urmașul celor veniți dinspre Soare-Răsare cu laia lor veșnic rătăcitoare.

www.dacoromanica.ro

Dimpotrivă, Nagâţ, vătaful, era la cellalt pol al sufletului ţigănesc. Intunecat la faţă, spătos şi cu chimirul descheiat la trei cătărămi. Cioroiul păşia ţanţoş ca o pasăre de pradă, având totdeauna în mână un harapnic cu codiriştea plumbuită. Pe vremea robiei, fusese mânia lui Dumnezeu pentru toţi robii mănăstirii. Cu o dobitocească înverşunare, călăul lovea pe cel întins la pământ, până-l lăsa «moale ca o cârpă», — cum spun bătrânii care văzuseră baragladina împlinind ticăloasa lui slujbă.

Dar nici în umilinţa lui Cenuşă, nici în cruzimea lui Nagâţ nu e cuprins tot sufletul acestei rase. Mai sânt multe alte nuanţe în făptura acestor oameni ciudaţi, în care vicleşugul se amestecă cu naivitatea, laşitatea cu obrăznicia, batjocura de sine cu cea mai neaşteptată închipuire de sine. Una din marile iluzii după desrobirea de la jumătatea veacului trecut, a fost că soitarii, hengherii, călăii, paiaţele, măscăricii şi alte figuri care întocmeau paria morală a vechii noastre societăţi s'au schimbat în *citoyens* după conceptul revoluţiei franceze. In ciorba lui democratică, C A. Rosetti a băgat dintr'odată pe Ţigani şi pe toate liftele câte se aflau atunci între hotarele ţării... ca şi cum cuvântul scris pe hârtie ar putea schimba crierul şi sângele unui neam

Nu. O rasă nu piere cu una, cu doua. Când s'a ridicat stăvilarul, cei de jos au prins a se amesteca şi mai mult cu cei de sus, — împrumutând mai întâi semnul exterior al claselor superioare Chirandele au început a umbla cu cismuliţe roşii, cum se purtau odinioară numai Domniţele şi jupânesele; bulibaşa a început a se chema vornic (ba uneori şi Voevod); căpetenia lingurarilor, ursarilor, trocarilor, fusarilor... a început a se numi: staroste, pristav, vataman... şi de alde astea, iar

www.dacoromanica.ro

unii s'au amestecat printre negustori, slujbaşi, gazetari, militari, etc. Insă fondul a rămas tot cel vechiu şi se străvede încă în toate apucăturile lor morale. Bunioară, ţiganul-avocat ajunge giambaş curat; ţiganul-militar bate întâi pe tat-său, iar ţiganul-gazetar, macar din timp în timp, se crede iar hengher şi mânueşte condeiul ca o măciucă de ucis câinii... Injură, minte, ameninţă şi te spurca întocmai «ca la uşa cortului»: să-ţi arate *el* ce va sa zică *libertaua* scrisului...

Fiecare observator critic trebue aşa dar să-şi adune singur elementele ce compun acest microcosm etnografic, pe care imprejurările l'au svârlit asupra ţării româneşti şi care, vrând-nevrând, are rolul de ferment patogen în viaţa publică. Căci, încăodată: dacă am desrobit pe Ţigani, nu înseamnă că i-am făcut Români. Dacă am primit atâţia Greci în familiile româneşti ori dacă botezăm pe Evrei, asta nu înseamnă că pornirile rasei lor au pierit cu desăvârşire. Sângele e un suc trainic. După cum speţele vegetale şi animale mor pe încetul, tot astfel, însuşirile legate de nervii unei rase se schimbă şi pier foarte pe încetul, — aşa că în cel mai apropiat prezent, răspunde uneori glasul unui trecut nebănuit de vechiu. De aci, după cum ziceam mai sus, nevoia de a lămuri bine stratificarea etnografică a elementelor care se zic româneşti, fără să fie. (Un istoric de mare intuiţie, poate va cerca odată să atingă această delicată chestie. După metoda riguroasă a ştiinţei, el va aduna materialul trebuitor, va clasifica tipurile, va desemna câteva figuri mai caracteristice, iar atunci vom înţelege mai bine şi latura umbrită a vieţii noastre publice, plină de pete atât de uricioase).

www.dacoromanica.ro

IV.

Ştiu mai dinainte întâmpinarea ce ma aşteaptă: Ce! Adecă Românul e un fenix şi numai oamenii de pripas sânt răi?

Nu. «Tous les étrangers ne sont pas barbares et tous nos compatriotes ne sont pas civilisés» — a spus de mult La Bruyère.

Chiar şi cei mai neaoşi români pot luneca în păcatele mai sus pomenite. Eminescu, cel mai mare scriitor al renaşterei noastre, pómenia câteodată adversarilor sai de «ordinul sfintei cânepe», de *faetor caprinus*, şi-i numea «stârpituri greceşti cu capete de maimuţa», «martiri» care «beau şampanie cu mironosiţele de la *café chantant*», şi le spunea că-s vrednici de cordonul sfintei cânepe în mare cinste pe vremea lui Matei-Basarab... Edecurile fanariote, «paraziţii semiţi» şi alţi ipochimeni ai epocei sale au fost sfichiuiţi de el cu o pleasnă de foc şi deapururi vor rămâne sub usturimea biciuirei sale:

Voi sânteţi urmaşii Romei?... nişte răi şi nişte fameni
E ruşine omenirii să vă zica vouă oameni...

Pe ticaloşii care s'au îmbogaţit din jefuirea ţarii şi au adus pe malurile Dâmboviţei filosofia de la Bal-Mabil nici o putere nu-i va izbăvi din focul blestemelor lui Eminescu, — în veci şi în vecii vecilor.

Dar nimeni nu-i va lua în nume de rau aceasta violenţă.

Pentru ce? Pentru ca asprimea genialului scriitor era isbucnirea unui suflet cu desăvârşire cinstit şi adânc iubitor de neam. Când nevoile stării sale de ziarist îl încurcau vremelnic în vreo polemică personală, el nu se sfia a plesni drept în frunte

www.dacoromanica.ro

pe adversarul necorect. Cuvântul cel mai tare era tocmai cel mai bun.

Dar, după ce arunca pe potrivnic în ţărână, iată cu ce seninătate marele scriitor se înalţa în sfera simţirilor impersonale:

„Pentru a mă curăţi de întinare ar trebui să intru în sfântul fluviu Gange şi să mă închin recitând nume ale Vedelor, scrise în sfintele începuturi, când omul era încă adevărat ca natura, iar natura adevarata ca omul".

Ca fulgerul care sfarmă, fără să se murdărească, geniul loveşte fără să se mânjească; arde şi purifică — atât.

Şi chiar fără a fi geniu ori talent, tot aşa face în clipele de indignare ori ce om cinstit şi drept la cuget: pecetlueşte cu vorba cea mai aspră fapta sau făptura murdară ce-i stă în cale. Căci pentru capul unei vipere nu e numai de cât nevoe de un băţ de trandafir. E destul şi buturuga de mărăcine ori petroiul cu care plugarul harnic înlătura imunda creatură din ogorul silinţelor sale.

Prin urmare, violenţa lui Eminescu nu apără pe nimeni; nici vorbele aspre ale lui Alexandru Lahovary, nici «ferul roş» al lui Petre Carp.

Ce nu spune Juvenal, când scârba îi clocoteşte în suflet şi-o repede în obrazul mişeilor cu un singur cuvânt, care frige însă ca plumbul topit! Până şi evangheliştii spun cuvinte de o cumplită asprime, când e vorba să înfiereze păcatul şi pe păcătoşi. Iar Mântuitorul, n'a vorbit şi El de «morminte spoite» şi de «pui de năpârci»?

Dar nu la spatele geniului, şi nici la adăpostul evagheliei s'ar putea ascunde dervişul Ţigan, Grec, Evreu (şi chiar Român) care exprimă convingeri *pro pecunia* şi scrie ocări plătite cu ziua, cu săptămâna ori cu luna.

Nu.

www.dacoromanica.ro

Minciuna, bădărăniea şi trivialitatea nu-s însuşiri ale vieţei noastre, ci ale unor streini de pripas, năimiţi fără conştiinţă, care ştiu bine că, dacă nu vor cleveti, nu vor lovi orbeşte şi nu vor ţipa destul de tare pentru a opri bâlciul politic în faţa baracei de la gazeta lor, ei ar perde raţiunea de a mai fi şi de a mai primi onorarul ocării la ghişeul redacţiilor.

Acestea ni se par a fi unele din cauzele de scădere ale presei noastre. Şi credem că e nu numai spre folosul vieţii publice, dar şi în interesul presei, ca o bună alegere a ziariştilor, precum şi îngrădirea prin legi a neadevărului, să ridice cât mai repede vrednicia acestei bresle atât de însemnată în timpurile moderne.

V.

Inainte de a încheia se cuvine să facem însă o mărturisire:

Nu numai ziariştii sunt de vină pentru neajunsurile de azi ale presei.

De vină e mai întâi aşezarea geografică a neamului nostru «în calea răutăţilor răutăţilor»; — de aci marele număr de străini prăpăşiţi între noi.

Al doilea, e îngăduinţa nepilduită sau «bunătatea cea cu prostie a Românului care hrăneşte pe strein, ca pe un puiu orb», cum zicea Zilot Românul. — Oare nu e din cale afară de absurd, ca chiar streini care n'au încă dreptul cetăţeniei, să aibă totuşi dreptul de a pune la cale opinia publică?

De vină sânt apoi conducătorii vieţei politice, care se pare că n'au înţeles nici pe de parte rolul unei adevărate prese.

www.dacoromanica.ro

Caci poţi fi tu, şef liberal ori conservator, u maşul unui nume respectat, dar dacă în numele tău laşi să scrie un desrobit, refractar la orice argument şi gata de a ocări pe adversar cu porn'rea unui vătaf plătit pentru bătae, eşti slab conducător politic, de oare-ce ziaristica modernă are nevoe de condeiu fin, nu de codiriştea plumbuită a lui Nagâţ.

In zadar vei întâmpina că tu personal eşti bine cres ut, cumpătat în vorbe şi în fapte; dar daca în amintirea saturnaliilor din câşlegile de odinioară, când ţiganul din curte venea sa-ţi arate «cu perdea sau fără perdea» teatrul vulgar al Kara-ghiozului, ingadueşti azi unui partid să scrie orice în ziarele tale, eşti rău educator politic, căci statul nu admite saturnalii, iar ziaristica n'are nevoe de soitarii.

De asemen a, tu, fruntaş conservator, poţi fi mare patriot şi admirator al tradiţiilor din vechime; dar, dacă în numele tău laşi să scrie venetici adunaţi din cele patru vânturi ale lumii, eşti nevrednic de a fi conducător.

Gândeşte-te: când într'o afacere de onoare eşti hotărât sa tragi spada şi sa le dai toate pe una (să fii sau să nu mai fii), nu-ţi alegi ca martori, de cât oameni a caror cinste o pui tot aşa de sus, ca şi pe a ta proprie.

Iar când e vorba nu de cinstea ta personală, ci de onoarea unui întreg partid care ţi s'a încrezut ca unui om de mare capacitate şi de înalt simţ moral, atunci îţi iai ca interpret al cugetului tău şi chezaş al cuvintelor tale pe orice om de pripas pe orice derviş al conde ului?

Inţelepciunea poporului francez zice: *tel maitre, tel valet...*

Nu ştim ce vor zice Românii despre conducă-

www.dacoromanica.ro

torii vieţii noastre publice din ultima jumătate a veacului. Dar s'ar putea ca, dupa atâta vulgaritate, minciună şi versatilitate în presa de partid, să se nască în popor credinţa că diriguitorii politici şi-au ales în presă to mai organele potr vite cu firea şi judecata lor...

De aceea, fiindcă mâne-poimâne ţara noastra va avea nevoe de povăţuitori în care mulţ n ea să poată crede fără n ci o şovăire, sa ne fie îngăduit a exprima o părere :

Conducătorii partidelor pot să dispreţuiască gazetele lor şi să nu le citească. Sânt liberi... Dar nu le este permis să dea altora de citit foi rele, puse sub chezăşia numelui lor. In deosebi, partidul conservator, ca cel ce se simte mai legat de tradiţia neamului, dacă şi în în serios rolul de educator al poporulu , dator este să r dice cât va putea mai mult prestigiul ziaristicei.

Şi mai în ales căpeteniile partidelor trebue să se gândească la o lege severă asupra presei [1]). Până atunci, ei trebue să mâture din redacţia gazetelor de partid elementele eterogene, neadaptate încă sufletului nostru românesc, şi să ia bine seama cu ce tovarăşi păşesc înaintea vieţii publice, — căci acelaşi alaiu îi va însoţi şi în paginile istoriei.

In orice caz, să nu pcărdă din vedere distanţa între ceea ce seamănă a *maitre* şi tot ce se apropie de *valet*.

---

1) E semnificativ că chiar din sânul presei (*Universul* 19 Iulie 1916, şi *Flacăra* 23 Iulie 1916) s'au propus măsuri de represiune între care şi „examinarea membrilor presei din punct de vedere medical, pentru a înfrâna firile impulsive, patologice".

După *unire*, unele foi de peste munţi au ridicat cu sfială chestia selecţionării celor ce mişună împrejurul ziarelor, dar iniţiativa a rămas deocamdată în stare de *pium desiderium*, spre paguba ziariştilor adevăraţi şi a ţării pe care scrisul unor astfel de gazetari o poate duce în cele mai grave erori.

www.dacoromanica.ro

Batrânul Neagoe Basarab zicea: «Mintea stă în trupul omului, ca steagul în mijlocul războiului».

Cei cari înfăţişează acum mintea partidelor politice se cade să nu uite o clipă acest cuvânt. In paginile istoriei încap numai adevăraţii oameni de stat, adecă cei care au dat poporului lor îndrumări sănătoase către progres. Iar cei care se coboară la tovărăşia dervişilor condeiului şi în genere a soitarilor politicei cad în neant. Pe aceia nu-i cunoaşte decât satira şi caricatura. Să aleagă [1]).

Sevrinar e 1912.

---

1) Fiindcă am pus în parte pe socoteala streinilor desfrâul presei, se cuviue să relevăm că au fost şi streini cu reale merite pentru publicistica noastră. O pildă e doctorul Barasch, fost profesor de ştiinţele naturale la *Sf.* Sava. A fost un dascăl cu însuşiri rare, iar foaia sa *Isis* a deşteptat în multe suflete dragostea pentru ştiinţă.

In ce priveşte conrupţia presei, *Viitorul* (6 August 1919) organul oficios al partidului liberal a arătat cum au fost plătiţi de Ruşi unii membrii din redacţia Adevarului, iar *Adevărul* (7 August 1919) a dat lista ziariştilor plătiţi de Germani *Socialismul* (1, VIII, 1919) a completat destăinuirile, adaogând şi declaraţia fostului ministru al Rusiei la Bucureşti, d. Poklewski-Kozel. Raportul trimis la Petrograd în lunie 1916 cuprinde între altele mărturisirea următoare: „V'am explicat necesitatea de a sprijini ziarele române, credincioase Triplei-Înţelegeri şi de a *încuraja* din timp în timp cu daruri băneşti pe unii din oamenii presei de aci, care *sânt obişnuiţi cu subvenţiuni* şi nu ştiu ce înseamnă a lucra *pe degeabă.*

www.dacoromanica.ro

Către Popescii partidului liberal...

„Fără îndoială, avem de a face cu elemente politice greu de asimilat".
EMINESCU (Apostasta liberala).

„Caracterul epocei liberale a Romaniei este identic cu acela al epocei fanariote".
EMINESCU (Partidul roşu).

Domnilor, ziarul oficios [1]) al partidului în care vă aflaţi îmi adresează învinuirea, că aş fi lepădat numele Popescu (adecă numele dv.) spre a-mi însuşi eu, Putnean, nu nirea unui judeţ dela capatul ţării.

De obiceiu, nu răspund calomniilor. Prietenii cari vor să te ajute nu-ţi pot sluji niciodată, cât duşmanii care te bârfesc. Când eşti om de treabă, un pic de clevetire prinde bine: îţi atrage totdeauna simpatii reale de la cine nici cu gândul nu gândeşti. Prin urmare, dinspre partea asta, poftă bună clevetitorilor...

De astădată, mă cred însă dator să răspund. Mai întâi, ca să apăr cinstea satului unde m'am

1 *Viitorul* (29 Dechemvie 1911) sub titlul: *Ne sfideaza ?* cuprinde între altele această afirmare: „d. Mehedinţi, care se supără când e numit cu n îl chiamă, d. Popescu"; geograful care ştie aşa de bine etc., etc.".

www.dacoromanica.ro

născut. Al doilea, ca să înlătur hula de pe numele dv., al Popescilor. In sfârşit, spre a apăra şi partidul liberal împotriva ziarului «Viitorul».

Gândiţi-vă singuri, dacă având motive aşa vrednice de laudă, puteam zăbovi măcar o clipă să nu pun mâna pe condeiu.

Domnilor, eu sunt Sovejan. Satul Soveja e aşezat tocmai în crierii munţilor. Când ajungi în culmea Richitaşului, îl vezi tot, dintr'o dată, ca un cuib în mijlocul codrului de brazi. Mai departe, până la hotare, nu se află ţipenie de om, — doar cerbi prin poene, urşi în tihărai şi vulturi pe seninul cerului.

Slăvit loc valea aceea! Ferită de toate relele, dar, ce e drept, lipsită şi de unele înlesniri ale vieţii moderne. Pentru noi însă, care privim soarele răsărind deapururi la colţul Şoimului şi apunând spre Zboina Verde; pentru noi, care mânem vara pe la «odăi», în Ch'ua şi Pusnicu, măsurând curgerea nopţii după mersul stelelor, Soveja nu vă fie cu supărare — e chiar la mijlocul pământului, după cum a fost Delfi pentru Greci sau muntele Meru pentru vechii Indieni.

Când la vecernie răsună prelung clopotul de la mănăstirea zidită de Matei Basarab în fundul Dragomirei, şi valea, şi muntele par în lumina lină a apusului, ca un tainic templu al naturii, cum se zicea odinioară în stilul lui René şi Atala.

Dar nu despre frumuseţea feciorelnică a ţinutului nostru vreau să aduc vorba. Pe aceea o simţim numai noi, localnicii. Străinii n'o înţeleg şi cred că nici n'o văd; — dovadă veneticii care de câtva timp au tăbărât să despoaie munţii din hotarul megieş al Vrancei, întocmai ca nomazii Kal-

www.dacoromanica.ro

muci care nu pot suferi macar o creangă verde împrejurul lor. Nu de farmecul Sovejei, ci numai de singurătatea ei vream să pomenesc.

Gândiți-vă: ca să ajungi până acolo, era nevoe, pe când țin eu minte, să treci nu știu de câte ori apa Șușiței, prin vaduri fără pod, și să te poticnești printre bolovanii mutați după fiecare puhoiu... Trebuia picior — și mai ales inimă de muntean — care, vorba lui Creangă, nu se lasă depărtat de văile lui, cum nu se dă scos ursul din bârlog... Știeau ei ce știeau Hospodarii Moldovei, când trimiteau pe alde Alecu Rusu (cel care a cules balada Mioriței în Soveja) și pe alte fețe politicești să se sălășluiască prin meleagurile acelea, sub paza egumenului — și mai mult în paza pustietății, din care nu fitecine se încumeta să iasă fără știută călăuză.

De aceea, fiind locurile acelea așa stângace. Sovejenii au trebuit să trăiască ei în de ei, mai mult în știrea celui de sus și cu prea puțină știre din partea oamenilor. Iar urmarea a fost că, mai în toate privirile, noi am rămas primitivi, — cât se poate de primitivi. Din vremea când Dragoș umbla la vânătoare de zimbri în codrii Moldovei și până azi, în părțile noastre mai nimic nu s'a schimbat. Cămășile se fac tot de in și de cânepă; caciulele tot de hârșie; cojoacele tot de piele; iar focul îl aprindem, ca și pe vremea lui Zamolxe, scaparând cu amnarul într'o bucată de cremene. Pe la noi, vârsta ferului nici n'a început încă deabinelea. Căci sunt și acuma în ființă unele case, la care toate celea — până și cuele — sunt de lemn, după cum din lemn sânt cioplite și scările de la șaua călăreților.

Astfel, nu-i mirare că și numele noastre au ră-

www.dacoromanica.ro

mas arhaice. Ascultaţi şi judecaţi singuri : Dobrin. Singurel, Bunghez (naşul meu înainte de gazetarul de la „Viitorul") Balcu, Bitirez, Gosav, Oancea Barna, Vătămanul, Jinga, Bulumej, Borja, Sfârnog, Burducea... Doar la Basci în Pirinei, la Bretoni sau la Celţii din *ultima Thule*, dacă se mai află nume aşa de posnaşe, iar unele — după a mea părere — atât de frumos sunătoare.

Cum vedeţi, domnilor, numele noastre sunt, ca şi noi, padureţe : nodoroase ca ciotur le butucilor, pietroase ca şi colţul stâncilor. Par'că eri a svârl't pe acolo Deucalion bolovanii din care s'au născut oameni...

Cât despre numiri ca Popescu, Ionescu, Vasilescu Dumitrescu... nici pomeneală ; de altmintrelea, după câte ştiu, nici prin alte sate nu se prea intâlnesc. Astfel de nume înseamnă pentru noi ruralii un fel de boerie sau măcar logofeţie din cerneală şi hârtie... o marfă care, pe corhân le dintre Runcu şi Macradeu, drept să vă spun, n'are nici o căutare. La noi, zicem Ion al Mariei, cum zicea Omer. Ahile fiul Tetidei. Nici prin gând nu i-a trecut cuiva, să-şi schimbe numele înnoindu-l.

Căci, rogu-vă, ce e un nume ?

Intâi, e semn de filiaţie autentică; e dovadă că tata cuiva e chiar tata lui, — despre mamă nu poate fi îndoială de cât la copiii lepădaţi; însă pe la noi nimeni nu-şi leapădă pruncii, iar aceştia le păstrează cu sfinţenie până şi porecla, socotindu-se o necinste faţă de părinţi, ca fiul să nu poarte numele moştenit din bătrâni.

Al doilea, numele de familie poate fi cu vremea semn de osebită destoinicie a unui neam de oameni. Dar noi, mai toate le-avem deopotrivă. Latifundii'e noastre nu trec de două fălci; cât pentru

www.dacoromanica.ro

cele sufleteşti, isprava noastră cea mai mare a fost războiul, iar acolo toţi ne-am purtat la fel, Capitanul companiei a III-a, «Soveja», a rămas, Dumnezeu să-l ierte, în şanţurile Griviţei. Ion al mătuşii Plăvănoaia de peste vale, aşişderea. Sergentul Bocu s'a întors şchiop şi aşa s'a târât până la mormânt. Sergentul Viţă poartă şi azi semnele rănilor. Sergentul Diaconul, la zile mari atârna pe mintean «Crucea Sfântului Gheorghe». Preda a venit fără un ochiu. Bogdan îmi se pare că nu s'a văzut cat de o rană, până ce a intrat în pământ... Ce-am dat din partea noastră peste Dunăre, singur maiorul Şonţu ar mai putea spune, dacă n'ar fi fost rapus sub ploaia nemilostivă de gloanţe în ziua vitejiei Vrâncenilor şi a tuturor muntenilor din al 10-lea de Dorobanţi. — Una am fost şi ca supunere la comandă, şi ca avânt împotriva duşmanului.

Doar la vorbele cu tâlc, la cântece şi alte iscodiri ca acestea, dacă unii Sovejeni se arată mai ageri de cât alţii. Marina *lu* Barna cânta aşa de duios balada Mioriţei, că plângeau toate babele, când ajungea la versul:

Măicuţa bătrână
Cu brâul de lână

lar când pomenea de:

Baciul Vrâncean
Şi cel Moldovean

ochii tuturor cătau în zare, ca şi cum aşteptau să vadă ivindu-se Mioriţa şi boteile de oi pe culmile dinspre Lozia ori Zboina.

Catrina lui Gănet cânta din frunza ca un haiduc strasnică femeie, pre legea mea! Cuvintele ei,

www.dacoromanica.ro

ca xeniile lui Goethe. Când a întrebat'o odinioară căpitanul Leon, de ce şi-a luat bărbat aşa de urât (căci Găneţ, «căprarul», om tare chipeş se uita foarte crunt când vedea pe ofiţeri agrăindu-i nevasta), Catrina i-a fost răspuns căpitanului :

I'am luat urât, ca să-mi placă *numai* mie !

de-a râs toata hora de felul cum i-a întors vorba nevasta cea plină de incuri.

Dar Buian — alt hâtru ! Ca să arate moşneagul grija cea mare a părinţilor către feciori, zicea şi el tot în chip de pilduire :

Câţi copii, atâtea junghiuri...

Dar Mărăşteanu — de cât carele nimeni până în şapte hotare nu ştiea să ureze mai frumos la Sfântu Vasile pe toţi cei din casa gospodarilor, potrivind vorbele după chipul şi pornirea fiecăruia.

Şi alţii, şi alţii...

Atâta numai, că pildele şi cântecele, trecând din gură în gură, le avem cu toţii în deobşte, şi nu ne semeţim unul asupra altuia, împodobindu-ne cu scoţala unui nume nou. Fiecare sântem mulţumiţi cu cele apucate dela părinţi. — Sântem conservatori juraţi, nu altceva.

Din veacul al XVII-lea, de când bunul Voevod Matei Basarab a clădit mânăstirea, după ce se răsboise cu noroc la Finta, gloata noastră de ostaşi, cu adaose din Dragoslave şi Rucăr a poposit «pe pământ moldovenesc», cu zice pisania bisericei. Descălind în codrii am botezat apele şi locurile cu nume oltenesti şi munteneşti. Şi toţi, dela Stoica Mehedinţul şi dela Baştea bătrânul, rudă cu Băşteştii dinspre Câmpulung, am stăruit acolo până azi; am cosit iarba în *Groapa*

www.dacoromanica.ro

Vehedinților, (nume vechiu, geografic, — amintind obârșia oltenească — nu vă fie cu supărare), am suit spre stâni potecile *Clăbucului* și ale *Zboinei*; am vânat sălbăti iunile *Runcului*; am păstrat grai'ul muntenesc, și portul, și numele. Până azi, după trecere de atâtea veacuri, ne zicem întrn noi: *Rucăreni* și *Dragos'oveni*, măcar că ocârmuirea ne zice numai Sovejeni — Conservatism, nu glumă! Păstrători de tradiție, ca fagii, ca brazii, ca ienuperi care se lipesc de țărână, trăesc pe culmi, mai mult din aer și lumină, dar nu-și schimbă nici înfățișarea, nici numele.

De aci și mulțumirea cu ale noastre. Când zicem Vlad Baștea, ni se pare că zicem Guise sau Montmorency!

Și acuma, stați și judecați singuri, dacă nu trebuia să apăr din răsputeri satul nostru de ponosul că noi Sovejenii am fi în stare să «derogăm», schimbându-ne numele! Puteam să las fără răspuns o astfel de clevetire? Ce-ar fi zis Balcu și Baștea, Gromnicu și Bunghez, Singurel, Guica, Barna și ceilalți cu care am cutrierat fânețele, am răstocit pâraele, și am ascultat glasurile codrilor veșnici, numai de noi înțelese? Ce-ai fi zis tu, unchiaș Buian, cel asemenea la cuvânt înțeleptului Nestor și tu, Ion Roată, megieșul nostru din Câmpuri, pe care Vodă-Cuza te-a sărutat ca pe un frate; și voi toți, care dormiți somnul dușilor depe lume, lângă zidul bisericei lui Matei Basarab, dacă ați fi aflat că un spânzurat de gazetar pângărește cinstea Sovejei bănuind că cineva dintre ai noștri e în stare să-și schimbe numele său vechiu, pentru nume nouă, împrumutate din alte sate, orașe ori județe?

www.dacoromanica.ro

Apostrofă, apostrofă ! Săgeată slăvită a clasicilor ! binecuvântată e puterea ta în unele cinstite prilejuri ca acesta, când trebue să spui ce'or fără obraz subțire, tocmai vorba potrivită cu obrazul lor. Unde eșt tu Creangă, să ne povestești cum și-a vărsat nadăful moș Luca din Humulești, când a intrat pentru întâiași dată în Iași pe rohatca Păcurarilor și-a auzit batjocură papugiului care, neștiind să-și «lege cățeaua», se pornise cu clevetire asupra căișorilor gospodarului sosit din cale lungă. Dumnezeu să te odihnească în cortul dreptților, moș Luca, și să-ți ierte unele parascovenii ale cărăușiei tale (când cu drumul cela pe vreme de seară... spre Târgul Neamțului), că strașnic l'ai mai luat în șfichiu pe flecarul de la rohatcă, cel îndrăzneț ca un gazetar. Nici Demostene, când a zis : *u ma tus en Marathoni !* (pe cei de la Maraton), n'a fost mai elocvent de cât tine, când l'ai împroșcat pe negândite cu apostrofa ta: «patruzecile lui de golan !» — neliterară, e drept, dar împlinind regula lui Aristotel și altor filosofi ai stilului, care cere ca orice vorbă să meargă, întocmai ca săgeata, drept în țintă.

* * *

Trec acuma la pontul al doilea : apărarea Popescilor liberali, oameni de treabă (presupun) și plătind cotizație la clubul partidului care le batjocorește numele.

Numele Popescu, ca mai toate cele în *escu*, pare a fi o formație gramaticală mai nouă. In cronici nu se prea găsește. Răspândirea acestor numiri e mai mult o înrîurire a cernelei cu care am început a ne mânji degetele noi și copiii noștri de câteva zeci de ani încoace. In faza liberală a cul-

www.dacoromanica.ro

turii noastre, caracterizată prin beția de forme în legiferare și «beția de cuvinte» în literatură, a fost, ca un curent paralel, și o mică beție de iscăliturі cu *escu*. — O biată manie a mahalagiilor, meseriașilor, negustorilor și slujbașilor care căutau să o dea, chipurile, spre boerie... Dar asta nu înseamnă că cei ce poartă astfel de nume sânt oameni noi. Plăsmuirile acestea sânt românești și s'au lipit de familii vechi, iar între cele mai românești desigur că e Popescu.

Popescii, după firea limbii noastre, însemnează o familie care a avut mulți preoți, — sânt deci neam cu oarecare vechime în ale cărturăriei. Dacă ar fi îngăduit *parva cum magnis componere*, Popescii ar fi artistrocrația intelectuală a trecutului, deoarece preoții erau odinioară singurii știutori de carte. Cantemir spune că boerii nu cunoșteau nici din nume artele și științele. «Învățătura, zic ei, e pentru preoți; pentru mirean e destul să știe a ceti și scrie; să-și iscălească numele și să poată însemna la condică, dacă boul e alb ori negru, ciut ori cu coarne, și câinii, oile sau alte vite, stupii și dealde astea. Celelalte sânt de prisos pentru el».

Prin urmare a te chema — și mai ales a fi — un Popescu, înseamnă în țara noastră o distincțiune istorică. Și când «Viitorul» afirmă că «d. Mehedinți se supără dacă e numit cum îl chiamă», oficiosul liberal cade, întrucât mă privește, într'o mare greșală. Dimpotrivă, de-aș putea dibui în acești vre-o 300 de ani, de când trăim «pe pământ moldovenesc» măcar un singur Popescu între neamurile mele, ca să îndreptez câtuși de puțin răul pe care îl fac neofiții liberalismului răsturnător de tradiție, eu l'aș purta cu mare fală. Ascultați numai ce frumos ar suna: Simion (îmi pare rău

www.dacoromanica.ro

că n'a fost Vlad ori Stoica) Mehedinţu-Popescu! (mai mult chiar decât Guise şi Montmorency...) Doamne fereşte, să nu mi se urce mândria la cap şi să ajung astfel nevrădic de tovărăşia cu Sovejenii mei, care poartă numele lor cu o firească smerenie oricât ar fi ele de mari...!

Drept aceea, domnilor Popesci ai partidului liberal, ţineţi-vă frenu. Nu puneţi la inimă batjocura pe care oficiosul partidului caută să o arunce asupra numelui dv. Poate că acolo «combate» vreun gazetar din suburbii sau chiar dela rohatcă. Directorii «Viitorului», de buna seamă nu citesc acest ziar; sau, dacă îl citesc, îl dispreţuesc ca şi Domniile Voastre.

In ce mă priveşte, socot că am apărat cu dreptate şi adevăr cinstea numelui de Popescu. Şi dacă cumva «Viitorul», pocăindu-se de greşala sa, va face un plebiscit să-mi dăruiască mie acest nume ca un *cognomen* de laudă, nădăjduesc că Dv., Popescii partidului liberal, drept recunoştiinţă, veţi vota toţi *pentru*, ca să ştie şi urmaşii urmaşilor mei, că eu am reabilitat cinstitul vostru nume, faţă de ocările datorite ignoranţei în cele istorice a gazetarilor partidului roşu.

* * *

Şi acum, generozitatea mă îndemnă (ce nu face omul din generozitate!) să apăr şi partidul liberal încontra propriului său ziar care batjocoreşte numele democratice.

De ce ma încumet şi la această grea sarcină?

Intâi, fiindcă «D-l Mehedinţi, zice oficiosul, e indicat să facă ceeace alţii nu pot face». Cum vedeţi, *noblesse oblige*.

Dar, pe lângă îndemnul care îmi vine dela buna

www.dacoromanica.ro

părere a «Viitorului» despre mine, mai e ceva: În partidul liberal, cunosc oameni, pentru care am deosebită considerație. Și, măcar în parte, considerația aceasta cred că e reciprocă, deoarece unele articole ale celui ce scrie aceste rânduri s'au bucurat de mai multe ori de cinstea neobișnuită de a fi retipărite în coloanele presei liberale. Imi permit deci să fac o propunere care, sper, va fi luată în seamă.

Liberalii, pe lângă multe alte obiceiuri de import, au și răspunderea de a fi introdus în scrisul (nu zic în literatura românească) o apucătură nouă. Până acuma, lu rul scri'torilor era o afacere privată și personală în sensul cel mai strâns al vorbei. Căci ce poate fi mai personal și mai intim, de cât inspirația unui sonet, a unei novele, drame etc.

De câtva timp însă, mulțumită unei organizări *ad-hoc* a revistelor patronate de liberali, nspirația art'stică are soroa'e știute: ca al rgările de cai, bobsleighul, luptele la Sidoli, vicleimul la Crăciun, eșirea bobocilor la iar'ă verde și altele. Auguste Comte zicea: *Savoir c'est pr.voir, afin de pouvoir.* De atunci însă a curs apă pe gârlă. Spiritul pozitivist a făcut mari progrese. In vre nurile noastre, după cum astronomul poate socoti până la secundă apariția unei stele la orizont, cutar casier de revistă poate de asemenea prevedea până la centima apariția unei novele, drame, epigrame, și chiar a unui roman. Azi, *payer c'est rimer, afin d'encai'sser.*

Și tocmai în legătură cu aceasta vine propunerea mea. Socotesc că va intra în vederile propagandei liberale, după cum a dat unele rețete politico-literare, să mai dea încă una gazetari'or și literaților-gazetari de care dispune: apărarea în

www.dacoromanica.ro

articol-prim, în cronica mondenă, în foileton, sonet, novelă, drama şi epigramă a tuturor numelor democratice, în deosebi a celor sfârşite cu *escu*. Să fie adecă obligaţ' numiţii scriitori, să dea eroilor lor cu deosebire numele: Ionescu, Vasilescu, Dumitrescu, Popescu, Georgescu... Căci, în urma celor înşirate mai sus, toată lumea e încredinţată, cred, că *escu* e mai de laudă de cât orice: *ide*, *idi*, *adi*, *aki*, *ani* şi alte sufixe ale xenocraţiei liberale, descrisă cu atâta adevăr de un oarecare Mihail Eminescu, într'o vreme pe când scriitorii luptau pentru adevăr, iar inspiraţia, neavând partidă dublă, era mai pre sus de orice bănuială.

Iar dacă zelul şi cassa permite, aşi face o propunere şi ma interesantă. Fiindcă într'o revistă a partidului liberal, am văzut de curând ca steag al scriitorilor formula «pentru bani şi pentru Slavă»[1]), aş propune să se comande cuiva un *carmen saeculare* sau un *epos* în 12, 24, 48... şi chiar mai multe cânturi:

Slăvesc pe Popescii partidului nostru
Şi ceata obştească în escu...

mai departe e treaba poetului şi a casierului. Dar, comanda trebue făcută cât mai iute, spre a îndrepta măcar pe calea aceasta greşala de *lèse*-democraţie a Viitorului. Altfel, ar putea crede cineva, că partidul liberal de când s'a îmbogăţit s'a şi ciocoit cu desăvârşire. Căci, dc! gândiţi-vă singuri: tocmai liberalii să râdă de Ioneşti, Popesci şi Vasileşti?

Eu, unul, ştieam de mult că prin liberalism naţiunile se tocesc. E în firea acestui partid să se uite mereu în zare spre a vedea ce «noutate» mai

1) Vezi *Flacăra*, 24 Decheinvrie 1911.

www.dacoromanica.ro

ese la iveală, iar prin aceasta el împlinește în orice țară rolul unui «mannequin», gata să «lanseze» orice modă politică, nouă. Dispreţul însă, pe care partidul liberal îl arată acum bietului *escu* pare a dovedi că snobismul a făcut în acest partid progrese mai mari decât puteam bănui. — Mă tem c'a ajuns chiar la un fel de neociocoism care face pe liberali să privească pe cutare international din largul lumei, ca fiind mai aproape de ei, decât pe un român băstinaș, legat prin moși și strămoși de tradițiile noastre naționale.

Si dacă e așa; dacă dreapta partidului liberal e gata să devină o jucărie în mâna stângei crescută în promiscuitatea socialismului apusan, și înfierat odată chiar de d. Ferikide, noi, ca Români neaoși ne facem datoria de a atrage luarea aminte a elementelor românești din acest partid: să vegheze. Dacă nu alții, măcar Popescii partidului se cade să rămână credincioși tradiției, cinstind pe cât se poate, și numirile și alte manifestări ale poporului nostru

Cât pentru mine, nu mă sfiesc a mărturisi oricui: Mai bine în neamul meu «cel din urmă Mohican», decât cu snobii și înstrăinații în fruntea părăduirii poporului din care m'am născut [1]).

---

1) Dispreţul plutocraţiei liberale faţă de adevărata democraţie a avut drept urmare înstreinarea masei poporului de partidul liberal. Cele dintâi alegeri cu vot universal au fost caracterizate printr'o vădită reacţiune în contra tuturor partidelor vechi. Dar, pe când parlamentul cel dintâi al României întregite a putut a asculta cu destulă seninătate pe şeful partidului conservator, faţă de liberali a manifestat din contră o antipatie împinsă până la netoleranţă. Prin firea lucrurilor, partidul care s'a îndeletnicit în deosebi cu organizări şi întreprinderi capitaliste nu mai poate reprezenta decât interesele burgheziei din oraşe. Aureola democratică din vremea lui C. A. Rosetti a dispărut azi cu desăvârşire.

www.dacoromanica.ro

Răspuns d-lui Şişmanof

fost ministru de instrucţie al Bulgariei

Cu gândul de a studia mai de aproape ţara şi poporul nostru, ne-aţi făcut, onorate oaspete, cinstea de a petrece câtva timp printre noi. Aţi văzut unele instituţii culturale; aţi luat parte la o şedinţă a Convorbirilor literare; apoi, într'o scrisoare pe care mi-aţi dat voe s'o public în revista noastră, v'aţi exprimat dorinţa ca cele două popoare vecine să ajungă la o *entente cordiale*, «fiind menite a se stima şi a se iubi».

Toţi am păstrat cele mai bune amintiri despre trecerea d-voastră prin România, şi ne legănam în cele mai dulci speranţe pentru viitor. Căci, relevând lipsa de legături mai strânse între Bulgaria şi România, ne spuneaţi unele cuvinte în adevăr pline de însufleţire:

„Noi, Bulgarii, suntem foarte vinovaţi... Nu osândesc atâta pe Români, că au trăit în veacul trecut streini de interesele noastre intelectuale. Dar Bulgarii, pentru care România a fost ani de zile un adăpost sigur faţă de tirania turcească; Bulgarii cari au pregătit revoluţia lor în ţara românească, atât de îngăduitoare şi ospitalieră; Bulgarii care se îmbogăţeau de multe ori ca un „brasseur allemand" în America, ce-au lucrat ei spre a face cunoscută România poporului lor [1]" ?

1) *Conv. Literare*, vol. XLV, p. 303.

www.dacoromanica.ro

De aci, îndemnul dv. de a ne vedea mai des şi de a ne studia reciproc, de oarece, cum spuneaţi, nu ne-ar trebui decât un element moral: «*o desăvârşită sinceritate.* pentru a ajunge la o bună înţelegere»

Era atâta noblеţă în cugetul exprimat atunci, în cât azi, stimate oaspete şi colaborator, pe nimeni nu l'am putea chema mai cu drept cuvânt să ne fie martor şi judecator al relaţiilor noastre de vecinătate.

In adevăr, credem şi noi că era şi e încă de ajuns să privim sinceri împrejurările, pentru a stabili între ţările noastre o trainică înţelegere,

Mai întâi, de când trăesc alături, nici Bulgarii, nici Românii n'au pornit cu războiu unii asupra altora. Căci, de când aţi venit aci prin «unghiul» stepei basarabene, gândul v'a fost aţintit mai mult spre Byzanţ şi spre malurile calde ale Mediteranei. Rostul vieţii bulgăreşti n'a fost la Dunăre, ci aproape întreg dincolo de culmea Balcanilor. Dobrotici, pe care l'au tot pomenit unii şi alţii în timpul din urmă, era doar un biet condotier în slujba împăratului dela Bosfor, dela care căpătase numele de *despota*, cum a căpătat eri-alaltăeri cutare compatriot al dv. anume decoraţii dela sultanul Abdul Hamîd. Aşa dar, despotatul lui era o boerie byzantină, nu o stăpânire teritorială, cum cred unii megalomani sau naivi, care tipăresc la Sofia hărţi şi cărţi cu tendinţe imperialiste.

Şi ca dovadă că aţi privit mai mult spre miazăzi decât spre Dunăre, iată şi alte mărturii.

www.dacoromanica.ro

Pe la jumătatea veacului trecut, Nicolae Bălcescu, într'o scrisoare către un prieten povestea următoarele:

„In Bulgaria m'a *mirat* încă foarte mult, neîntâlnind *din Balcani până în Dunăre nici un sat bulgăresc,* ci numai sate românești. Unde sânt Bulgarii? In Bulgaria se află putini prin orașe, apoi între Vidin și Niș si *dincolo* de Balcani".

Scrisori către Ion Ghica, 14 Iulie 1849

De altfel, însuși profesorul de geografie al universității din Sofia a recunoscut de curând în *Petermanns Mitteilungen*, că razemul etnografic al Bulgarilor a fost Balcanul, iar colonizarea turcă, rărind elementul bulgar dinspre Dunăre și Mare, urma dela sine că n'am fi putut să ne întâlnim ca dușmani unii cu alții, — chiar dacă am fi voit.

De aceea, după nimicirea statului bulgar și după îngrămădirea Turcilor în Deliorman și lângă Dunăre, noi pe Turci, nu pe Bulgari, i-am avut ca vecini și adversari.

Și ce-am făcut?

Cinci secole în șir, am luptat fără preget, atâta cât ne-au ajuns puterile, iar în răstimpuri, ca popor creștin, am întins o mână de ajutor și neamurilor asuprite din peninsula Balcanică: Grecilor, Albanezilor, Bulgarilor și Sârbilor. Le-am tipărit cărți cu banii noștri, le-am înzestrat bisericele, iar la nevoie am primit pe pământul nostru, în casa noastră, pe toți cei care nu mai puteau suferi obijduirea Turcilor. Știe o lume întreagă cum eteria grecească la noi a ridicat steagul pentru liberarea Eladei. Răscoala Sârbilor dela noi a primit ajutorare. Liberarea Bulgariei cu vărsarea sângelui nostru a fost pecetluită, cum o recunoașteți și dv. și toți oamenii culți și cu simț de dreptate.

www.dacoromanica.ro

„Sculați-vă din morminte ostași care ați murit la Grivița, zicea bătrânul Mitropolit de Vrața, întinzând cârja spre redutele morții, când a întâmpinat acum câțiva ani pe Carol I. Sculați-vă, că iată a venit regele vostru, care v'a povățuit la războiu, să vă vadă iarăși și să vă mulțumească în numele întregului popor românesc. Ascultați vocea sinceră a recunoștinței noastre, căci moartea voastră a scăpat viața noastră".

Duioase cuvinte și pătrunzătoare de suflet. Nu putea bătrânul cu pletele albe și îmbrăcat în odăjdii, să uite că pe vremea când în dreapta Dunărei vă amenința șreangul, pe malul stâng vă aștepta o frățească ospitalitate; și că abia când am ajuns noi la Plevna, după o mutenie de sute de ani, au început să răsune iarăși clopotele bisericilor voastre [1]). De ar fi tăcut el, ar fi mărturisit pietrele că, abia după ce am umplut cu trupurile morților noștri dealurile de la Grivița, Plevna, Rahova și Vidin, v'ați deșteptat la o viață politică de sine stătătoare.

Prin urmare, cu privire la trecut n'are de ce să ne fie rușine. Trecutul e spre cinstea noastră a amândurora, și tot așa va putea fi, dacă voim și viitorul nostru.

Căci, stimate oaspete, ori care vor fi schimbările hotărelor, și Bulgaria, și România sunt și vor rămânea formații politice mijlocii; — o comparație cu Rusia, Germania sau alte puteri e cu neputință.

Ce rămâne atunci de făcut?

Pentru cei de statură mică ori mijlocie, imperialismul e o haină prea largă, de care se pot lesne împedeca. In loc de visuri imperialiste, o

1) Cel dintâi clopot care s'a auzit în Bulgaria desrobită e cel de la Poradim, dăruit de Prințul Carol bisericei ridicată acolo cu lucrători din Turnu-Măgurele și sfințită de protoiereul din același oraș în 9 Octomvre 1877.

www.dacoromanica.ro

bună doza de realism le convine cu mult mai bine. Prin urmare: ori alipire e unul din vecinii mai puternici (știind însă mai dinainte ca e primejdios pentru cei mici *să mănânce cireșe din aceiași farfurie cu cei mari)*; ori *solidaritate* între cei mai marunți, spre a face o putere defensiva și ofensiva cât mai însemnată. Ce de gânduri românice puteau sa ne sugereze situația noastra asemanatoare și interesele noastre paralele! Trebuia doar (cum ziceați dv.) un element moral: o deplina sinceritate și o dreaptă prețuire a situației țarilor noastre.

Din nefericire, acest element a lipsit și, ca oameni deprinși cu respectul adevărului, e bine să punem dovezile înainte.

Mai întâi, în loc de acea «entente cordiale» pe care o așteptam în urma vizitei dv., care nu ne-a fost mirarea, vazând ce negură posomorâtă se ridica pe malul drept al Dunării! Abia începusem a uita că un ziarist, fusese casapit cu toporul în mijlocul Bucureștilor de un Bulgar (toporul în contra condeiului!); și iarăși au început a se îndesi veștile că Aromânii, frații noștri din Balcani, sânt măcelariți și uciși de comitagii porniți din Sofia. Abia uitasem planul bulgăresc de asasinarea regelui Carol și, ca din senin, gloanțele au început sa șuere pe la urechile grănicerilor noștri de pe malul Dunării; armata română a început a fi insultată de ziarele voastre, iar statul și poporul românesc — poneglit cu cele mai fățișa ură. Gazetele bulgare n'au mai cunoscut nici o măsură în injurii și amenințari.

Și daca ar fi fost numai atât, treaca-meargă. Dar, alaturi de vorbele celor fără răspundere, s'a adăogat acțiuni precisă și fără nici o scuză a or-

www.dacoromanica.ro

ganelor statului bulgar. Incepând de la şcoala militară din Sofia şi până la cea din urmă şcoală de cătun, Dobrogea, pe care ne-o luaseră Turcii pe vremea lui Mircea, iar noi o luaserăm de la Turci sub Carol, o regiune cu sate străvechi româneşti (colonizată de Moldoveni şi Mocani) începe a fi arătată pe hărţile oficiale bulgăreşti, ca parte *cuvenită* statului bulgar! — Nu şi-a mai adus nimeni aminte, nu zic de drepturile noastre, dar măcar de dureroasa jertfă pe care ne-a impus-o Rusia, răpindu-ne Basarabia în 1878? Şi nu i-a venit nimănui în gând că, daca e şi o mică insula de Bulgari în Dobrogea, apoi numărul Românilor din Bulgaria e îndoit mare (chiar dupa marturisirile statistic lor bulgăreşti)?

Nu ştim, stimate oaspete, ce măsuri veţi fi luat pe timpul ministerului d-v. şi ca povăţuitor al opiniei publice bulgăreşti, faţa de acea agitaţie întemeiată pe neadevăr şi lipsă de sinceritate. E sigur însă, că chiar după scrisoarea d-v., educatorii bulgari au pus în mâna tineretului *«Tovarăşul Soldatului»* (ajuns până în 1911 la ediţia a 6-a) în care Dobrogea figurează ca pământ *neliberat inca!* — Aşa dar, hotarât şi sistematic, oficialitatea bulgară a crezut ca e o datorie patriotică să predice ura în contra României.

Firesţe, rezultatul nu putea fi decât acela pe care l-au dorit conducătorii poporului d-v. Pe când în generaţia născută sub jugul turcesc nu era Bulgar, care sa nu simtă recunoştinţă pentru România; în generaţia nouă, crescută prin şcolile organizate în cele din urmă decenii, nu e, poate, unul la mie, care să nu simtă o fanatică ură în contra poporului românesc. — Putem spune că de doua mii de ani, de când noi, Românii, ne aflăm unde ne aflăm,

www.dacoromanica.ro

n'am primit din partea nimănui mai multe injurii și batjocuri!

Se adevereşte astfel observarea mai generala, ca ura cea mai grozavă e tocmai aceea care ține loc de recunoştinta...

A venit în sfârşit ceasul, când va puteți purifica conştiința. — Ați ridicat armele împotriva Turcilor...

Ar fi fost destul sa ne mişcam în spatele vostru, şi trebuia să va opriți pe loc.

Ne aruncaserăți mereu ponosul ca va împed cum de a libera pe creştinii din Macedonia...

Noi am dovedit contrarul.

Mai mult: pentru idealul vostru ați jertfit şi sângele fraților noştri de pe malul drept al Dunării. Când ați pornit în contra Turcilor, colonelul regimentului din Şiştov le-a adus aminte Românilor de sub steagul său de vitejia eroilor dela Plevna. Poate ca chiar el avea rude dincoace de Dunăre.

Au mers deci Românii din Bulgaria împreună cu voi; au sămănat cu trupurile lor câmpiile de luptă; au biruit sub steagurile voastre şi au liberat pe fraţii vostri.

Care a fost plata?

— Carți postale ilustrate, în care prințul Boris arată cu degetul spre hotarele noastre, iar *Vecerna Posta* spune fara înconjur: «ne vom vedea o zi cu mânile deslegate şi atunci nu numai că vom lua Dobrogea întreagă, dar vom dicta pacea la Bucureşti» . . . . . .

. . . . . .

Iubite oaspete, asta se chiama bună vecinătate? «Acesta e elementul moral al desăvârşitei sinceritați» de care ne vorbeşti? — Dacă azi, când plaga

www.dacoromanica.ro

războiului va apasă, totuşi ura bulgarească vorbeşte atât de făţiş! Ce trebue să aşteptam mâne sau poimâine?

E sigur acum — mai sigur decât ori şi când — ca ne urâţi de moarte... şi veţi căuta să ne loviţi.

De aceea, daca mai exista o ustiţie istorică; şi dacă elementul moral al sinceritătii pe care o invocaţi mai are vreun preţ, socotim că e vremea ca măcar în oamenii culţi şi cu răspundere, să vorbeasca sentimentul de dreptate şi de onoare..

V'am lasat să porniţi la lupta. Aţi declarat că nu schimbaţi hotarele, şi le-ati schimbat...

Aţi pretextat că va îngrijiţi de soarta connaţionalilor voştri, dar în realitate aţi ocupat pământuri streine, cu populaţie streină. Cu deasila, v'aţi deschis porturi la Marea Egee pe un ţarm locuit de alte neamuri.

Noi am rămas liniştiţi, fără să râvnim la câştigul vostru — nejustificat ni i istoriceşte, nici din punct de vedere etnografic. Veţi recunoaşte însă că mai departe nu mai putem închide ochii:

Contra cui sânt îndreptate fortificaţiile dela Silistra şi câmpul întărit dela Dobrici, — când din spre partea noastră nu vă ameninţă nici măcar o gură de tun?

Este vădit pentru ori şi cine, că de acum avem şi noi datoria să apărăm pământul şi poporul nostru de ameninţarea bulgărească, — oficial mărturisită.

De aceea, vă întrebăm — întrebăm pe omul de cultură superioară, care se poate gândi şi la ziua de mâine — este cu putinţă o *entente cordiale* între un vecin paşnic şi altul care ridică pumnul să lovească?

Dacă sinceritatea mai are înţeles măcar între oamenii de ştiinţă, nu vi se pare că trebue ridicat

www.dacoromanica.ro

un gard solid care să apere pe unul de surprinderi, iar pe celalt de ispita de a fi brutal?

Socot ca răspunsul nu poate fi decât afirmativ.

Aţi crescut o întreagă generaţie cu ură împotriva poporului nostru.

Dupa cum dovedesc carţile tinerimei, harţile şcolarilor şi manualul din mâna soldaţilor, Bulgaria oficiala a pus la cale o tentativa de asasinat asupra României.

Fiind că aţi fa ut pacatul, aveţi acum datoria morala şi politi a de a repara greşala, statornicind între voi şi noi un hotar, în fata caruia să ne putem întinde mâna fară bănat şi fara teamă reciprocă.

De aceea, pâna la «propaganda prin literatura, arta, ştiinţa şi visitele mutuale» pe care le plănuiam pentru apropierea dintre ţările noastre, evenimentele ne arată a um un drum şi nai sigur: fixarea unui bun hotar ca probă con retă a «de săvârşitei sin eritaţi».

Altf l, sa se ştie: deoparte stă Ro nânia în legitimă aparare, de alta parte sta premeditarea unuvecin care a uitat şi de recunoştinţa şi de dreptate.

Viitorul va hotarî.

Cât despre noi, cei care ne ocupăm de-ale carţi, în ţara românească şi preţuim binefacer'le păcii noi privim cu indignare la sentimentele pe care le-aţi săd't în sufletul tineretului bulgar şi ne spălăm mânele ca Pilat pentru ori şi ce n norocire s'ar întâmpla de pe urma plănuirii odioase de a înfige cuţitul în peptul celor ce v'au liberat de jugul Turcesc [1]).

Ianuarie 1913 („Convorbiri Literare").

1) In Iulie 1913 a urmat expedţia paşnică în Bulgaria. — In Septemvrie 1916, a venit devastarea bulgară în Dobrogea şi în stânga Dunării. — In ce ne priveşte, am urmărit cu sinceritate

www.dacoromanica.ro

Nationalismus latrans

(răspuns «Neamului Românesc»)

Cea mai mare nevoie a timpului nostru e un naționalism real, întemeiat pe adânci convingeri științifice. Din contră, cea mai mare primejdie e naționalismul pornit din ură, căruia i s'ar putea zice mai de grabă nationalismus latrans

CONVORBIRI LITERARE,
1907 Decemvrie

Sub titlul «Mărturisiri ale unui profesor universitar, anexat la vechile partide», foaia naționaliștilor-democrați a binevoit să reproducă un articol al nostru din «Săptămâna», însoțindu-l cu următoarea întrebare:

Oare ne-ar putea spune azi, d. coleg Mehedinți, ce e cu acel *nationalismus latrans*, de care făcea haz acum zece ani".

De felul meu sânt un adversar foarte îngăduitor pentru cei cari binevoesc a mă privi astfel. Poate că sunt cel mai pașnic printre cei criticați în reviste și ziare; atât de pașnic, în cât *nici nu* răspund... O singură dată m'am abătut de la obișnuita mea rezervă, când am luat apărarea «Popeștilor partidului liberal» în contra celor ce avuseseră inspirația puțin democratică de a batjocori ac st nume vrednic de respect, ca ori și care altul.

Acuma iarăși sânt silit să răspund. D-l N. Iorga,

---

ideia unei conlucrări cu vecinii noștri de peste Dunăre (vezi „Convorbiri Literare", Noemvrie 1914), potrivit făgăduinței date oaspetelui din Sofia și convingerilor noastre despre rolul elementului românesc în Orient.

www.dacoromanica.ro

uitând unele împunsături din «Neamul românesc», pornite, se vede, de la niscaiva colaboratori de ocazie — de sigur, fără ştirea şi aprobarea d-sale — mă întreabă colegial: ce mai zic despre «naţionalismus latrans»?

Ce să zic?

Mai întâi, mi-ar părea rau sa creadă cineva că am opinie rea despre câni sau despre graiul lor specific — latratul.

Dimpotrivă, socot să neamul cânesc are virtuţi reale, cu care s'ar putea fali mulţi oameni, — nu numai dintre cei de rând, ci chiar dintre cei care îşi fac o mare faţă de sineşi.

De pildă, bărbăţia. Ca Sovejan, pot da însumi mărturie. In lungile nopţi de iarna, când «muntele huet» de vânt, ca talazurile marii, iar afară e întunerec-mestică, singura veghe în locurile acele depărtate sânt doar câniî. Cu toată asprimea gerului, ei ţin necurmat strajă, latrând de la o curte la alta; şi când haiticul de lupi se apropie de ţarcuri, până să iasă gospodarul cu aciunele aprins, dulaii sar palălae, dau piept cu vrajmaşul şi-l pun pe goana. Iar când numarul covârşeşte puterea, unul sau altul dintre straşnicii cei credincioşi rămâne în colţii fiarelor, — oştaş cazut în lupta, în bezna nopţilor de viscol.

De aceea, în nesfârşitele povestiri ale ciobanilor, seara, împrejurul focului, se vorbeşte tot atât de ispravile cânilor, cât şi de ale oamenilor. Că doar şi cânii au neamul lor... Cei din partea locului sânt soiu vechiu de pe vremea când Dragoş vâna zimbri şi urşi în codri Moldovei. Cine n'a auzit prin meleagurile acelea de isprava lui Buluş cel mare la vânatoarea din Ciurbele? Când Dobrin Colăcel s'a pomenit obraz în obraz cu namila de urs, locului

www.dacoromanica.ro

ar fi rămas, de nu era dreapta vitejie a credinciosului Buluş care a sărit asupra fiarei zbrenţuită de gloanţe, întorcând asupră-şi toată furia ei. Nu de geaba se spune în *Mioriţa*, că baciul moldovenesc era pizmuit:

Că-l mai ortoman
Şi-are oi mai multe
Mândre şi cornute.
Şi cai învăţaţi
Iar **câni** *mai bărbaţi.*

Drept aceea, ca om de lângă ţărână, care cunosc virtuţile cânilor mai bine de cât d. Iorga, aş fi mâhnit foarte, dacă D-sa ar crede am dat cumva uitării isprăvi ca acestea, doveditoare de atâta bărbăţie.

Dar statornicia neamului cânesc! In privinţa aceasta, cu o pildă subţire, bătrânul Omer ne spune că oamenii — chiar şi cei însemnaţi stau uneori mai pre jos de cât cânii. Aşa de pildă, când Ulise s'a întors la curţile lui din Itaka, unde peţitorii beau şi se desfătau risipindu-i gospodaria, — ba mai să clatine şi inima de femee a Penelopiei (căreia i se urâse a tot ţese singură, şi sta la cumpăna, daca i'ar fi mai bine să svârle suveica în burueni), cine a recunoscut mai întâi pe cel întors din lunga pribegie? Păzitorul cel credincios al ogrăzii, Argos, cel închinat amintirii stăpânului mai mult de cât toate slugile — şi chiar de cât legiuita-i soţie, care n'a cunoscut pe «divinul corăbier», până ce nu l-a văzut sagetând unul după altul pe cei ce venisera a fi desmerdaţi de frumoasa Penelopa.

Aşa au fost cânii pe vremea lui Omer, şi pot da dovezi ca aşa sânt şi azi. In singurătatea gheţurilor polare, când ceteşti cum călătorii pier unul după altul, alaturi de câni care se opintesc la povara săniilor, nu ştii ce sa admiri mai mult:

www.dacoromanica.ro

curajul omului, ademenit de raza gloriei, ori credința dobitocului gata de jertfă până la cea din urmă suflare.

Are dreptate Maeterlinck, când zice: «Între toate făpturile înzestrate cu deșteptăciune, care au drepturi, datorii și o menire pe lume, cân le e un animal privelegiat». Dimpotrivă, pe Buffon, l'a luat condeiul înainte când a scris atât de pompos despre cal:

la plus noble conquête.

Ar fi brodit-o mai bine, dacă ar fi zis despre câne: la *plus noble amitié... la plus profonde fidélité...* sau ceva așa..

Oricum, eu, unul, fiindcă prețuesc atât de mult însușirile cânilor, e firesc să nu am rea părere nici despre graiul lor — lătratul.

In adevăr, după cum «stilul e omul», de asemenea, «lătratul e cân le». E adecă exprimarea sufletului cân sc cu toate mișcările lăuntrice; e un grau — ca și cel omenesc, ba în unele priviri chiar superior. Căci, fondul caracterului cânesc fiind *bărbăția* și *credința,* cânele latră totdeauna cu s op, spre deosebire de unii oamenii care vorbesc pentru a vorbi, sau scriu pentru a scrie.

Cum însă, natura n'a atins perfecțiunea nici în câne, mă grăbesc a mărturisi că și lătratul își are uneori scăderile sale. E și un lătrat fals — la lună: leneș, târâgănat, plictisit... sfârșindu-se aproape în mârâi lă. Acesta e lătratul fără convingere, caricatura lătratului, după cum e și o caricatură a scrisului sau a vorbirei; — e hămăitul fără tem iu al javrei care, pentru o frunză sburată de vânt, sare din culcuș, se înfurie de geaba, apucă cu dinții de gard

www.dacoromanica.ro

şi de tot cei stă în ale, facându-se că-şi muşcă chiar labele şi coada...

La acest soiu de latrat absurd, mă gândeam, domnule coleg, când am vorbit despre «nationalismus latrans».

Judecă şi D-ta: în locul patriotismului senin al lui Bălcescu, a cărui viaţă era închinată numai ţării, şi în locul criticei lui T. Maiorescu, închinată numai adevărului, o seamă de oameni, de o măsura cu mult mai mică, iar unii lipsiţi de ori ce măsură, începuseră a se îndeletnici acum câţi-va ani cu o polemică plină de patimă şi trivialitate, — cu chip că îndrumează pe o cale mai dreaptă (!) literatura şi educaţia noastră naţionala.

De geaba le spuneai D-ta în «Semănătorul» (şi mi se pare şi eu în vre-o două trei pagini) ca *Primăvara literara* începuse mai de mult cu «Junimea». De geaba, *Convorbirile Literare* cu prilejul comemorării lui Odobescu spuneau tineretului să se ferească de naivitatea de a crede ca «literatura cea mai bună e ea scrisă în săptamana din urmă», căci unii tineri — «secături entuziaste», cum le zici d-ta, sfărâmau mereu în înte, că s'a început o eră nouă în literatură; că s'au ivit semănatori de idealuri nouă, şi alte parigorii ca acesta, socotind ca lumea de la ei începe. Regretabila eroare, care scădea prestigiul literaturei şi criti ei române printr'o greşită preţuire a s riitorilor renaşterii noastre, apoi micşora şi cinstea grupului naţionalist, făcându-l părtaş la afirmarea unui neadevăr. Nu era oare, stimate coleg, şi nu e încă şi până azi Mihail Eminescu cel mai desăvârşit artist al limbei româneşti? Şi nu e tot el, prin scrierile sale în proză, cea mai puternică şi cea mai înaltă manifestare a naţionalismului românesc?

www.dacoromanica.ro

În zadar d-ta, care cunoşteai operile genialului scriitor — cum cunoşti multe de toate — spuneai tinerilor ca nu poate fi vorba de un *drum mai drept* în literatură şi în educaţia neamului, ci de o cinstita continuare a generaţiei dela Balcescu la Eminescu.

Ori câtă silinţă îţi dai să stavileşti minciuna, ea creştea... ba în ă te târa şi pe d-ta în vultoare. Unii îţi atribuiau chiar gândul de a inaugura un «drum drept», ca şi cum al lui Eminescu ar fi fost nedrept sau plin de cotituri...

De aceea, pentru a-ţi veni în ajutor, am tipărit în *Convorbiri* următoarele cuvinte ca o «anti-teză» la direcţia falsă a celor ce vorbau de o nouă îndrumare.

„Cea mai mare nevoe a timpului nostru e un naţionalism real, întemeiat pe adânci convingeri *ştiinţifice* şi *etice*.

Din contra, cea mai mare primejdie este naţionalismul pornit din ură (şi alte scăderi omeneşti) căruia i s'ar putea zice mai de grabă *nationalismus latrans*».

Aşa am scris despre falsul naţionalism, ca doctrina politică şi tot aşa de categoric am spus parerea mea şi despre legenda literară ce se întovărăşa cu acel pseudo-naţionalism. Ziceam:

„Punctul culminant al renaşterei noastre e vremea lui Cogălniceanu, Hurmuzachi, Săguna, Alexandri, Eminescu, Creangă, Maiorescu, Odobescu, Grigorescu şi alţi bărbaţi care mai de aproape ori mai dedeparte vor însoţi în paginele istoriei domnia celui dintâi rege al României...

Azi, scriitori sânt... slavă Domnului, dar nici un Eminescu sau un Creangă. Teatrul îşi caută încă drumul, romanul pare a nu-l fi găsit, critica literară l'a perdut...

In locul judecăţilor impersonale de altădată, acum adevărate „zile ale babelor". De la critică ne-am coborât la harţă, la mici calomnii politico-literare, iar unii la snobism şi cei mai mulţi la nepăsare".

Acestea erau, stimate coleg, părerile mele şi

1) *Către noua generaţie*, 1912. p. 6.

www.dacoromanica.ro

cred că le împărtăşeşti întocmai, ca orice om iubitor de adevăr. De altfel, ele au fost justificate prin mai multe fapte vrednice să fie amintite:

Luceafărul, revista lit rară de la Sibiu, deşi cu oare care sfieală, pune în capul cronicei sale literare aceste semnificative cuvinte:

De la un timp încoace,... literatura românească e stăpânită de sărăcie de idei, lipsită de creaţiuni artistice mai înalte.

Luceafărul, Ianuarie 1913.

Ramuri-le din Craiova fac aceiaşi mărturisire:

Azi se scrie... slab, şi cu toate acestea, scriitorii noştri, prin lauda care ştiu să o facă împrejurul lor, te îndeamnă să crezi că ne găsim în cea mai înfloritoare perioadă literară.

Ramuri, Ianuarie 1913.

Până şi *Freamătul*, urmaşul lui *Făt-Frumos*, pe care îl pomeneai în «Istoria poporului român» ca una din cele trei reviste inspirate de D-ta, bate acum în aceiaşi strună:

Inspiraţia caldă... şi originalitatea e *rară avis* în literatura noastră contemporană. Pretutindeni fragmente din *poeţi cunoscuţi*, pe care le reproduce flaşneta contimporanilor.

Freamătul, Decemvrie 1913.

Aşa dar, toţi sânt de parere că zilele cele bune ale primăverei literare au fost ceva mai de mult, iar începutul veacului de faţă seamănă mai mult cu nişte «zile ale babelor».

Cât priveşte politica naţională, tot în *Luceafărul*, d. Sextil Puşcariu spune lămurit:

E timpul suprem că generaţia stearpă, obosită şi rece, să fie înlocuită *pretutindeni* de o nouă generaţie vânjoasă idealistă".

Prin urmare, către «o nouă generaţie» ne îndreptam cu toţii privirile. Ne dam seamă că după cum limbuţia naţionalistă a lui Pantazi Ghica şi

www.dacoromanica.ro

altora din vremea lui n'a sporit în chip real viața și cultura poporului nostru, tot așa din «nationalismus latrans» de la începutul veacului al XX-lea n'a eșit vre-o eră nouă în literatură sau vre-o nouă îndrumare în educația neamului. Iar mărturisirile mai sus înșirate dovedesc că iluziile eftine din vremea «Semănătorului» s'au risipit. Tinerii serioși încep a-și da seama că literatura unui neam crește numai prin munca proprie a celor ce au talent real, iar nu prin manifestele celor ce înalță un steag tipografic fie din vanitate, fie din interes politic.

De asemenea, în ce privește politica națională, cei care în noua generație se ridica peste nivelul secăturilor entuziaste își dau bine seama că naționalismul nu poate fi o atitudine de ocazie; ci o credință și prin urmare o virtute. Departe de a se confunda cu sentimentul negativ de ură zanatecă împotriva altora, el e mai întâi și mai presus de toate o dezinteresata și statornica iubire pentru neamul din care te-ai nascut; e sufletul părinților care veghează deasupra capetelor noastre spre a ne mustra și îndemna; e chipul copiilor noștri, care ni se arata în zarea viitorului, când noi ne vom coborî sub pamânt; e grija de mormântul nostru, lângă care vedem de pe acum îngenunchiați pe toți nepoții și strănepoții noștri. Afara de lumina transcedenta a ideilor religioase, cultul națiunii ni se pare cea mai înaltă concepție de solidaritate la care se poate ridica ființa omeneasca.

De aceea, naționalismul real îți impune un scrupulos respect pentru adversar și te obliga totdeauna sa fii drept față de toți aceia cu care treci împreună pe fața pământului.

Iată de ce, eu, unul, am recunoscut și recunosc

www.dacoromanica.ro

cu bucurie preţul ostenelelor d-tale de a scoate la lumină urmele trecutului nostru. Când ai povestit de curând bătălia de la Ogretin, cu isprăvile lui Stroe Buzescu, mi s'a răcorit sufletul. Inimos om Buzescu acela... Ne mai putând răbda să stea în lagăr şi să tot audă chiotele şi sudălmile Tătarilor, a eşit si gur din tabără, a dat pinteni calului, repezindu-se drept la ginerele Hanului şi, «cu ajutorul lui Dumnezeu, n'a fost pe voia câinelui de Tătar», ci s'a prăbuşit duşmanul sub sabia lui Stroe. Ţi se umple sufletul de mândrie, când afli că astfel de viteji au călcat ţărâna unde păşim noi azi.

Drept aceea, am şi scris că cele 49 de pagini ale cărţulici d-tale au «un bogat cuprins sufletesc», că sânt o «binefacere culturală» şi că «ar trebui răspândite până la prisosinţă». Iar aiurea, relevam cu bucurie că, după Cantemir, al doilea istoric însemnat al împărăţiei turceşti e tot un Român (*Către noua generaţie*, pag. 21), şi chiar în parlament, am lăudat făţiş munca d-tale şi a altor colegi de profesorat. Căci, deşi «anexat la vechile partide» cum binevoeşti a mă califica, am socotit că aşa cere o critică închinată adevărului şi naţionalismului real.

Din nefericire, stimate coleg, sânt oameni cari nu urmează rânduiala asta. Închipueşte-ţi că, vorbind despre *Convorbirile literare*, de care mă îngrijesc şi eu de câtva timp, unii scriitori naţionalişti le aseamănă cu «lături vărsate sub uluci», cu «vasul odoriferant al Xantipei», cu «cabinete de absolută intimitate», adăogând şi alte caracterizări de acelaş gust literar. De sigur, astfel de aprecieri s'au tipărit în *Neamul Românesc* fără ştirea şi aprobarea d-tale. De sigur e o manifestare a cuiva

www.dacoromanica.ro

dintre cei căzuţi în nationalismul secăturilor entuziaste. Pentru aceia, toate ale lor sunt bune. Ce e al prietenilor poate fi numai bunişor, iar ceea ce este al altora e rău sadea. Unii ca aceia, fără sfială şi fără nici un respect pentru adevăr, critică în dreapta şi în stânga... numai din dorinţa de a critica: *pour l'amour de l'hallali...*

Ei bine, astfel de caractere incalculabile, care se aprind repede când *pentru*, când în *contra* cuiva, cred că scoboara critica şi naţionalismul la nivelul inferior al patimilor personale. Iar fata de unii ca acestia, cu toată rezerva mea, ca director al *Convorbirilor* atât de vulgar insultate, m'am crezut dator (din respect pentru cei mai tineri de cât noi) să relev vulgaritatea unei astfel de naţionalism printr'un mic adjectiv — latinesc şi acela, spre a fi cât se poate mai impersonal. Am zis ca e un nationalism *errans* şi cred că am exprimat adevărul curat.

* * *

Aş putea încheea aci.

Dar, fiindcă veni vorba de tineret, şi fiindca amân loi suntem profesori, cred necesar sa mai adaog câteva cuvinte şi apoi sa fac o propunere.

Dupa cum în limbă şi literatura, noi cărturarii am învăţat multe de la poporul nostru, socot că şi în partea morală a vieţii, am putea căpăta de la el multe şi bune îndrumări.

Sufletul poporului românesc e potolit, dar adanc. Aşa se explică de bună seamă energia concentrata a unor proverbe şi frumuseţea originală a multor versuri populare. Ele s'au înfiripat în lunga tăcere a vieţii păstoreşti — în singurătatea munţilor şi a plaiurilor. După zile întregi, cu ochii la seninul ce-

www.dacoromanica.ro

rului şi la întunecimea bradetului, o clipa de mare îndoiosare zgudue ca o scăpărare de fulger sufletul întreg şi-l face să isbucnească într'un vers care înfiorara si cetinile codrului:

Să le spui curat
Că m'am însurat
. . . . . .
Ca la nunta mea
A căzut o stea...

Rar oameni aşa de duioşi în simţirile lor, ca muntenii pe care îi cunosc eu. Când unul închide ochii, îl jăleşte tot satul. Femeile care vin cu lumânare la capul mortului întins pe laiţă, îl bocesc toate dearândul, aducându-i aminte de întâmplările vieţii şi spunându-i ce vorbă să ducă celor plecaţi pe cea lume. Când bocea Bica *lu* Gosav, sughiţau de plâns toţi cei dimprejurul sicriului.

Iar cine apropie într'atâta viaţa de moarte, nu poate să nu fie drept la cuget, dispreţuind în chip instinctiv tot ce samănă a clevetire, harţa, lătratură şi alte zădărnicii ca acestea. Căci, pentru ei, «pe unde ese *vorba*, ese şi sufletul», când porneşte pe căile veşniciei.

Prin urmare, pâna la imperativul categoric al lui Kant, de care nu se pot apropia de cât suflete de tot cumpănite, socot că ar fi un mare progres, daca cei cu firea mai puţin statornică, ar asculta măcar imperativul blând al înţelepciunei populare: «ce ţie nu-ţi place, altuia nu face».

Mai ales acuma, când ne-am isbit cu capul de pragul de sus şi, la lumina vieţii altora [1]) am văzut atâtea pete ale vieţii noastre, ar fi un mare câştig să

1) Era vremea când Bulgarii ajunseseră la Ceatalgea.

www.dacoromanica.ro

luăm pildă nu numai limba şi literatura poporului, ci şi unele rosturi ale vieţii sale zilnice, pătrunse de un mare simţ etic. Atunci, naţionalismul nostru n'ar mai fi cu toane, ca vârtelniţa care aci se întoarce la dreapta, aci la stânga, ncurcând firul tocmai când aştepţi să-l depene regulat mai departe...

Ştim că astfel de observări pot să supere pe unul sau pe altul. Necăjitul de Pascal ne-a prevenit mai de mult : «Adevărul e folositor aceluia căruia i-l spui, dar primejdios pentru cel care-l spune, findcă stârneşte ură asupra-i». Dar asta nu e cuvânt să tăcem, — mai ales azi, când trebue să verificăm toate valorile şi să judecăm exact metoda educativă a celor care pretind să povăţuiască opinia publică. Altădată, tot mai puteam trece cu vederea unele şi altele. Acuma însă, oricare ar fi supărarea, trebue să grăim deschis, ştiind bine că singura nădejde de îndreptare a neamului nostru e cunoaşterea exactă a realităţii.

La ce ne-au folosit oare atâtea şi atâtea sclipitoare iluzii din trecut ? Ce-a rămas bunioară din naţionalismul fu'gurant al lui Haşdeu ? — Istoric, filolog, ziarist, versificator, erudit, umorist... oare ce n'a fost scriitorul atâtor opere cu vâlvă între contemporan ! Dar cursurile sale de naţionalism !

Cea dintâi conferinţă de teorie naţionalistă s'a ţinut chiar în sala ministerului de culte, iar *Trompeta Carpaţilor* o vestea astfel :

> Publicul auzitor a fost foarte numeros în sală... Putem zice că erau o mie de oameni. Uşile s'au închis, ca să nu mai intre cei ce n'au încăput şi, pe toate rândurile, se vedeau numai dame şi bărbaţi de distincţiune. O mare parte a societăţii bucureştene a *aplaus* talentul d-lui Haşdeu şi veracitatea subiectului său.
>
> *Trompeta Carpaţilor*, 9 Dec. 1865

www.dacoromanica.ro

Nici o mirare, căci conferenţiarul anunţase că va vorbi despre «toate chestiunile vitale ale unei existenţe politice... despre ţărani, de comerţ», ...pe preţul de «un sfanţ».

Insă, cu toate că publicul a aplaudat talentul conferenţiarului şi «veracitatea subiectului», nici erudiţia sa netăgăduită, nici spiritul caustic, nici antisemitismul... nu l'au ajutat pe Haşdeu să aibă o înrâurire durabilă asupra contemporanilor, ne cum asupra urmaşilor.

Pentru ce ?

Pentru că-i lipsea statornicia în păreri şi nimbul impersonalităţei, fără de care nimeni, niciodată, nu poate deveni slujitor devotat al unei idei.

De aceea, ori cât de mult ar supăra pe unii sau pe alţii deosebirea între naţionalismul real şi cel verbal, botezat de mine «naţionalism lătrător», ea trebuia facuta şi trebue mereu ţinută în evidenţă. Mai ales în vremuri ca acestea, când statul nostru trece prin greutăţi atât de mari; când d-ta ca istoric, ai trebui să aperi elementul românesc din dreapta Dunarii şi să sprijini pe Aromâni să ducă dreptele lor plângeri înaintea diplomaţiei străine, [1]) în astfel de momente, coborârea naţionalismului la nivelul patimilor personale nu mai poate fi îngăduita nici o clipă.

1) In şedinţa dela 13 Fevruarie 1913 d. Iorga ceruse ministrului de culte să suspende concediul acordat profesorilor Aromâni, plecaţi în Europa să lumineze opinia publică asupra cauzei neamului nostru din peninsula Balcanică. Lucrul era cu atâta mai ciudat, cu cât d. Iorga a făcut apoi mărturisirea că d-sa nu e de origină bulgărească, cum zice Sion în arhondologie, ci se trage din negustorul botoşonean „Iorga Galeongiul din 1760 de origină foarte depărtată... albano-macedoneană, — foarte posibil aromânească". (*Neamul Românesc*" 19 Iulie 1919).

Spre cinstea neamului (şi chiar a parlamentarismului românesc), Camera în unanimitate a desaprobat penibila propunere a naţionalistului care bătea în struna Bulgarilor, Grecilor şi altor potrivnici ai elementului românesc, atât de grav ameninţat.

www.dacoromanica.ro

Căci, dacă ţărână sântem şi în ţărână ne vom întoarce, cât vedem încă lumina, se cuvine să tindem spre lumină, potrivit cu vrednicia speţei omeneşti, care nu trebue să ia pildă în chestie de naţionalism dela apucăturile rele ale unei speţe mai pe jos de cât a noastră.

Acesta e răspunsul meu [1]).

---

1) De atunci încoace, d. Iorga şi-a manifestat variabilitatea sa şi în latura politică. In deosebi, în vremea războiului, schimbările au fost neaşteptat de repezi. In Ianuarie 1916, *Neamul românesc* se intitula foaia „partidului naţionalist-democrat". In August, devenise foaie a «conştiinţei naţionale luptătoare». In Noemvrie, rămăsese fără titlu, iar în acest ipostas, suo guvernul liberal de atunci, a fost trimis soldaţilor pe front. In 1918, o nouă schimbare: «organ al uniunei democraţiei naţionale». In sfârşit, în 1920, d. Iorga ajunge conducător al „federaţiei democraţiei naţional-sociale".

In acelaş timp, tendinţa oportunistă a naţionalistului s-arăta nu numai faţă de osebitele grupări politice româneşti, ci şi faţă de străini. Manifestaţiile anuale împotriva limbei franceze la teatru au fost suspendate, ba chiar antisemitismul a fost uitat. In şedinţa dela 13 Fevruarie 1920, prietenul d-sale d. A. C. Cuza i-a putut spune în plină cameră că s-a ales deputat cu „binecuvântarea rabinului dela Soroca." Tot odată vechea propagandă şi înţepăturile în contra Evreilor au încetat.

Astfel, şeful partidului naţionalist de odinioară a avut talentul de a realiza în vremurile noastre cele mai variate încarnaţii: antisemit care primeşte cu bucurie voturi evreieşti; manifestant contra limbei franceze, care primeşte decoraţii dela Francezi; erudit care vrea să fie poet; naţionalist care susţine capitularea României faţă de clauza minorităţilor streine; dinastic plecat, care ofenseazâ în public pe rege etc. etc.

Dar în toate cotiturile acestea, se poate urmări şi la d-sa o linie de nesmintită unitate: e cultul propriei persoane. In mijlocul serbărilor pentru inaugurarea universităţei din Cluj (1 Februarie 1920), când prezenţa suveranilor şi a delegaţiilor trimise de universităţile streine însemnau începutul unei ere noue în viaţa Românilor din Ardeal, ziarele ne-au adus vestea că d. Iorga într'o cuvântare festivă şi-a făcut biografia.

www.dacoromanica.ro

Răspuns Oaspeţilor Francezi[1]

Onoraţi oaspeţi,

Ne-aţi făcut anul trecut cinstea să veniţi în ţara noastră pentru a strânge legăturile dintre poporul francez şi cel român. Ştiţi cât de mult ne-am bucurat. Casa ori căruia dintre noi, sălile de conferinţe, Ateneul, Universitatea, Academia — toate v'au fost deschise. Nu v'a lipsit nici palatul regelui nostru de neam germanic.

Din această ospitalitate, nu ne facem nici un merit. Intâi, fiindcă am arătat-o sute şi sute de ani tuturor celor ce au călcat pragul casei noastre. Al doilea, fiindcă vouă, Latinilor, v'o datorăm ca fraţi;

---

1) Dela începutul războiului European, oaspeţii francezi care au ţinut conferinţe în Bucureşti, Iaşi şi Craiova, ne-au adresat prin publicitate fel de fel de îndemnuri şi sugestiuni cu privire la atitudinea statului român. In unele din ele, am avut impresia că interesele şi greutăţile neamului nostru au fost privite abia în treacăt.

Pe de altă parte, o samă de Români, înstrăinaţi ca fel de a gândi şi simţi, se arătau gata să arunce ţara în foc numai spre a mântui Franţa: *Pourvu que la France soit victoreuse, la Roumanie peut périr...*

Faţă de o astfel de rătăcire, ni s'a părut necesar să cercăm a privi situaţia din punct de vedere curat românesc. (Noemvre 1914).

www.dacoromanica.ro

iar Francezilor — mai mult de cât tuturor celorlalţi Latini. Când sprintenul general Pélissier a apărut în marea sală a Ateneului, în mintea noastră s'a deşteptat în clipa aceia (mai viu poate şi de cât în mintea Francezilor care erau de faţă) amintirea războiului Crimeii, când mareşalul cu acelaş nume s'a acoperit de glorie la Sevastopol, alături de Canrobert, Mac-Mahon şi alţi războinici ilustri. — Cine dintre noi ar putea să uite că, de pe urma acelei campanii, România a putut dobândi măcar o fâşie din Lorena noastră dintre Prut şi Nistru, răpită de Ruşi la 1812, când Franţa, ca şi ţările române, sângerau sub copitele cailor căzăceşti!

Dar simpatia şi ajutorul lui Napoleon al III-lea pentru noi!

Vedeţi deci, câte amintiri — unele placute, altele triste — ne îndemnau să vă primim cu braţele deschise, pe voi, fiii cei mai mari ai Latinităţei.

* * *

Dintr'odată însă, peste vară, un vânt turbat s'a deslănţuit asupra Europei. Abia isprăvisem cu ororile războiului balcanic, care ne scârbiseră pe toţi, când, iată, răsar înaintea ochilor ororile unui război fără pereche în analele omeniri. Dela Urali până la Atlantic, Europa e în flacări. Afară de peninsularii Scandinavi, Danezi, Spanioli şi Italieni, am mai rămas până cum nestropiţi de sânge doar noi, Românii, şi locuitorii celor două grădini: Elveţia şi Olanda.

Ştim însă bine că şi zilele noatre de răgaz sânt numărate. Dar până va suna ceasul cel greu, cu mirare şi cu durere vedem că tocmai voi, fraţii şi oaspeţii noştri de eri, începeţi a ne mustra, bănuind unii lealitatea sentimentelor noastre, alţii chiar

www.dacoromanica.ro

curajul nostru moral... Şi onoratul membru al Academiei, d-l Lacour-Gayet, şi d-l Clemenceau, al cărui nume sună la urechea noastră tot aşa de familiar ca al celui mai cunoscut dintre compatrioţii iubiţi de noi, şi mulţi alţii, în articole, notiţe de ziar şi scrisori arătaţi un fel de mirare jignită, că România n'a intrat încă în horă — se înţelege, lângă Rusia, aliata voastră.

Onoraţi oaspeţi, să ne daţi însă voe, să fim şi noi mâhniţi la rândul nostru. Cel care înşiră aceste rânduri îşi dă seama că scrie într'o revistă literară, prin urmare nu-şi iea asupră-şi de a întra mai adânc în problema pur politică. Sarcina aceasta o lasă altora. Dar nici nu poate tăcea, faţă de nedreptatea care să face ţării şi neamului său — tocmai de nişte reprezentanţi ai ideii de latinitate.

Mai întâi, nu uitaţi că în momentul când s'a început războiul, noi eram legaţi prin tratate de alţii... Amintiţi-vă apoi că în situaţia aceasta ajunseserăm nu din vina noastră, ci a Franţei şi a Angliei care ne-au lăsat pe mâna lui Bismarck şi a Rusiei, când cu tratatul din Berlin. — Rusia cel puţin avea motiv să ne maltrateze, căci o ajutasem la Plevna. Bismarck de asemenea putea să ne lovească, fiindcă în zilele dela Sedan, în parlamentul român răsunaseră cuvintele: *simpatiile noastre sunt acolo, unde e drapelul francez.*

Dar voi?... Francezii!!

E drept că şi voi aveaţi un motiv. Tot «ce e prea mult nu e bun»; iar noi, în ziua aceia de jale, când Napoleon preda sabia la Sedan, uitând de toţi şi de toate, am spart geamurile sălii unde se adunase colonia germană, să serbeze victoria împreună cu ambasadorul Prusiei, socotind, necăjiţii

www.dacoromanica.ro

de noi, că vom dispresura Sedanul cu o astfel de artilerie de stradă, vrednică de Gavroche... Mai mare decât durerea noastră, nu fusese doar decât nechibzuința noastră.

Aveați prin urmare și voi destule cuvinte, ca să ne disprețuiți și să ne lăsați la discreția lui Bismarck și a Rusiei care ne despoia...

O! dacă ar fi ca în tragediile antice niște zeițe ale răzbunării, care cu biciul în mână să împartă pedepsele...! Știm bine că nu România ar trebui să se teama de astfel de biciu... Conștiința poporului nostru, iubiți oaspeți, e senina ca însuși seninul cerului.

Și dacă amintesc aceste lucruri vechi, o fac nu ca o imputare, dar numai ca să nu uitați de ce în momentul izbucnirii războiului european, noi eram legați prin tratate de Austria și Germania, în brațele cărora ne împinseseră tocmai mână voastră și a Ruș lor.

Și totuși... Acuma, când tratatul venea la scadență, ce am făcut? — Se putea gasi o sută și o mie de motive îndestulătoare, ca să pornim o acțiune războinică împotriva Rusiei, aliata voastră...

Dar punctul de vedere moral a precumpănit. Ca formă, agresiunea venisè din partea Austriei. De aceia, și noi, ca și Italienii, am stat pe loc... Iar voi, și Englezii, necum Rușii, ați simțit la început o mare bucurie. (Cu mâna pe conștiință n'ați putea zice că era puțin lucru să vedeți hotarul Alpilor în pace, și lunga linie a Prutului de asemenea în siguranță).

Prin urmare, o cinstită datorie de recunoștință catre Italia și România trebue să o mărturisiți

www.dacoromanica.ro

Altfel. vorba Evangheliei, dacă aţi tăcea voi, ar striga şi petrile, ca sa dea mărturie.

S'a început apoi războiul. Germanii au pătruns ca o avalanşă până aproape de Paris... Vă era limba amară în gură, cum zicem noi Românii, iar statul major al armatei voastre cereà o grabnică înaintare a Ruşilor.

Inaintarea s'a şi făcut; dar s'a oprit în lacurile mazuriene, sfârşind cu o colosală jertfă de vieţi omeneşti, — cea mai mare hecatombă dintre toate câte a văzut pământul...

Oare ce aţi fi zis, rogu-vă, dacă în clipa aceea de strivire morală şi materială, o armată română de peste jumătate milion ar fi pornit împotriva Ruşilor? Dumnezeu singur e a tot ştiutor,.. Dar poate că nu s'ar fi pomenit nici de Lemberg, nici de mutarea unei armate germane dela Rin spre Vistula, lăsându-vă liberi să mai răsuflaţi.

De aceia, fără *doar* şi *poate*, la pagina unde se fac socotelile României, atât Ruşii, cât şi voi, Francezii, cu aliaţii voştri Englezi, trebue să însemnaţi încă o notă bună... (Şi vedeţi, vorbim numai de fapte; nu mai pomenim de sentimente şi nu mai amintesc că în ziua când aripa soartei părea că v'a atins, fără putinţa de scăpare, unii dintre noi scriau negru pe alb: «simpatiile noastre vor fi pentru cei învinşi» (*Epoca*, 26 Iulie)[1]).

Şi acum, fiindcă norocul vă surâde iarăşi; fiindcă valul german s'a retras din nou spre Rin, începeţi a ne mustră şi a ne bănui? Iar Rusia, potrivit obiceiului ei, uitând înlesnirea unui lung hotar lăsat în linişte, ne făgăduesţe să ridice după în-

1) Învinşi în momentul când scream acele rânduri erau Francezii.

www.dacoromanica.ro

cheerea păcii pe unii şi pe alţii dintre vecini peste capul nostru ?

Cinstiţi oaspeţi ai României ! aţi puteà găsi un cuvânt care să caracterizeze exact, din punct de vedere omenesc şi politic felul cum voi şi aliaţii voştri din tripla înţelegere judecaţi atitudinea regatului dela Dunăre, — după ce v'a adus atât de vădite servicii ? [1])

*

Va zice însă unul sau altul :

— Atâta nu e de ajuns : mai trebue şi jertfă de sânge... Spre cinstea voastră, o astfel de obiecţiune cred că n'o va putea face nimeni dintre cei care aţi călcat pe pământul nostru. Toţi câţi ne cunoaşteţi mai de aproape, veţi fi ştiind că cea mai dureroasă jertfă de sânge am adus-o pe teatrul războaelor din urmă tocmai noi Românii.

La Kirkilisse şi Ceatalgea, Bulgarii au pus în rândurile dintâi pe fraţii noştri de pe malul drept al Dunării.

La Adrianopole, Sârbii au trimis iarăşi divizia Timocului, din ţinutul românesc al Crainii. — Spre Sava, în contra Ungurilor şi Austriacilor, au trimis acum aceiaşi divizie sub generalul Kondicl care a prăpădit-o neghiobeşte.

La Krasnic şi aiurea, Ungurii au pus înainte regimentele româneşti. Iar Ruşii, în fruntea ar-

---

1) *Democraţia*, (Aprilie 1919) arată că Ruşii erau să ne gătuiască chiar după ce încheiasem alianţa... Iar Ludendorf, capul statului major german, mărturiseşte lămurit că, „Ruşii au lăsat pe Români să se bată singuri. Şi ar fi putut foarte bine să fie la timp în Muntenia... *Victoria nu ne-a fost posibilă decât din cauza aceasta*". — Adaogă apoi că, cu toată izbânda împotriva armatei române, „*Germania a eşit mult slăbită din aceasta campanie*".

www.dacoromanica.ro

matei de invazie în Bucovina, au pus oştirea din Basarabia.

Pe zeci de câmpuri; în zeci de lupte, fraţi de acelaş sânge s'au ucis unii pe alţii... Un larg cerc de doliu înconjoară astfel tot pământul românesc. Peste tot, sângele nostru e vărsat de streini, şi de noi înşine pentru streini... Aşà că, decând există neamul românesc, în toate războele câte le-am purtat până azi, n'am dat o jertfă mai mare de vieţi, ca în anii aceştia de blestem...

Iată deci şi *sânge*, — dacă vreţi.

Si totuşi, — cereţi să mai dăm ?

Fireşte, vom mai dà. Dar în faţa acestor dureroase jertfe, avem ni se pare dreptul să pretindem dela oamenii cu inimă şi cu reală judecată politică, ca măcar bănuiala şi ironia să le lase la o parte, când e vorba de *expectativa* regatului român.

Căci nu uitaţi un lucru: In toată Europa nu e un stat care să aibă o situaţie mai dureroasă de cât a noastră. Voi, Francezii, aveţi în spate oceanul, la dreapta şi la stânga apele mării... şi puterea aliaţilor. Noi, la răsărit, la apus, la miazăzi şi la miază-noapte, — ori unde am eşi peste hotarele noastre, şi ori cu cine am voì să încrucişăm spada— întâlnim tot *pieptul fraţilor noştri*... Ca in tragediile antice, fraţii se ucid acum pe câmpul de războiu fără să se cunoască între dânşii.

Puţin lucru vi se pare această fatalitate istorică şi geografică? Iată, onoraţi oaspeţi, situaţia reală a ţărei pe care aţi văzut-o anul trecut într'un ceas de bucurie, şi pe care o judecaţi acum atât de uşor într'o clipă de amărăciune.

La răsărit: Rusia care ne-a furat (e drept, cu aprobarea voastră) la 1878, şi care acum ne ame-

www.dacoromanica.ro

ninţă — cu toate că i-am lăsat în ticnă graniţa Prutului. La apus, Austro-Ungaria care strânge de gât pe Români... iar departe, Franţa şi Anglia care, după ce în trecut ne-au privit cum ne-au privit, împingându-ne în braţele triplei alianţe, azi ne privesc cum ne-o arătaţi, uitând situaţia statului român şi sentimentele pe care prin vorbe şi fapte vi le-am dovedit de atâtea ori în trecut — ba chiar în desfăşurarea acestui războiu.

De aceia, onoraţi oaspeţi, fără să ne măgulim cu gândul că aceste rânduri vor avea darul să vă îndemne ca prin scrisul vostru să faceţi dreptate României faţă de opinia publică din Franţa, Anglia şi Rusia, sperăm totuşi că cel puţin D-voastră personal, şi toţi oamenii de cultură, care puteţi privi peste orizontul acestor zile grele, veţi dobândi sentimentul ca săvârşiţi o amară nedreptate, când vorbiţi cu inima uşoara despre situaţia României.

Şi mai sperăm încă un lucru. Aceia, în al căror suflet ideea de latinitate are un cuprins mai real, vor trebui să recunoască măcar atât:

Datoria noastră cea dintâi e sa trăim şi să ne jertfim pentru a asigura existenţa statului nostru; din dragoste pentru voi nu puteţi cere *sinuciderea* nostră.

Iar dacă în această luptă pentru afirmarea elementului românesc dimprejurul regatului, vom fi loviţi, fie de voi, fie de aliaţi voştrii, să rămână bine stabilit: că am fost loviţii după ce, în anul de calamitate 1914, v'am adus cele mai reale servicii, tocmai «când vă era limba mai amară în gură» [1],

1) Din nenorocire, loviturile au fost numeroase şi neaşteptat de grele. Cu toată imensa jertfă a Românlei, Aliaţii ne-au tratat aproape ca pe nişte învinşi. Protestul d-lui I. C. Bră-

www.dacoromanica.ro

tianu contra Aliaților (vezi *Viitorul* 13 Septembrie 1919) mărturisește că puteam avea Transilvania și Banatul întreg, în schimbul *neutralității*; și totuși, Francezii, Englezii și Rușii nu și-au împlinit obligațiile față de noi pe câmpul de luptă; iar după sfârșitul războiului, România, *părăsită* și *trădată*, a pierdut chiar și independența, ajungând la o neatârnare mărginită, care nu mai corespunde cu situația regatului dinainte de războiu.— Ba încă, aliații au pus în discuție și alipirea Basarabiei, realizată din propria noastră pornire!

Nici măcar în ce privește despăgubirile de războiu, tovarășii de luptă nu s'au arătat mai generoși. Intr'un interwiew dat ziarului *Le Journal*, d. I. I. Brătianu s'a plâns că am pierdut 323.000 de soldați (adecă jumătate din toată armata) și-am avut pagube de peste 50 de miliarde. In schimb, Marile Puteri au invitat un delegat belgian și unul sârb să ia parte în comisia pentru împărțirea despăgubirilor cerute dela Germani, dar n'au admis să facă parte din ea și un delegat român (vezi *Patria*, 23 Mai 1919). Concluzia: „Cei 4 — Franța, Anglia, America și Italia — n'au avut *percepție* limpede, de oarece nici din punct de vedere financiar, nici geografic tratatul nu ne-a adus nici o ușurare". Mai-mult. „Condițiile de *robie* dela St. Germain *nu sunt întru nimic inferioare condițiunilor pe care Germania odioasă și răsbunătoare ni le-a impus în pacea dela București.* (*Viitorul*, 10 Dec. 1919).

Față de mărturisirea, că puteam întregi neamul chiar dacă rămâneam neutri, o grea întrebare se ridică cu privire la „percepția politică" a celor care au știrbit până și neatârnarea statului și l'au aruncat într'o cumplită dărăpănare materială și morală, tocmai în momentul când elementul românesc avea nevoie de cea mai energică încordare spre a se afirma față cu toate insulele de streini sămănate pe pământul românesc.

www.dacoromanica.ro

SCRISOARE

CĂTRE

Cei trei miniştri de Culte

dela sfârşitul anului 1918

Domnilor,

Trăim în vremuri cu apucături democratice. Să-mi fie deci îngăduit a vă spune un cuvânt de faţă cu toată lumea, pentru ca oricine să poată judeca exact starea de azi a ministerului şcoalei şi al bisericei.

Anul 1918 a fost între toţi anii vieţii poporului nostru, cum e Negoiul între piscurile Carpaţilor. Dela Zamolxe şi Burebista până acuma, n'a fost pentru noi, ca creştini şi Români, nici un an mai însemnat. Socotiţi singuri: la 1 — Naşterea lui Christos: la 101 — Traian lângă Dunăre; la 1001 — Ungurii spre Ardeal; la 1601 — Mihai Viteazul pe câmpia Turdei, unde a pecetluit cu sângele său cea dintâi încercare a unirei tuturor Românilor. In sfârşit, după 1801 ani dela moartea lui Traian, oştirea română în Alba-Iulia, Cluj şi Ulpia Trajana, vechia Sarmisegetuza.—Vorba Românului: n'aduce anul ce-aduce ceasul...

www.dacoromanica.ro

Tot cam aşa — păstrând masura oamenilor şi a lucrurilor — e şi anul 1918 în istoria ministerului de culte. De la Unirea de sub Cuza şi până azi, am avut, cu interimate cu tot, peste 50 de schimbari la acest minister. Dar belşug de miniştri ca în anul acesta, nu s'a mai pomenit nici odată. In Ianuarie — unu; în Februarie — altul; în Martie — al treilea; în Octombrie — al patrulea; în Noemvrie — al cincelea (tot cel din Ianuarie); în Dechemvrie — al şaselea, iar către sfârşit, ca interimar — al şaptelea (tot cel din Noemvrie).

Dar ceeace caracterizează în deosebi acest an excepţional n'a fost atâta numărul schimbărilor, cât mai ales repeziciunea lor. Turceşte se făceau şi în întrecut tranziţiile de regim. Dar, de astă dată am întrecut toate aşteptările; — putem zice că ne-am întrecut pe noi înşine. Iute şi de grabă, au fost anulate în cele din urmă doua luni toate legile toate deciziile, toate regulamentele şi toate numirile făcute sub guvernul precedent. S'a făcut cum se zicea odinioară *tabula rasa* — ori, ca să întrebuinţăm o expresie de omagiu către trupele franceze de curând sosite — *table nette*.

Foarte bine.

Lucrul nu-i de loc banal. Şi sunt deplin încredinţat că miniştrii şi funcţionarii care au răsfoit hârtiile departamentului cultelor vor fi făcut în anul acesta multe şi interesante reflexiuni asupra mersului şcoalei şi al bisericei din România. De bună seamă, unii vor fi ajuns la concluzii foarte hazlii... Eu însă, ca om de lângă ţărână, puţin iubitor de spectacole, socot nimerit sa facem între noi şi oarecare socoteli. Nu de alta, dar în vremuri ca cele de azi, când miniştri vrednici se încarcă de glorie şi decoraţii... cred că n'ar fi drept ca cineva

www.dacoromanica.ro

dintre Domniile Voastre să poarte ponosul pe care măsurile de anulare au vrut să-l arunce numai pe unul dintre cei şapte miniştri de culte ai Anului Unirii.

Aşa dar să ne socotim.

Incep cu partea mea. Inca din 1905, cu ocazia unui congres didactic, am pus înainte ideia autonomiei învăţământului, adică a deslipirei lui de cluburile politice. Băgasem de seamă la căderea partidului liberal în Decembrie 1904, că în timp de două săptămâni nu mai rămăsese la locul lui nimeni din tot statul major al învăţământului! Dela inspectorii generali şi până la revizorii judeţeni, toţi îşi dadusera demisiile... Ca unul ce sosisem nu tocmai de mult din străinătate, mă întrebam cu mirare: ce legătură poate să fie între gramatică sau aritmetică şi schimbarea regimului politic? M'am gândit... m'am răsgândit, dar nu găseam nici o explicare; până când, cetind cu luare aminte gazetele, am început a mă dumeri: toţi cei cari plecaseră erau înscrişi în clubul liberal, iar cei care le luase locul erau din clubul conservator! Atunci, ca lui Paul pe drumul Damascului, o mare lumină mi se făcu înaintea ochilor. Am înţeles că, deşi şcoala e una, dar cârmuitorii erau doi — adică cele două partide «istorice», care maziliau cu rândul funcţionarii ministerului, pentru a pune fiecare ministru oamenii clubului său. Şi fiindcă am înţeles, am căutat să fac şi pe alţii să înţeleagă, spunând lucrurile pe şleau în faţa membrilor corpului didactic:

„Mazilirea aceasta fără judecată şi fără alegere a întregului stat major al învăţământului trebue să înceteze. Un învăţământ cu două capete — aşa cum cere

www.dacoromanica.ro

politica — nu poate trăi, cum nu trăeşte un om sau altă vietate cu două capete".

Şi propuneam: „să deschidem membrilor corpului didactic cariere profesionale, nu electorale,.. apoi să asigurăm stabilitatea acestor cariere,— dar o stabilitate nepătată de influenţele politice".

(*Către noua generaţie*, pag. 65)

Ideea stabilităţii a fost aprobată cu căldura de raposatul Haret care, venind în 1907 la guvern, a căutat să o pună în practică, stabilind unele condiţii de recrutare.

S'a întâmplat însă (căci ce nu se poate întâmpla — chiar sub condeiul unui matematic!) s'a întâmplat ca cei mai mulţi dintre cei meniţi a deveni inamovibili în conducerea învăţământului să fie liberali! Urmarea a fost că stabilitatea liberală din 1907—1910 a fost înlocuita cu stabilitatea conservatoare dela 1910—1913, fiind toate partidele de acord că stabilitatea e bună, dar cu o mică rezervă: să se schimbe şi funcţionarii... Şi astfel, poliţele scrânciobului politic au continuat a se învârtì mai departe cu un ritm de o regularitate pitagoreică.

In starea aceasta ne-a apucat războiul, amestecând toate şi pe toţi, ca într'un vifor. Cine mai ştia atunci unde-i este capul şi ce se mai poate aştepta pentru ziua de mâine! Aproape uitasem şi cu de biata stabilitate, când iată, întâmplarea — tot năsdrăvana de întâmplare — aduce în Martie 1918 la ministerul şcoalelor tocmai pe cel cu desideratele de'a congresul didactic din 1905.

Trebue să recunoaşteţi, Domnilor, că soarta are uneori toane de o ironie în adevăr satanică. Să îmbii pe cineva la aplicarea unui program de stabilitate... când? In mijlocul celei mai mari şi mai dureroase neorânduieli, produsă de grozăviile răz-

www.dacoromanica.ro

boiului! E ca şi cu mai zice vijeliei să stea pe loc ori focului să nu ardă...

Totuşi, încercarea trebuia făcută, oricât de mari ar fi fost greutăţile. Prea se adunaseră multe suferinţe şi fusesem martor la prea multe nenorociri, ca să mai putem zăbovi. Cine a văzut ziua de jale a căderii Bucureştilor; cine a suferit percheziţia poliţiei militare a duşmanului, apoi a trecut prin tranşeele dela Mărăşeşti, deasupra cărora plutea încă duhul morţii, ca să găsească la Iaşi atâta veselie cinică, acela trebuia să fie cu desăvârşire sterp la suflet, ca să nu dorească din toată inima o grabnica expiare a păcatelor trecutului. In deosebi, vederea fugarilor din Dobrogea, rămaşi fără ţară prin tratatul dela Buftea, şi pribegia atâtor Români din Bucovina şi Transilvania, precum şi ştirbirea hotarelor dela munte şterseseră din mintea mea până şi amintirea că au mai fost vreodată partide în ţara asta.

Cu acest cuget, am primit deci să fiu părtaş la o cârmuire de care tuturor ne era groază, spunând făţiş din ceasul întâi că-s gata să las locul oricui se crede mai destoinic.

„O singură clipă n'am dorit să venim la guvern. Din contra, am căutat cu îndârjire să depărtăm de buzele noastre paharul amărăciunii, la care capul statului ne îmbiase. Căci ce eram noi de vină, să venim pe urma pârjolului lăsat de alţii, să legăm rănile făcute de alţii şi să ascultăm tânguirile care la urechia altora trebuiau să ajungă". *(Discurs la legea pentru eforiile şcolare în şedinţa camerei dela 11 Iunie 1918).*

Am plecat deci şi eu cu «regimentul de jertfă» menit să a opere retragerea ţării din războiu, — regiment osândit din capul locului la mâhnire şi umiliri pentru greşelele altora. Căci, vrând-nevrând,

www.dacoromanica.ro

cum dovedeşte protocolul sfatului de coroană dela 17 Februarie 1918, retragerea trebuia acoperită de cineva[1]), iar munca de reculegere trebuia numai decât începută.

Cu cine?

Am chemat la lucru pe oricine mi s'a părut capabil şi cu destulă lepădare de sine. In ţara ocupată de duşman, am apelat la o personalitate culturală cum nu se ivesc decât rareori în viaţa unui neam, la istoricul Giurescu, a cărui autoritate morală nu era egalată decât de autoritatea sa ca om de ştiinţă. Din ziua întâi, streinii din ţinutul ocupat au simţit că sunt şi în România *oameni* care impun respect orişicui. Şi purificarea a început. — E drept, greutăţile erau nepilduit de mari, căci aveam de luptat nu numai cu asupritorii, ci şi cu intrigile unor creaturi recrutate dintre băştinaşi. Dar, ferestrele erau cel puţin deschise şi aerul se putea primeni...

Totdeodată pornisem şi în Moldova o lucrare la fel. Am început a chema pe cei mai destoinici, dând loc în minister câtorva Români de peste hotare (Transilvăneni, Bucovineni şi Macedoneni) pentruca pribegii să aibă cui se jălui... Numirea inspectorilor tehnici şi a profesorilor dela seminariile normale-superioare a dovedit orişicui că nu m'am gândit o clipă să aleg după criteriile legate de potitică.

Dimpotrivă, pentru a întemeia ierarhia corpului didactic pe temelii cu totul obiective, numisem o comisie din care făcea parte directorul şcoalei normale Vasile Lupu, al Seminarului Veniamin şi al Liceului Internat, tustrei oameni streini de par-

1) Prin acel protocol, miniştrii dela Iaşi recunoşteau că armata nu mai putea rezista mai mult de două săptămâni.

www.dacoromanica.ro

tidul dela guvern, să stabilească condiţiile de recrutare pentru toate treptele administrative ale învăţământului. Prin urmare, un lucru era deplin câştigat : înţeleseseră toţi că, fără merite didactice, nimenea n'avea sorţi să mai fie chemat în statul major al şcoalei.

Firește, uşor-uşor nu prea era lucrul... Işi poate închipui oricine cunoaşte obiceiurile noastre, cât de comod îi va fi fost ministrului care îndrăsnea să ţină departe de administraţie cadrele vechi ale partidului! Dar, începutul trebuia odată făcut, — oricare ar fi fost nemulţămirile şi rezistenţele.

Astfel, cu chiu — cu vai, opera de neutralitate şcolară începuse, Domnilor Miniştri, a se înfiripa. Şi ca dovadă de bună credinţa, pe lângă numirile la inspectoratul tehnic, la seminariile normale superioare şi în minister, mai e şi împrejurarea că *n'am răsturnat inamovibilitatea inspectoratului primar*, deşi unii din cei ajunşi la inamovibilitate lăsau mult de dorit, iar opinia publică (chiar şi opoziţia din cameră) cerea să pun mâna pe «măturoiu». Din contra, dorinţa de a ajunge la stabilitate era atât de sinceră, în cât am cerut parlamentului să dea absolvire legală măsurilor neregulate luate de predecesorii mei în timpul războiului. Voiam deci nu numai armistiţiu politic, ci adevărata pacificare a acestui departament atât de bântuit de zizania cluburilor.

Care a fost rezultatul? — In mai puţin de o lună dela plecarea mea din capul ministerului, — *table nette* sau, pe româneşte: *tabinet*. Insuşi Giurescu, cel drept ca dreptatea şi bun ca bunătatea — luptătorul cel mai senin al acestui regiment de jertfă — ar fi fost desigur înlăturat, dacă moartea nu ni l'ar fi răpit înainte de vreme. (Dar, până la înlăturare,

www.dacoromanica.ro

ar fi plecat el singur, văzând spre munți pe vrăș-mașii care fugiau peste hotar, iar la Mărășești pe bunii Români care năvăliau în Muntenia, dând iuruș asupra acelora care sub povața și îndrumarea lui încercaseră a face din minister un loc de cinstită neutralitate).

Nu știu ce vor fi gândit «Boșii» care s'au dus. Printre ei erau unele făpturi vulgare, care se potriveau cu levantinii noștri, ca sacul cu petecul, — deaceea se și împăcaseră așà de bine, legându-se, cred, frați de cruce. Insă, altii erau oameni de omenie, profesori (strânși vremelnic în nasturii uniformei), ducând însă spiritul de dreptate până acolo, încât mărturisiau fățiș că «țăranul român e superior în deșteptăciune celui german...» și că avem un real viitor. Dar, până la viitor, ce ar crede oare despre present, dacă ar vedea cu ce minunat instinct de conservare a răului, ne întoarcem pe căile vieței bizantine de eri și de a'altăeri? Nu știu, Domnilor, ce cred străini și ce veți fi cugetând și Domniile-Voastre despre zavera dela sfârșitul anului 1918, dar trebue să recunoașteți că e mare — o nemeritată ronie, felul cum e inaugurată acum viața școlară a României-Mari. Pentru d-voastră, ca orășeni iubitori de teatru și alte spectacole, răsturnarea aceasta dela o zi la alta, poate să aibă și o latură pitorească sau chiar umoristică. Pentru mine însă, care am simțit grozăviile războiului și dincoace și dincolo de sârmele Mărășeștilor; pentru mine care am văzut prizonieri scofâlciți de foame, sosind numai cu sufletul din Bulgaria, și care trecusem prin sate unde nu mai rămăseseră decât doar cimitirul, tabinetul acesta politic mi se pare nu numai păgubitor pentru educația poporului, ci

www.dacoromanica.ro

un adevărat pacat de moarte, când ma gândesc la primejdiile zilei de mâne.

Deaceea, personal nu vă cer nimic. Dar, ca profesor şi ca om, vă întreb în faţa lumei care ne aude şi ne vede, şi vă rog să-mi răspundeţi la o singură întrebare: Cine va mai cerca în viitor să ţină cumpăna dreapta, când în vremuri grozave ca acestea, plecaţi earăşi aşà de făţiş balanţa în favoarea politicei de partid? Care ministru se va mai încumeta să numească oameni neutri în statul major al învăţământului, când vechile cadre ale clubului din opoziţie vor fi sigure că ajung din nou în capul trebilor, aducând cu ele toate simpatiile şi antipatiile lor administrative?

Iată, eu presupun, dacă vă face plăcere, că cei numiţi de d-voastră, sunt buni şi chiar foarte buni. Daţi-mi voe să vă spun însă că sistemul e nu numai rău, ci foarte rău — cât se poate de rău; caci e continuarea vechiului scrânciob politic. Şi multe veţi putea să izbândiţi pe calea aceasta (veţi putea da drept pildă de frumoasă cârmuire şcolară chiar oameni cu dosare urâte...), dar un lucru nu veţi isbuti niciodată: să daţi conducătorilor învăţământului prestigiul cerut, pentru ca vorba şi fapta lor să aibă în faţa corpului didactic cuvenita autoritate. Prin urmare, tabinetul d-voastră este o regretabilă ispravă de partid, dar operă de stat — în nici un caz; iar oalele sparte le va plăti nu numai partidul liberal, ci ţara întreagă, care e osândită în acest chip să rămână tot în viroaga politicianismului, chiar după dezastrul care ar fi trebuit sa purifice până şi pe cei mai impuri dintre politicianii acestui stat. Mai mult: procedarea aceasta nu numai că ne întoarce la «ministerul anarhiei publice» de care cercasem să scap ţara, ci dimpotrivă e o

www.dacoromanica.ro

încercare de generalizare a sistemului din trecut, căci azi se cheama, dragă Doamne, că Bucureştii dau pildă neamului întreg!

Deaceea, ca unul care am văzut la Chişinău oameni cu părul alb, silabisind abecedare româneşti şi cunosc evlavia Românului de peste vechile hotare pentru şcoală şi biserică, eu cred că e bine să se ştie curat şi lămurit, că răspunderea pentru acest pas *îndărăt* rămâne toată pe seama Domniilor Voastre,— afară de cazul când unul sau altul v'aţi lepădă faţiş de paternitatea unei opere atât de întristătoare.

. . . . . .

O bună alegere a persoanelor nu era însă de ajuns. Mai trebuià şi o legiferare pozitivă.

De unde sa începi?

Pentru orice cunoscător al ţării noastre, punctul de plecare al unei reforme a învăţământului stă, evident, în şcoala rurala. Cu analfabetismul nostru, am ajuns de pomină în toata Europa. Şi nici nu se puteà altfel, fiindcă pasisem cu piciorul stâng, bizuindu-ne pe obligativitate şi alte forme deşerte.

Am căutat deci sa pun la temelia şcolilor săteşti ideia de colaborare şi jertfă, care a dat roade atât de minunate în alte ţări şi chiar la fraţii noştri de peste munţii şi, din Macedonia (până nu s'a amestecat Statul român). De acì a eşit *legea eforiilor* care creià venituri însemnate şcolilor şi le punea sub ocrotirea fruntaşilor satului. Toţi au primit-o cu cea mai făţişă simpatie, atât în Parlament, cât şi în lumea şcolară. S'a văzut chiar lucru neobişnuit: opoziţia a lăudat şi susţinut legea cu mai mult avânt decât însăşi partizanii guvernului.—Înţeleseseră

www.dacoromanica.ro

toţi ca nu erà vorba de un expedient financiar pentru a veni în ajutorul bugetului, ci de un principiu educativ: *şcoala întemeiată pe dragostea care naşte din colaborare şi jertfa de bună voie.* — Dealtfel, punctul de vedere a fost apoi generalizat pentru toate treptele de învăţământ, până la Universitate. Legea taxelor şcolare da putinţa eforiilor să îngrijească de înzestrarea tuturor şcolilor cu material didactic şi să ajute prin cămine şi burse pe toţi elevii vrednici, dar fără mijloace.

Şi nici atâta nu ne părea deajuns. Erà necesar să ridicăm nivelul învăţăturii din sate prin înfiinţarea de şcoli secundare la fel cu cele din târguri şi oraşe. De aci *legea «şcolilor pregătitoare»* şi a *«seminariilor-normale»*, menite a înalţa cariera învăţătorului şi a preotului. Aşezate în mediul lor firesc — satul, şcolile acestea aveau în acelaş timp menirea să apere tineretul rural de atmosfera grea a oraşelor, care a dus în anii trecuţi pe un profesor de pedagogie împreună cu colegii şi elevii sai în faţa justiţiei, pentru învinuiri de asasinat [1])...! Pe de altă parte, prin Seminarul normal — superior deschideam chiar şi celui mai umilit copil de sătean calea spre studii de nivel universitar.

Cum aţi permit Domniile Voastre toate aceste legi? — Tabinet... Iar lucrul e cu atâta mai regretabil, cu cât acea lucrare legislativă nu era o operă de partid, ci isvorâse din pocăinţa unei generaţii întregi, care îşi mărturisia greşelile din trecut şi se hotărâse a rupe cu ele pentru totdeauna. De ani de zile, ideia Eforiilor fusese pusă înainte în *Dumineca Poporului* şi aş fi fost încântat să o fi tradus în formă de lege ori şi cine...

---

1) Cazul de la Bârlad.

www.dacoromanica.ro

De aceea, Domnilor miniştri dela sfârşitul anului 1918, anularea unei munci cinstite, care fusese primită cu o reală însufleţire până şi de reprezentanţii opoziţiei, mi s'a părut o adevărată enormitate. Imi ziceam: cu răsturnarea personalului administrativ — treacă! (necesităţi electorale, consideraţii de partid etc.) Dar, să fie răsturnate chiar şi legile menite a da satului pentru întâiaşi dată mijloacele de a avea şcoli bine înzestrate şi mijloace de cultura ca şi oraşul, asta întrecea orice aşteptare!

Rogu-vă, ce vor zice învăţătorii care în ajunul razboiului, plângând starea nenorocită a gospodăriei şcolilor rurale, se întrebau dacă n'ar fi mai bine «pentru un învăţator, sa se angajeze ca servitor la o şcoală urbană»? (*Vremea Nouă*, VI, No. 81 p. 16). Ce vor gândi în sinea lor cei ce aşteptau şcoli rurale, înzestrate cu venituri de mii şi zeci de mii de lei, când vor începe iarăşi cu 4 lei pe an ca «spese de cancelarie», cu 6 lei pe an pentru «mături, doniţe, vas de apă, căni de băut, cârpe de şters, perii, fărase, cleşte, geamuri sparte, creta, bureti pentru tablă...», cu 15 până la 40 lei pe an pentru spoitul şi reparatul şcoalei şi al mobilierului... cu 230 lei pentru lemne, la o şcoală cu trei clase şi o locuinţă de învăţator; cu 10, 15, 20 pâna la 30 lei lunar, un servitor cu mâncarea lui... şi alte greutaţi de care pătimesc acum şcolile rurale?

Domnilor miniştri ai «Refacerei», înverşunarea d-voastră de a dărâma orbeşte ceea ce au făcut alţii mi se pare nu numai o eroare, ci un adevărat atentat faţă de nevoile şi multele suferinţe ale poporului nostru. Pornirea — din principiu negativă — e totdeauna rea. Când cineva ajunge până

www.dacoromanica.ro

acolo, că nici binele nu-l primește dela adversar, atunci orice muncă de organizare devine imposibilă. In loc de gânduri creatoare, se ridică deasupra unei țări «spiritul care veșnic neagă»... Acestui duh pătimaș se datorește o legendă, pe care, cu voia d-voastră, vreau să v'o povestesc.

Se zice că ar fi fost în țara noastră opozanți atât de pestriți la mațe, în cât ar fi spus fățiș unui guvern: *nici binele nu vă lăsăm să-l faceți.* Iar alții s'ar fi arătat atât de fanatici, încât puneau ca o maximă de stat: *de câte ori te aprobă adversarul, să știi ca ai greșit.* (Cu alte cuvinte, toți cei din partidele adversare trebuesc priviți ca niște dușmani, cu care orice atingere e primejdioasă ca și cum ar fi Ciuma ori Holera!).

D-lor miniștri, pentru cinstea numelui de Român, dați-mi voe să cred că legenda aceasta n'are nici un temeiu; că astfel de fărădelegi inferioare n'au existat niciodată în țara noastră, și în nici un caz, ele n'au figurat în partidul liberal, ci în alte partide, nevrednice de a fi citate în istoria vieții noastre politice. Mai mult: să-mi dați voe să cred că uni dintre aceia nici n'au fost Români adevărați, ci nis aiva corcituri din ceata levantinilor care au stârnit sfânta indignare a lui Eminescu...

De aceea, eu, unul, nu pot crede că Domniile Voastre vă puteți coborî la nivelul unor sectari atât de pătimași. Nu cred deci că vă gândiți cu tot dinadinsul să desființați măsurile luate pentru a ridica *Școala poporului.* Toată zarva asta cu anularea nu poate fi opera unor miniștri, ci a vreunor bolșevici ori alți dușmani care ar dori să vadă satele românești în ignoranță, iar pe învățători râvnind la situația slugilor dela școalele din orașe....

* * *

www.dacoromanica.ro

Tot aşa, nu pot crede nici svonul că aveţi să maziliţi, ca în vremea Turcilor, pe cei doi episcopi aleşi în vara trecută. E drept că tradiţia partidului liberal cu privire la biserica e cam deochiată. De când C. A. Rosetti era ministru şi luceafăr al partidului, fără să-şi boteze copii, şi până la chestia lui Ghenadie şi Atanasie, scandalurile s'au ţinut lanţ. De aceea, nu-mi vine să cred că veţi repeta scenele din trecut.

Şi iata de ce *nu* cred.

Mai întâi, fiindcă aşteptăm o eră nouă şi în biserică. Chiar dela începutul sesiunii sinodale din 1918, am arătat că organizarea bisericei noastre trebue pusă pe temelii mai moderne. Am spus faţiş, că unirea României cu Basarabia (pe atunci nu se adăogaseră Bucovina şi Ardealul) nu e cu putinţă altfel.

Apoi, ca îndrumare spre o viaţa nouă, am căutat sa curăţ noroiul: Pata cea mai vădită a sinodului a fost ştearsă... punând înainte atât pentru arhierie, cât şi pentru episcopat, elementele cele mai curate. Patru arhierei şi doi episcopi au fost aleşi, fără sa se fi ridicat nici măcar un presupus de părtinire personală ori politică. Insuşi d. Duca, fost ministru de culte, afirma atunci *coram populo* că, de-ar fi fost la minister, ar fi ales şi D-sa întocmai ca şi noi.

Cât de bine nimerisem, s'a văzut îndată. Instalarea P. S. Antim în scaunul unde şezuse mai înainte Sofronie şi a P. S. Teofil la Curtea de Argeş a fost o adevărată manifestare naţională sub ochii armatei duşmane care ocupase ţara. După atâtea amărăciuni şi umiliri, erà cel dintâi act unde numele Suveranului răsuna solemn în auzul poporului şi în auzul streinului silit să aducă omagiu public

www.dacoromanica.ro

regelui acoperit până atunci de toate înjuriile lor.

Cui i-ar putea trece acum prin minte, ca cei doi ierarhi întăriți de prerogativa regală, *în numele Suveranului* și *al Sinodului*, să poată fi maziliți ca niște vardiști, numai fiindcă s'a schimbat guvernul? Cine va îndrasnì să deà a înțelege poporului că Maiestatea Sa își retrage semnătura?

Nu. Așà ceva e cu neputință.— Iata, să zicem ca d-l Duca și eu și toată lumea ne-am fi înșelat. Admit că cei doi episcopi ar fi nu numai vinovați, ci chiar vinovați — criminali ca Lucifer, când a fost aruncat în fundul iadului. — Foarte bine, dar în țara àsta avem legi; nu putem proceda turcește. Constituția pe care a pus mâna și a jurat Regele în fața reprezentanților națiunei a prevăzut și pentru episcopi, ceeace prevede chiar pentru cel mai de rând factor de rele — judecată. Înțeleg de pildă să scapi prin lovitură de stat ministerul Brătianu de răspundere... E o formă eleganta de a trece peste dificultăți. «Paris vaut bien» o duzină sau două de legi-decrete. Dar, după lovitura de Stat, să mai faci și o «lovitură de biserică», pentru a mazili doi episcopi, fără judecare, asta m se pare prea-prea...

Cu focul acesta nu cred să vă jucați, fiindcă scânteia poate sărì departe, cu mult mai departe de cât socotiți... Doamne ferește, să nu fie într'un ceas rău. Când vântul bate din toate părțile, și nu știi cum să-ți ții pălăria pe cap și capul pe umere, să mai umbli și cu tăciuni aprinși în mână, asta n'o pot crede. Maiestatea Sa n'o va îngădui.

Și n'o va îngădui încă pentru un motiv. Din ziua unirii, privesc către noi de două ori mai mulți ochi de cât înainte. Iar printre privitori sunt și clerici din Ardeal, Banat, Bucovina și Basarabia. Pe mulți îi cunosc de multă vreme și știu ce gândesc. In

www.dacoromanica.ro

veci nu voiu uita împărătească înfățișare a episcopilor străbătând în 1911 piața cea mare din Ilaj printre șirurile poporului care stă neclintit. — Vă închipuiți D-voastră acum pe acei episcopi, urmași ai lui Șaguna și Șuluț, intrând cu cugetul senin în sinodul României-Mari, din care ierarhii pot fi alungați de guvern, cum nu-s alungați dincolo finanții ori solgobirăii?

In mintea mea nu intră așà ceva, și cred că nici în mintea D-voastră. După tabinetul legilor — tabinetul episcopilor? Asta ar fi din cale afară... Când Bulgarii, Nemții, Turcii și alte lifte ne-au pângărit bisericele, să mai continuați și D-tră opera de dărâmare și pângărire, asta nu cred să îndrăsniți și nu va îndrăsni nimeni dintre cei care se mai gândesc să trăiască și mâne între hotarele acestei țări.

Deaceea, încheiu aici socotelile mele.—Se zice de unii și de alții că e ușor să faci rău. Eu cred dimpotrivă, că sunt momente în viața unui popor, când a face rău e atât de odios și deci atât de greu, în cât nici un om care nu vrea să-și ia lumea în cap nu se incumetă a-și încărca sufletul cu împlinirea unor anume fără de legi. Știu, e drept, că trăim de câtva timp cu «ex lex», adecă afară din lege. Dar cred că fondul adevărat al lucrurilor va ieși la iveală. Fie că în convingerile D-stră filosofice sunteți mai mult realiști, fie că sunteți nominaliști, un lucru nu veți putea tăgădui: anularea samavolnică a legilor, regulamentelor, decretelor... și chiar a învestiturii dată prin prerogativa regală celor doi episcopi este cea mai reală apoteoză a spiritului de anarhie. — Dărâmarea unei munci sincere, făcută numai cu gândul la mântuirea

www.dacoromanica.ro

ţării, cred că ar face pe însuşi Mephisto să-şi frece mâinile de bucurie şi ar sămăna atâta vânt, adecă atâta indignare în sufletul celor cinstiţi, în cât Dumnezeu ştie ce ar răsări...

Deaceea, Domnilor miniştri dela sfârşitul anului 1918, cred că opera D-stră de răsturnare e numai o rătăcire de o clipă. Eforiile vor trăi, chiar dacă Satana însuşi s'ar jura să le desfiinţeze. Şcolile pregatitoare şi gimnaziile dăruite satelor vor trăi şi se vor înmulţi, chiar dacă toţi duşmanii neamului nostru v'ar sfătui să le măsluiţi sub alte nume [1]). Deasemenea, seminariile-normale se vor apropia de aci înainte de mediul lor firesc, adecă de viaţa rurala, chiar dacă s'ar găsi o mie şi un milion de legislatori, care să decreteze sămănarea grâului şi a porumbului pe paveaua trotuarelor din oraşe. Nu, D-lor miniştri, în oraşe cresc alte ierburi, care cer altă grija şi alte osteneli, de cât lanul binecuvântat care dă pânea de toate zilele întregului popor. Mă ar să vă puneţi D-stră în cheştet, poporul dela sate are alte trebuinţe şi ale necazuri de cât cel dela oraş şi prin urmare povaţuitorii lui au şi ce nevoe de o altă pregătire, decât a celor din centrele urbane.

De altfel, am şi oar care chezăşie că va fi aşa. Onor d. P. Poni, fiu de ţăran şi Domnia Sa, a

---

1) Măsluirea s'a făcut. In loc de eforie şcolara, li s'a zis *Comitet şcolar*, iar şcolile pregatitoare au fost parte desfiinţate, parte mutate la oraş pe cale administrativă, nu legislativă. Dar principiul pedagogic al pregatirii învăţătorilor în mediul rural n'a putut fi atacat făţiş.

Din profesorimea normală, singurul care s'a arătat potrivnic a fost bătrânul C. Meissner cu ocazia unui banchet. (Vezi *Steagul*, 14 Mai 1920). Partea în adevăr comică e împrejurarea că cel trezit abia după 2 ani, fusese Preşedintul Camerei care a votat cu unanimitate afişarea în toate satele ţării a discursurilor privitoare la reforma şcolară.

www.dacoromanica.ro

declarat din capul locului, că va aplica legile. Ca om bătrân şi coleg de Academie, îi păstrez cel mai deplin respect şi nu-mi pot închipui că în vrâsta D-sale patriarhală, un bărbat de cultură şi-ar putea încăr a sufletul cu afirmări neexacte. Ori cum ar fi, un lucru e însă sigur: în curând, Românii din toate părţile pământului românesc vom fi pentru întâiaş dată faţă în faţa şi va trebui să arătăm lămurit: ori suntem vrednici a da poporului nostru *«Altă creştere»*, ori vrem ca regimul interneselor de partid sa pângărească şi de aci înainte şcoala şi biserica română.

Aci e rasa rucea peste care nu puteţi trece...

Am isprăvit, D-lor miniştri, toată socoteala în ce mă priveşte. Până la războiu, mă întrebam adesea, văzând mediocritatea politicei noastre interne şi externe, dacă nu cumva evenimentele lipsesc oamenilor. Acum sunt deplin încredinţat că *oamenii au lipsit evenimentelor prin care am trecut şi trecem.*

Dar fiindcă lumea nu se va încheia nici cu 1918, anul bogat în foamete, în tifos exantematic, bolşevici şi miniştri de culte, să-mi daţi voe să exprim o dorinţă: Treziţi-vă măcar în clipa din urmă! Gândiţi-va că sunteţi în pragul României-Mari şi feriţi-vă de a săvârşi fapte ca desfiinţarea eforiilor şi a şcoalelor dăruite satelor, fapte care v'ar face să rămâneţi de pomină. Inseninaţi-vă o clipă cugetul şi păziţi-vă de a răsturna o legiferare cinstită şi democratică, numai pentru cheful de a face *«invers»* [1]) de cum a făcut un om care n'a avut

1) Tocmai atunci apăruse un articol oficios în care se spunea că ministrul liberal va face *invers* de cum a făcut legiuitorul din 1918.

www.dacoromanica.ro

nici măcar însuşirea de a vă fi adversar personal.

Destul cu «inversitatea» care de vre-o cincizeci de ani a măcinat viaţa acestui neam necăjit. Cel puţin acuma, lăsaţi poporul să-şi chiverniséască singur şcoala lui, căci sunt încredinţat că va nimeri mult mai bine de cât nimeriţi D-stră, răsturnând azi ce s'a făcut eri, şi mâine ce s'a făcut azi.

Dacă nu vă place numele înţeleptului Maiorescu, aduceţi-vă aminte măcar de vorba lui Spiru Haret: «Prea adesea s'a întâmplat ca unii să anuleze ceeace alţii ridicaseră cu mari greutăţi...» Şi când împrejurul Statului nostru e o horă de flacări, ar fi o greşală neiertată, dacă măcar înăuntru n'am da acestei ţări pacea de care are nevoie [1]).

24 Ianuarie 1919.

---

1) E vrednic de amintit că după ministerele de animositate politică dela stârşitul anului 1918 şi din cursul anului 1919, a venit în iarna anului 1919-1920 un minister democrat, având la departamentul şcoalelor uu ministru ţăran. Cu toate acestea, noul guvern n'a luat nici cea mai mică măsură pentru restaurarea eforiilor şcolare şi readucerea şcoalelor secundare la sate. Astfel, roadele şcoalei vechi a politicei de desorganizare pentru satisfacerea pasiunilor de partid au continuat şi sub regimul parlamentelor ieşite din sufragiul universal. Democraţia ţărănistă a acceptat în tăcere ceeace oligarhia boerească săvârşise făţiş împotriva culturii poporului (vezi nota de sub pagina 105).

www.dacoromanica.ro

Răspuns celor 54 de deputaţi şi senatori

Din partidul ţărănesc

Domnilor, în ajunul sărbătorilor Crăciunului, mi-aţi făcut cinstea de a mă pofti să intru în partidul ţărănesc. Aţi repetat apoi cererea printr'o delegaţie la 22 Fevruarie a. c.

Vă mulţumesc şi vă rămân dator pentru acest semn de încredere. Dar, fără să vă daţi sama, cereaţi un lucru cu neputinţă de împlinit — din partea D-voastră. Căci, pe când unii cu toată inima ziceaţi *da*, alţii în spate ziceau *ba* şi făceau tot ce le sta în putere, ca să împiedice apropierea.

Iată dovezile: Indată ce s'a aflat că m'am despărţit de vechile formaţii politice, au şi început a curge intrigile şi clevetirile prin gazete, iar pătimaşii care nu ştiu a se stăpâni, s'au grăbit să vă îndemne a păzi straşnic «uşa casei» D-voastră, ca nu cumva să intre duşmanul..! d. Iorga a mers cu grija creştinească până acolo încât a pomenit şi de «înmormântarea» subsemnatului.

Şi ceea ce făceau apostolii urii mai mult sau mai puţin făţiş, făceau alţii pe sub ascuns: ponegriri, insinuări, vorbe de clacă sau chiar înjurături.

Eu, potrivit obiceiului, i-am lăsat pe toţi fără răspuns. Ce s'ar alege de o biată viaţă omenească,

www.dacoromanica.ro

dacă ai sta să te răsboeşti cu toată ceata celor care mârâe în dosul gardului! Dintr'un capăt al satu'ui până la celalalt, ar trebui să mergi un an de zile, iar lătratul tot n'ar mai conteni. De aceea, un om în toată firea îşi caută de treabă.

S'a întâmplat însă că tocmai atunci o samă dintre Domniile Voastre, care aveţi pentru bârfitori aceiaşi consideraţie ca şi mine, mi-aţi făcut cinstea unei adrese colective. Ca unul care nu sunt singur, am înştiinţat îndată pe prietenii de care sunt legat printr'o muncă de ani de zile la *Duminecа Poporului* şi alte organe de publicitate. Eram dator s'o fac, deoarece munca aceasta îşi are rostul şi consecvenţa ei.

*

Incă din 1902 (iată, sunt aproape douăzeci de ani), o samă de profesori universitari şi alţ oameni de cultură crezusăm că e bine să dăm sprijinul nostru acelor oameni politici care se inspirau din cugetul lui Eminescu şi Maiorescu — *cei mai puternici şi mai cinstiţi reprezentanţi ai ideii naţionale de la Bălcescu şi până azi.* Totdeodată, ochii noştri, ai celor porniţi de la ţară, se îndreptaseră din capul locului spre sate. «Singura clasă reală la noi este *ţăranul român...*» spusese Titu Maiorescu, iar înimosul Eminescu, se ştie, a trăit şi-a murit cu gândul la «poporul lui Matei Basarab», faţă de care pătura *suprapusă* (cum o botezase el) e o biată spumă trecătoare.

Aşa credeam şi noi.

De aceea, când mi s'a propus în 1905 să candidez la colegiul al III-lea din Putna, sub stegul partidului conservator, am refuzat hotărât.

— Iţi pare rău că eşti cu noi? m'a întrebat Titu Maiorescu.

www.dacoromanica.ro

— Nu. De la Dv. doar, şi de la Eminescu, am învăţat să preţuim poporul mai mult decât ori şi ce în ţara asta; dar câtă vreme chestia agrară nu-i deslegată, eu nu mă pot duce în judeţul lui moş Ion Roată, să vorbesc sătenilor despre alte lucruri lăturalnice.

— Atunci, să reluăm firul reformei agrare de unde l'a lăsat Carp la 1889, când a împedecat vânzarea la proprietari a moşiilor menite pentru ţărani, a răspuns Maiorescu.

Şi aşfel, a candidat în locul meu d-l A. Florescu, iau eu, împreună cu alţi prieteni, am început discutarea problemei agrare, care a răspuns în cele din urmă în această declaraţie din cartea mea **Poporul** (1913).

«Ţăranul trebue să aibă **ţărâna...** *aceasta e formula de veacuri a vieţii sale, e însuşi temeiul moralităţii sale: iubirea şi ura, mila şi silă, năde dea şi desnădejdea lui de ţărână se leagă. A fost un mare şi nobil simbol dorinţa soldatului care, simţind că moare peste Dunăre, a întrebat pe tovarăşi: unde curge Argeşul? rugându-lu-i să-l întoarcă cu capul spre pământul ţării. O astfel de dorinţă nu poate răsări de cât din sufletul unui ţaran, care simţea în sine dorul moşioarei şi al vetrei (p. 130).*

De aceea, *«moşia care hrăneşte luxul unui singur proprietar, în loc să sporească populaţia satului, din care să iasă* **muncitori** *mulţi,* **contribuabili** *mulţi şi* **soldaţi** *mulţi, este ca un organ atrofiat printr'o legătură vrăjmaşă... e o încercare de îngenunchere a statului .. e tot una cu o sinucidere» (p. 165).*

Iar rezultatul acest i direcţii de activitate a tineretului a fost pipăit: partidul din care făceam parte a recunoscut că trebuiau împărţite sătenilor nu numai «bunurile de mâna moartă şi ale statu-

www.dacoromanica.ro

lui, ci încă un milion de hectare suplimentar, obligându-se să meargă până la sancțiunea supremă contra celor se vor împotrivi» *(La Politique,* 27 Aprilie 1914).

In acelaș timp nu pierdeam din vedere nici *emanciparea politică* a țărănimei. La începutul lui Martie 1907, scrieam: «Unul dintre cele dintâi păcate politice, pe care trebue să le ștergem e falsa reprezentare a colegiului al III-lea. Delegați la colegiul al treilea trebue să fie numai votanți ai acestui colegiu» (*Epoca,* 10, III, 1907). Iar pentru a asigura neatârnarea țăranilor la colegiul țărănesc, propuneam: «ca alegerea să se facă nu în capitala județului, la bariere electorale și nu în hanuri electorale, ci în *aceiași zi* în *toate satele județului,* adecă pe loc». Și adăogăm: «aleagă țăranul pe cine îl taie capul, dar să aleagă singur. *Pentru sate trebuesc oameni de ai satelor».* — Și silința mea n'a rămas stearpă: în sesiunea din 1913, am revenit cu aceiași propunere, iar modificarea legei electorale a scăpat în sfârșit satele de batjocura de a mai fi reprezentate prin delegați impuși de prefect dintre membri cluburilor din orașe. — Dacă isbuteam să se admită și votarea pe loc, am fi avut încă de atunci măcar pentru colegiul al III-lea o reprezentare reală a poporului. Cu ce gând? O spusesem lămurit: Pentru mine, «cei din pătura *suprapusă* nu mai au de cât o alternativă: sau să se lipească (cei buni) de adevăratul popor,... sau să dispară împreună cu toate elementele eterogene, ca un factor neistoric și primejdios (*Poporul* p. 149); și mărturiseam că «ruralii care au oare care cultură și n'au uitat origina lor țărănească trebue să se întoarcă *cu fața către popor,* adecă spre părinții și frații lor» (p. 149). După cum s'a și întâmplat.

www.dacoromanica.ro

In sfârşit, pe lângă emanciparea economică şi politică, mai urmărisem pas cu pas *emanciparea culturală*. Incă d n 1904, pusesem înainte «Autonomia învăţământului» (vezi *Nouă Generaţie* p. 61). In 1907, am propus apoi măsuri pentru o pregătire mai temeinică a ofiţerimei de rezervă, cu gândul la învăţătorii care puteau încinge şi ei sabia la vreme de nevoie. (Răposatul Haret a aprobat atunci călduros idea şi mi-a cerut voe să arate scrisoarea mea ministrului de răsboiu, Gen. Averescu). Apoi, în 1912, reluând în parlament acea propunere, învăţătorii au putut ajunge şi ei în cadrele corpului ofiţeresc.

In cele din urmă, la 1914 am întemeiat *Duminecа Poporului*, într'o vreme, când nici nu se pomenea de partid ţărănesc, iar în 1918, ca ministru, am dat satelor cel dintâi început de autonomie prin *eforiile şcolare*, şi cele dintâi şcoli ca la oraş (*Scolile pregătitoare, Gimnaziile rurale, Seminariile-normale*), iar prin *Seminarul-normal superior*, am deschis ţărănimei un drum drept şi neted până la studii de nivel universitar[1]). — Cu alte vorbe, ceeiace pusesem pe hârtie, dusesem până la faptă.

La această muncă, consecvent urmărită în timp de aproape douăzeci de ani, la *Altă creştere*, la *Duminecа poporului*, şi la toţi cei care m'au ajutat vă

1) Nu mai puţin de 80 de învăţători şi studenţi (fii de ţărani) se inscriseră numai la Iaşi, ca să ajungă profesori la *şcolile pregătitoare, şi seminariile-normale*. Iar distinsa personalitate a marelui istoric C. Giurescu şi a pedagogului Ştefănescu-Goangă, numiţi rectori ai celor două universităţi ţărăneşti era o chezăşie că în 1921 am fi avut o *dăscălime nouă*, închinată numai intereselor ţărănimei, lucrând în cel puţin 200 de şcoli secundare risipite prin satele României. — D-l Borcea (ajuns ca ţărănist în capul şcoalei) era pe atunci îngrijat că unele facultăţi din Iaşi vor rămânea fără studenţi, atât de ademenitoare i se păreau acele şcoli pentru fii sătenilor.

www.dacoromanica.ro

veţi fi gândit, Domnilor deputaţi şi senatori, când mi-aţi făcut cinstea acelei chemări. De bună samă ştieaţi că în toată vremea asta, noi am avut ochii mereu ndreptaţi *spre sate*, cum am spus-o lamurit în parlamentul de la Iaşi în repetate rânduri (*Şcoala Poporului* p. 15, 16, 36).

* * *

Ce-au răspuns prietenii cărora le-am împărtăşit cugetul D-voastră?

Au răspuns, firește, cu bucurie. Şi-au zis: fiindca drumul luptei pentru ridicarea poporului e atât de lung şi de greu, cu cât vom fi mai mulţi la un loc, cu atâta mai bine. Un lucru numai: pornirea aceasta să fie la toţi din inimă; căci la harţă cu alţii, noi nu ne îndesăm... (Gândul le era la clevetirile strecurate în unele gazete democratice de oameni stăpâniţi de ambiţii mărunte).

Din nefericire, temerea prietenilor mei s'a adeverit. Din adresa D-voastră lipseau iscăliturile câtorva ţărani care tocmai ei ar fi trebuit să-şi spună lămurit cuvântul lor. Aşa de pil lă, tânărul învăţător Mihalache găsise în vara lui 1918 că Iaşul n'ar fi prea departe, ca să stăm de vorbă. Iar eu, spre a-i crùţa o călătorie lungă şi grea, i-am răspuns nu ca un ministru unui învăţător, ci ca un ţăran altui ţăran, dându-i putinţa timp de trei ceasuri (de la Curtea de Argeş până în Bucureşti) să-mi spue ntre patru ochi tot ce avea pe suflet. Tot aşa, d. Borcea, fost elev al meu, căruia îl păstrasem o deosebită afecţiune, a fost rugat în 1918 să-şi arunce ochii asupra judeţului Bacău şi să ne spună cine e vrednic de a fi săltat în ierarhia învăţământului. De asemenea, pe d. Spiridon Popescu (d şi făcea parte din gruparea unei reviste care mi-a

www.dacoromanica.ro

adresat destule cuvinte jignitoare) l'am trimis în Basarabia, ca inspector şi conducător al întregei propagande şcolare.

Totuşi, nici unul n'a găsit o iarnă întreagă măcar un cuvinţel spre a se asocia la pasul D-voastră. Şi nimeni dintre povăţuitorii D-voastră politici n'a luat asupră-şi sarcina de a respinge sub semnătura sa macar bârfelile care mi se adresau pieziş... Pentru ce? Marturisesc că lucrul era pentru noi o taină, până ce am văzut în cele din urmă că acei bârfeli, ba încă cu varf şi îndesat, au apărut chiar în fruntea ziarului *Ţara Nouă!* Atunci am înţeles că, pe când D-voastră cei 54 ziceaţi *da,* în dos erau alţii care ziceau *ba.*

Iata, domnilor senatori şi deputaţi, de unde venise sfiicla noastra. — Totuşi, cât timp înjuraturile nu aparuseră încă în *Ţara Nouă*, noi aşteptam şi ziceam: Dacă în adevăr este între noi o reală potrivire în cuget şi simţire, cu toate clevetirile unuia şi ale altuia noi, ţăranii a levărati, ne vom întâlni *la lucru...*

Din nenorocire, şi nădejdea asta s'a spulberat în scurtă vreme. La nici una dintre lucrările grupării D-voastre n'am fost facut părtaş nici eu, nici vreunul dintre prietenii mei. Spre pildă, venise vorba de şcoala rurală. Din capu locului, acei dintre Domnile Voastre, cărora le încredinţasem conducerea «şcolilor pregătitoare» ar fi fost firesc să le luaţi apărarea (nu de hatârul meu, ci pentru că singuri le lăudaserăţi şi le-aţi găsit că erau o adevărată pârghie pentru ridicarea satelor).

Ce era mai uşor, de cât o lege cu un singur articol, care ar fi adus în fiinţă şi *eforiile* schimonosite de liberali şi *şcolile pregătitoare,* desfiinţate, sau mutate la oraşe?

www.dacoromanica.ro

Nimic! Nimeni n'aţi ridicat un deget să le luaţi apărarea...

Înţeleg că vă sfiaţi de cutare naţionalist (?) pătimaş pentru care ori ce fac eu e rău-chiar când lucrez pentru sate. Dar atunci, cum rămâne cu interesul D-voastră pentru ţăranii pe care îi înlesneau acele legi? Era oare blocul D-voastră politic o asociaţie de ură sau o cinstită tovărăşie pentru a munci în folosul poporului?

Tot aşa în chestia agrară. D. Mihalache care a avut modestia să recunoască din ziua întâi «cultura şi experienţa superioară» a unor funcţionari din ministerul domeniilor, a avut bunul gând să întrebe pe mai mulţi asupra reformei agrare. Mie nu mi-a făcut această cinste. Nu zic, Doamne, că ar fi putut afla cine ştie ce mare lucru, căci şi eu, ca şi Dumnealui, n'oi fi vr'un filosof în ce priveşte plugăria. Dar, vorba ceea: mai ştii de unde sare epurele! Poate că ar fi cules ceva şi de la un om de lângă ţărână, ca mine, legat şi până azi de un petec de pământ şi preocupat de chestia agrară încă din 1905.

Nimic. Abia în ziua demisiei guvernului, au venit doi tineri mai deschişi la suflet să mă poftească a iscăli proectul de lege.

— Nu s'ar putea să-l citesc şi eu? Daţi-mi răgaz măcar o zi... i-am rugat.

— Ne pare rău, dar nu se poate. Peste 5 minute va fi depus... E fierbere mare...

Aşa dar, în mijlocul fierberei, în minuta cea din urmă, eram invitat ca un analfabet oarecare, să iscălesc pe necetite! Atâta mai rămânea să pun şi degetul...

Înţelegeţi, Domnilor, ce uimire — şi mai mult decât uimire — ce mâhnire a trebuit să fie în sufletul

www.dacoromanica.ro

nostru, nu pentru persoana mea, ci pentru halul în care ajunsese cel dintâi parlament care avea şi o grupare de deputaţi ţărani! Cât pentru mine, vă dovedisem cea mai cordială atitudine: cu câte-va zile mai înainte, deşi legea *eforiei* şi a *şcolilor pregătitoare* fuseseră lăsate în părăsirea unde le aruncase partidul liberal; deşi eu nu luasem parte la proectul de lege pentru reforma universităţii, dar, fiindcă apucasem să-l citesc, plecând la şedinţa Academiei lăsasem răspuns părintelui Ec. Runcanu, deputat de Mehedinţi, sa declare în secţia din care făceam parte că, afară de puţine amendamente, eu aprob şi voiu susţinea proectul. După atâta vorbă deşartă, eram bucuros să văd că vine şi Camera cu ceva. Ba eram chiar fericit să vă dau sprijinul meu, tocmai la o lege şcolară, la care un altul (ca fost ministru al şcoalelor) ar fi stat, poate, îmbufnat din ambiţie.

Şi tot aşa aş fi făcut — ba încă şi mai repede — pentru proectul de lege agrară. Nu e oare Parlamentul din Iaşi care votase împărţirea pământului la săteni? Cine e nebunul care ar sta să se târguiască acuma pentru o diferenţă de 115 mii de hectare?

Vedeţi, Domnilor, cum s'au desfăşurat lucrurile de la primirea adresei şi până ce ceasul căderei bătuse. Blocul pe care aş fi dorit să-l văd puternic (căci eu îl botezasem cu un an înainte de naşterea lui, scriind: *Ce aşteptăm de la Românii de peste hotare*), blocul ajunsese să se crape până în temelie.

Cine a foşt de vină?

Cred că cea dintâi lovitură i-aţi dat-o chiar D-voastră, înlocuind candidatura d-lui Goldiş prin d. Iorga, care s'a propus singur...! Că s'a găsit în bloc un membru care să fie şi *pentru* şi *contra*

www.dacoromanica.ro

blocului, nu e de mirare. Dar de mirare a fost că nimeni dintre D-voastră n'a băgat de seamă că păşiţi din ziua întâi cu piciorul stâng. Nimeni n'a băgat de seamă că, pe măsură ce vorbăria prezidentului sporea, impasul financiar şi dihonia dintre miniştri creşt au, până ce v'aţi pomenit cu un şir de scaune fără miniştri şi cu generosul Vlad expus la penibila situaţie de a reprezenta în străinătate un guvern care în ţară nu putea face nici bugetul şi nu găsia nici miniştri pentru scaunele vacante.

Firește, intriganţii n'au aşteptat decât atâta. Dar adevărul e ca guvernul a murit nu fiindcă era sănătos, ci foarte bolnav, după cum a dat la iveală mărturisirile publice ale d-lui Vlad, acuzările contra d-lui Bontescu, întârzierea legiferării pozitive şi alte metehne care au adus în cele din urmă penibila disolvare a parlamentului.

Şi ce minunat rol aţi fi putut îndeplini, dacă ar fi fost din capul locului o bună chibzuială! Pornind de pildă cu apărarea eforiilor şi reînfiinţarea şcoalelor secundare dar ite satenilor, sânt sigur că aţi fi biruit pe adversarii blocului dela cea dintâi ciocnire. Dacă în loc de isbucnirile prezidentului caracterizat de d-l Ferechide [1]), aţi fi avut liniştita conducere a transilvăneanului Goldiş şi o muncă metodică de legiferare, aţi fi silit chiar pe adversarii care scrâşneau din dinţi să vă aplaude, — mai ales că eşisera striviţi din alegeri! Aţi fi cucerit apoi pentru totdeauna pe generalul Averescu care intrase singur, fără decret de disolvare în mijlocul Camerei, şi care odată pus la muncă, n'ar fi mai putut da îndărăt, fără să-şi piardă toată

1) *X.* — Ce e la Cameră?

Ferekide. — Vorbeşte Iorga, iar din când în când îl întrerupe câte un orator...

www.dacoromanica.ro

aureola. (Ce biruință v'a făcut să pierdeți arțagul d-lui Iorga! In loc de un Parlament-șezătoare, parlamentul cel dintâi al României-mari ar fi fost un adevărat Răsărit de Soare, — ar fi fost parlamentul condus de partidul național din Ardeal și de țăranii din regat, lângă care s'ar fi alăturat și mica grupare Iorga-Cuza).

E drept însă, că asta presupunea din capul locului liniște în locul pornirei, iubire în locul urei și o cinstită concentrare a tuturor energiilor, în locul mârâelii din dosul gardului.

La noi, la munte, când pornesc mai mulți tovarăși la drum și ajung la un pripor, pun toți umărul: Nene, bade, vere... acu-i acu! Și fiecare se opintește cu toată puterea. — Așa făcusem și eu. Văzând că nu mai merge carul parlamentar, la 22 Februarie, am spus delegaților d-voastră:

1) Dacă vine cumva o disolvare, găsește grupul țărănesc fără nici o lege trecută măcar în Cameră, ceeace va naște o grozavă descurajare în sufletul poporului.

2) Ati făcut greșala să loviți mereu (mai ales la Senat) pe generalul Averescu, deși el nu vă sta de loc în cale, neavând mai pe nimeni în parlament.

3) Ați făcut greșala să vă țineți mai mult de polemici aspre, lăsând lumea să vă asemene cu partidele extreme din Rusia și Bulgaria.

Iar sfatul meu era:

Intâi, să vă lămuriți mai bine programul.

Al doilea, să pășiți la organizare cât mai potrivită cu țărănimea, lepădând preocupările personale.—Vă arătăm ca pildă cariera politică a lui Nacu (care murise atunci). Ce s'a ales din toate

www.dacoromanica.ro

ministerele lui? Ce înseamnă a fi ministru, deputat ori senator, când la temelie nu stă ceva pozitiv?

Vă sfatuiam şi eu, cum mă pricepeam. Putea oare prietenilor mei şi mie să'ne treacă prin minte că ceeace se auzea din dosul gardului va apărea într'o bună zi chiar în fruntea ziarului d-voastră *Ţara Nouă?* şi că nu veţi înceta cu neadevărul, decât după ce v'am somat să ia cineva sub semnătura lui răspunderea celor tipărite? In clipa când veneaţi la mine cu o adresă prietenească, puteam noi bănui că «propunerea de a se face apel la d. S. Mehedinţi de a intra în partid a fost *respinsă:* şi că a rămas ca d. S. Mehedinţi să ceară înscrierea sa ca orice membru şi după aceea comitetul partidului să se pronunţe», — cum ne destăinueşte acuma foaia d-voastră cu numărul dela 2 Aprilie?.

Pentru Dumnezeu, cinste ţărănească era asta, să amăgeşti un om, ascunzându-i că propunerea făcută de d-voastră pentru chemarea lui a fost *respinsă!* şi că *rămăsese* să dea *petiţie*, iar pe faţă îi vorbeaţi de poftire în partid?. Domnilor, dacă astfel ar fi stat lucrurile, aş avea dreptul să vă consider pe toţi Domniile-voastre nişte înşelători de rând. Sânt însă încredinţat că aşa ceva e o nemeritată injurie pe care v'o aruncă în faţă ziarul d-voastră, afirmând că una ştiaţi şi alta făceaţi. Nu. Eu unul sânt încredinţat că propunerea d-voastră era sinceră. Ştiu bine că unii deputaţi şi senatori lipiţi cu sufletul de sat şi cunoscători ai cinstei ţărăneşti au dorit din tot sufletul apropierea. E însă tot aşa de sigur acuma că, pe când d-voastră ziceaţi da, — alţii trăgeau sforile în dos şi ziceau ba. *Ţara nouă* ne dovedeşte aceasta limpede ca lumina zilei, prin pana celui care a scris articolul dela 2 Aprilie. Aşà dar, invitându-mă în partidul

www.dacoromanica.ro

țărănesc, d-voastră cereați, cum ziceam la început, un lucru cu neputință—un lucru pe care tocmai conducătorii partidului țărănesc și cei cari scriu ziarul care vă reprezintă, nu-l doreau. Aceasta e realitatea. Înțelegeți acuma bine că, oricare a fost dorința reciprocă a oamenilor sinceri, drumurile noastre nu se puteau întâlni. Iar dela căderea guvernului care ar fi trebuit să ne apropie, recunoscând cinstit greșelile, căile noastre s'au depărtat din nenorocire și mai mult. Intre noi stau acuma lucruri grele peste care eu unul nu pot trece (nu din țifnă care e o însușire fanariotă), ci din motive cu mult mai adânci.

1) Aceluia care mi-a spus în Decembrie cel dintâi cuvânt de apropiere îi declarasem încă de atunci lămurit: eu *nu pot admite alungarea educației religioase din școli,* așa cum a cerut-o în congresul de la Iași (Mai 1919) d. Bujor, ales de D-voastră ca prezident al Senatului.

Răspunsul care mi s'a dat atunci de un om, în a cărei omenie cred, mă liniștise deplin... Dar în loc ca prorocia de atunci să se împlinească, azi văd pe onor d. Bujor în capul organizației D-voastră, ceea ce înseamnă că cei care faceți parte din gruparea țărănească, și mai întâi de toate preoții și învățătorii care cereți voturi pentru această grupare condusă de comitetul cu d. Bujor admiteți alungarea creșterei religioase din școli!

Vă închipuiți, Domnile Voastre, că eu, profesor care am scris *Altă Creștere* și *Pentru biserica noastră* aș putea aproba o astfel de mișcare politică? Respect convingerile d. P. Bujor, dar partid țărănesc luptând împotriva bisericei, asta în mintea mea de rural legat de pământul acestei țări nu intră și nu va intra niciodată.

2) Nu admit apoi să tocăm mereu proprietatea ru-

www.dacoromanica.ro

rală; până ce vom ajunge la hectar și la prăjină, cum ne deschide calea tot d. Bujor când ne spune că «proectul lui Mihalache... e un compromis (adecă o învoială de nevoie), dar că el trebue desăvârșit cu... voința mulțimei...» (*Țara Nouă* 22 Martie). Care mulțime? A tuturor celor care a doua zi după împărțirea pământurilor vor rămânea fără pământ și, fiind că pământul țării nu se întinde ca o gumă, vor sări asupra celor care au 5—10 sau 15 hectare, pentru a le împărți până vor ajunge la metru patrat?

Nu e cu ochi și cu sprâncene că în mijlocul D-voastră sânt elemente subterane (în parte neromânești) care împing formațiunea țărănească spre bolșevism demagogie?

Iată ce greutăți stau azi între noi.

In ce mă priv ște, am cugetul deplin liniștit: Votând pe candidatul blocului, d. Goldiș, și luând loc lângă Basarabeni, (cei dintâi frați desrobiți)eu nădăjduisem că blocul se va închega cu vremea într'un *partid* cu *adevărat romdnesc, respectuos față de tradițiile poporului nostru de la sate.* Din nefericire, pas cu pas ați lunecat, până ce ați ajuns azi într'o federație, unde vă găsiți în tovărășia unui socialist (d. Lupu), a unui profesor care neagă educați'a religioasă (d. Bujor) și a altui profesor d. Iorga, care neagă tot ce nu-i făcut de D-sa. De curând, fostul prezident al camerei a mărturisit fățiș că urăște cu *patimă*... Mare slăbiciune! Fiind că ura, Domnilor, nu creiază, ci distruge și în cele din urmă, se distruge. Până acuma, țara noastră a suferit de pe urma disprețu'ui boerilor față de mojici! Acuma ne ruinăm sufletul din pri ina urei celor de jos împotriva firimiturilor protipendadei expropriată și învinsă politicește.

www.dacoromanica.ro

Mie, amândouă aceste sentimente mi se par deopotrivă de păgubitoare. Iar căderea guvernului şi disolvarea parlamentului v'a dovedit-o cu prisos.

De aceea, mu'ţămin lu-va încă odată pentru bunele sentim nte pe care mi le-aţi arătat prin adresa Domni i Voastre, ca un semn de recunost nţă mă simt dator sa vă spun lămurit:

Prietenii mei şi cu mine, rămânem credincioşi întregii noastre munci din trecut şi sântem bucuroşi că de la întem ierea *Ligei culturale* şi până azi, n'am perdut o clipă din vedere nevoile întregului nostru neam şi în primul rând ale ţărănimei «si igura clasă re ală» cum zicea Maiorescu şi Eminescu. I lealului acestuia vom sluji şi mai departe cu toate puteril noastre.

Lumea politica s'a împarţit azi în două: La dreapta, au răsnas partidele vechi... cucoare, al căror sbor s'a amestecat, iar între ele şi câteva bufniţe. La stânga, vedem alte cucoare, cu un sbor *şi mai încurcat*, având între ele corbi, cioare şi alte păsări pestriţe, streine de dragostea poporului nostru. *Noi însă*, care ne simţim Români, nu numai cu numele, dar şi cu sângele şi cu toata simţirea noastră, noi rămânem credincioşi neamului nostru şi vom căuta să-i dăm «altă creştere» decât aceea spre care îl împing atâţi oameni de pripas, preocupaţi întâi de toate de ambiţiile şi interesele lor.

Cinstit am vorbit ţărănimei prin *Duminecă Poporului* până acuma, cinstit îi vom vorbi şi de aci înainte. Cei care cred în cuvântul nostru, vor sprijini peste tot numai oameni cinstiţi, ştiind că cinstea şi vrednicia sânt cea mai mare chezăşie care se poate închipui în politică; iar aci, la centru, vom duce

www.dacoromanica.ro

mai departe munca noastră de ridicare a poporului prin toate organele cari ne stau la îndemână.

Şi suntem încredinţaţi că *adevărul va birui*, fiindcă noi am pus cultura înaintea politicei (cum o dovedeşte *Duminecă Poporului*), iar nu rivalitatea politică înaintea culturei (cum o dovedesc neadevărurile din *Ţara Nouă*) vrednice de oamenii cu apucături vechi şi de ura totdeauna nouă a şefului federaţiei D-voastră, care a cucerit scaunul din mijlocul Camerei cu preţul ruinei blocului şi al disolvărei parlamentului.

Acum socoteala e uşor de făcut: Cei care staţi, ca şi noi, cu faţa către sate, nu către demagogii şi pătimaşii care caută să se ridice pe spinarea ţărănimei, aceia ne vom întâlni cu cinste şi românească bunăcuviinţă în lupta obştească pentru ridicarea satelor. Aceasta e datoria zilei de mâne pentru toţi cei cari îşi dau sama că:

România e singurul Stat pe faţa pământului, ale cărui oraşe sunt aproape străine sau înstrăinate de firea poporului băştinaş.

Aşa dar, cei care poartă numele de ţăran, să ia sama, să nu se amestece în ţărâţe..., căci nu e vorba numai de ei ca indivizi, ci de însăşi soarta întregului popor românesc, care nu poate fi reprezentat în chip serios de cât de Români cinstiţi cum au fost Eminescu, Maiorescu, Şaguna, Aurel Popovici şi alţii, care s'au închinat cu smerenie neamului,— n'au îngenunchiat neamul înaintea deşărtăciunei şi trecătoarei lor ambiţii.

Am isprăvit. — Nădăjduesc că cei 54 veţi înţelege deplin adevărul impersonal pe care avusei cinstea a vi-l spune. Peste câteva zeci de ani îl vor înţelege de sigur sute şi mii, când roadele păcatelor

www.dacoromanica.ro

de azi vor eşi deplin la iveală, iar urmaşii noştri îşi vor muşca mânile, că n'am ştiut să întrebuinţăm cum se cuvine ceasul dintâi după unirea politică a întregului neam românesc. In deosebi cei cari aţi simţit toată amărăciunea zilelor invaziei şi n'aţi uitat norocul care ne-a scăpat din prăpastie, luaţi sama ca zizania bizantină să nu copleşască puterile pozitive ale unui stat cu atâtea neamuri, atâtea confesiuni şi atâţia vecini care ne pândesc.

Ţăranii să-şi păstreze firea lor de Români, şi cinstea lor de ţărani.

www.dacoromanica.ro

PARTEA A DOUA

Spre realitate

«Politica de vorbe» a ajuns la scadență. Războiul european a dovedit și pentru noi în chipul cel mai dureros deșărtăciunea frazei. «Dervișii condeiului», «Naționalismul luptătorilor», declarațiile patetice ale vecinilor (Șișmanof, Oskar Iaszy și alții), cochetăria oaspeților franc zi, engl zi și americani, precum și egoismul congresului dela Versailles, care începuse cu făgăduiala evanghelica a unei «Societăți a națiunilor» și a sfârșit cu aspre conlițiuni economice și politice față de cei slabi, toate la un loc ne-au dovedit deplin că îndărătul politicei de vorbe se ascund adeseori cele mai vulgare inter se.

Mai mult de cât ori și când, se cuvine deci să privim realitatea fără nici o îmbrobodire.

Pentru a deosebi însă adevărul de eroare, e nevoe să cunoaștem cu obiectivitate științifică organismul care se cheamă neam, popor și națiune [1]) și raporturile lui cu formația geografică numită *stat*, de oarece între fenomenele sociale și poli-

1) Vezi: *Principii de etnografie.*

www.dacoromanica.ro

tice e o ierarhie, ca şi între cele biologice.— Care e într'un moment dat problema fundamentală pentru consolidarea unei ţări? Care trebue deslegată întâi şi care vine pe planul al doilea sau al treilea? — Dacă lipseşte o astfel de vedere clară din mintea conducătorilor unui stat, rezultatul nu poate fi de cât minarea lui.

Iată de ce, pentru toţi cei care ştiu de ce atârnă trecerea unei grupări omeneşti dela faza de neam spre faza de popor şi apoi de naţiune, se pune acuma o serie de întrebări:

Cum stăm cu *desimea* populaţiei?

Cum stăm cu factorii *geografici*, *economici* şi *culturali* de care atârnă această desime?

Cum stăm cu *omogenitatea*, şi ce cale vom apuca spre a ţinea în echilibru *elementele eterogene?*

Cum stăm cu selecţionarea *personalităţilor reprezentative* ale acestui neam?

Ce concepţie avem noi despre *omul politic* şi *omul de stat?*

Diagnoza privitoare la poporul şi statul nostru e nu se poate mai îngrijitoare.

Indesirea grabnică a elementului românesc nu e de loc asigurată, de oarece mortalitatea copiilor e în creştere aproape de patruzeci de ani.

Omogenitatea iarăşi e nu se poate mai problematică. De când statul şi-a lărgit hotarele, România e o ţară cu multe neamuri, multe confesiuni şi deci multe interese divergente. De jurîmprejur e o cunună de oraşe cu populaţie străină: Timişoara, Arad, Oradea-Mare, Satmar, Cernăuţi, Coţman, Hotin, Soroca, Tighina, Cetatea-Albă, Cavarna, Bazargic, Silistra. Înăuntru târgurile şi oraşele se află de asemenea pe cale de complectă înstreinare. Suntem

www.dacoromanica.ro

singura țară, ale cărei centre urbane sunt în cea mai mare parte în mâinile unei populații deosebita de cea autochtonă.

In acelaș timp, chiar elementul rural, nu numai la periferie, ci și înăuntrul hotarelor e împetecit cu insule de-străini: Săcui, Unguri, Sași, Bulgari, Ruteni, Evrei, Tătari, Șvabi etc.

Iar cât privește măsurile positive de închegare a Statului, începând dela temeiul economic și cultural al sporului populației și până în sfera superioară a cugetării politice, vedem o stare cu totul haotică. Nepăsarea oligarhiei de până eri a fost înlocuită azi cu excesele demagogiei, neasemănat mai virulentă și deci mai primejdioasă. După ce metoda vechii politici de vorbe a dat faliment, începe o nouă politică de vorbe, alimentată acum de patimi și mai intense de cât în trecut.

Cine mai are destulă stăpânire de sine și destulă impersonalitate, ca să se gândească la soarta viitoare a poporului și statului românesc?

E vremea deci ca măcar Românii adevărați și cu destulă obiectivitate științifică să deschidă ochii asupra realității.

Sfârșitul războiului ne-a găsit înconjurați într'o horă de dușmani, cum era ușor de prevăzut, și cum s'a spus din vreme negru pe alb[1]). Față de oameni de nivelul lui Bălcescu, Șaguna, Cuza, Kogălniceanu, Barbu Catargiu, Manolache Costache Epureanu, Brătianu, Carp, Sturza, Maiorescu ș. a., s'a coborît nivelul selecțiunii politice până la oamenii de o calitate cu totul problematică.

E necesar deci să cerce măcar cei care mai au

---

1) „La sfârșitul războiului, vom fi cuprinși într'o horă de dușmani". (*Duminica Poporului*, 5 Iulie 1915).

www.dacoromanica.ro

sentimentul valorii poporului nostru să-şi dea seama de diagnoza boalei şi de leacurile posibile.

Vom înşira prin urmare în paginele ce urmează, ca îndrumare spre realitate, o sumă de propoziţii întemeiate pe fapte în legătură cu statul. In loc însă de a demonstra *ad hoc* toate acele proposiţii, pentru unele ne vom sprijini pe fapte şi idei expuse altă dată, în circumstanţe care înlăturau orice banuială de polemică.

Vom începe aşa dar cu problema populaţiei şi vom isprăvi cu caracterizarea *omului de stat*. O încercare de cinstită lămurire a cugetelor ni se pare mai necesară decât ori şi când. In trecut, pentru conducerea statului era de ajuns uneori şi empirismul bunului simţ, care ia lucrurile *cum sunt*. Azi, când viaţa economică şi politică s'a *integrat* până într'atâta că toată planeta este aproape o singură unitate trebue să trecem dela omul politic (în sensul obişnuit al vorbei) la omul de stat care să poată alege pentru poporul său căile cele mai potrivite, spre o desvoltare *cum ar trebui să fie* în raport cu marile încrucişări de curente ale politicei mondiale.

www.dacoromanica.ro

Problema populaţiei

A) Problema cea dintâi a unui stat este îndesirea populaţiei.

Popoarele sânt mari unităţi planetare, ca şi mările, insulele munţii, tundrele, stepele şi alte formaţiuni geografice. Şi, după cum în geografia fizică putem prevedea viitorul, tot aşa îl putem calcula cu oarecare probabilitate şi în etnografie. Peste 20 de mii de ani, toată partea lacului celor 4 cantoane dinspre Uri va fi uscat. In Tirol ştim că numai în curgere de un veac s' au potmolit — au decedat — 118 lacuri. Tot aşa sântem siguri că actul de deces al Boşimanilor, Eskimoşilor, Australienilor şi altor primitivi va fi înregistrat în curând în analele omenirii.

Pe ce ne bizuim în astfel de afirmări? Şi care sânt factorii de care atârnă lungimea sau scurtimea vieţii popoarelor?

Pentru a pregati răspunsul, să observăm câteva cazuri concrete. — Pe la începutul erei creştine, Europa era în cea mai mare parte o regiune la fel cu America dinaintea lui Columb. După descrierile lui Caesar, Strabo şi Tacitus, rezultă că, afară de malurile Mediteranei, care erau locuite de o lume

www.dacoromanica.ro

în adevăr civilizată, restul continentului era sălbatec şi cu întinse regiuni pustii. Germania şi ţinuturile nordice erau acoperite cu păduri şi mlaştini, asemănătoare cu cele din Canada şi Siberia. Totuş între Rin şi Ocean începuse a se ivi un centru de îndesire a populaţiei. Pe când Germanii şi alte neamuri dinspre nordul şi răsăritul Europei trăiau mai mult din vânătoare şi pescuit, în felul Piei-Roşii, Galia ajunsese o ţară de păstorie şi plugărie, având o mare bogăţie de vite. Biepşugul era atât de mare, în cât exporta hrană spre Italia. Tot pământul era lucrat, afară de mlaştini şi păduri. «Ai fi ispitit să crezi că aici s'a amestecat mâna lui Dumnezeu» zicea geograful Strobo, minunat de buna plăsmuire a şesurilor, a văilor, întocmite par'că înadins pentru înlesnirea vieţei omeneşti. E drept, că alături de rodnicia pământului, se mai adaogă şi fecunditatea rară a femeilor, care erau minunate crescătoare de copii[1]).

Dacă mai ţii socoteală şi de caracterul oamenilor, de «entuziasmul lor firesc», de pornirea spre războiu şi «caracterul lor deschis şi generos care îi făcea să simtă insulta adusă vecinilor cu o mai mare furie şi pentru ei[2]), ai la un loc destule elemente spre a înţelege că, în afară de sfera Mediteranei, aci *trebuia* să se dezvolte cel dintâi popor mai numeros şi cel dintâi stat european cu tendinţe de hegemonie asupra continentului. Căci o populaţie numeroasă devine îndată centru de manifestări politice însemnate. (Numai pentru neamul Helveţiilor, Caesar dă cifra de 368.000 de suflete[3]).

1) **Strabo**, IX, 1—3, 4—3, 5, 4, 5. Armata cu care Vercingetorix a luptat contra lui Caesar se ridică la 4 0.000 ostaşi. (IV, 2—8). Numai la Alesia, Caesar dă cifra de 240.000.
2) **Caesar** III, 19 5.
3) Ibid. I, 29.

www.dacoromanica.ro

Iar pentru toată Galia poate să fi fost atunci aproape 7 milioane de locuitori).

De atunci, sporul populației a fost constant. Sub Antonini. ajunsese la $8^1/_2$ mil.; pe vremea lui Carol cel Mare vre-o 9 mil.; la 1600—20 mil., la 1700—21 mil., în 1770 se ridicase la $24^1/_2$ mil., în 1851 erau 35.600.000 de francezi, în 1870—36.900.000, iar azi aproape 40 mil.

Din acest șir de cifre, relevăm una singură. Pe vremea lui Ludovic al XIV-lea, având 20 de mil., Franța reprezenta $38^0/_0$ din populația marilor puteri de atunci.— E destul atât, pentru a înțelege îndată de ce regele-soare a putut purta atâtea războaie și devenise arbitrul Europei. Iar cine privește și celelalte cifre și le compară cu creșterea populației în Anglia, Germania și alte țări europene, vede îndată că scara sporului din Franța este canavaua pe care s'a țesut istoria națiunei franceze.

In adevăr, s'a petrecut aci un fenomen foarte caracteristic: pe când toți vecinii au sporit considerabil în veacul al 18-lea și al 19-lea, în Franța creșterea a ajuns așa de mică, în cât, de fapt, ea a rămas din ce în ce mai la urmă. Pe vremea lui Napoleon, ea era încă în ce privește populația al doilea stat al Europei (după Rusia), având $14^1/_2{}^0/_0$ din populația întregului continent; pe la 1840 e întrecută și de Germania; la 1860 — de St.-Unite; la 1870 de Japonia; la 1899 de Anglia. Așa că înainte de războiul european avea ab a $9^0/_0$ din locuitorii Europei. In curând va fi întrecută și de Italia, rămânând cea din urmă între puterile mari ale pământului. (Cu toate că are numai cu 35 mil. de locuitori, Italia sporește pe fiecare an cu 300.000 de copii mai mult de cât Franța. Golul francez e așa de mare după războiu, în cât unii economiști

www.dacoromanica.ro

socotesc că singura scăpare ar fi o emigrare de Italieni şi Spanioli pe pământul Franţei [1]). Disproporţia cu vecinii e aşa de vădită, în cât la 1871 Franţa putea pune 100 de Francezi în faţa a 101 Germani, iar azi pentru fiecare sută de Francezi stă peste Rin 168 de Germani. Iar rezultatul a fost o năvălirea lucrătorilor, din statele cu populaţie mai deasă spre, acel «gol» francez. Suma străinilor s'a urcat la 1.360.000, şi dacă proporţia se păstrează, Franţa va avea spre sfârşitul acestui veac 10—12 mil. de străini, fiind în cele din urmă înnecată cu desăvârşire. — Un economist de seamă, prevede o posibilă nimicire a poporului francez până spre sfârşitul secolului al XXI-lea sau XXII-lea [2]).

Fără să insistăm asupra cauzelor acestui grozav fenomen, e permis să afirmăm cu axiomă etnografica următoarea propoziţie: *puterea naţiunilor creşte şi scade, după cum creşte şi scade populaţia lor.*

*

2. Să ne întoarcem acum ochii şi spre poporul nostru. In epoca daco-romană, Dacia a fost cel puţin tot atât de popu'ată, ca şi Gallia. *Dacia felix* era o a doua Italie: plină de sate, oraşe, temple, locuri de vilegiatură, drumuri pietruite, mine, ocne etc. Pe când Germanii şi Britanii erau în faza de neamuri care trăiau din vânătoare, se văpseau cu albastru şi aveau în loc de bani, inele de fer ca Negrii din Africa, Dacii erau un adevărat popor: o massă numeroasă şi bine diferenţiată printr'o nuncă socială, întâurită spre răsărit de cultura elenă pe malurile Portului Euxin, iar spre apus—de cultura

1) *Mercure de France*, Iulie 1919.
2) D. Leroy-Beaulieu, *La question de la population*, Paris 1913, p. 363.

www.dacoromanica.ro

romînă. Nu putem preciza cifra populației, dar, judecând prin analogie, de bună sămă atingea câteva milioane. De la Tomis și până la minele din munții Apuseni, urmele orașelor și ale sătelor sunt prea numeroase, pentru ca să nu admitem un număr de locuitori măcar pe jumătate cât populația Galiei din acea vreme.

A venit apoi eclipsa năvălirilor. Numărul locuitorilor a mai scăzut, ca și în restul Europei, dar trebue să relevăm că numai viața urbană a suferit adânc, pe când ruralii au stăruit și au stăpânit pamântul prin muncă. Închipuirea năvălirilor ca un fel de catastrofă trebue înlăturată. Povestea că Românii au fugit la munți și s'au ținut cu păstoria este o copilărie. Pentru geograf și etnograf nu poate fi cea mai mică îndoială că plugăr a noastră a durat și în epoca năvălirilor (terminologia agricolă o dovedește lămurit), iar populația trebue să fi fost destul de numeroasă, ca să poată asimila pe Slavi, și-apoi sa se poată afirma față de atâtea valuri de cuceritori [1]). Numarătorile statistice sunt un fapt cu totul recent și la noi, ca și în restul Europei [2]). Dar, dacă ne întoarcem ochii spre epoca închegării politice a principatelor, vedem că ea corespunde unui spor vădit al populației de baștină. Cronicarul Ureche, după ce arată unitatea geografică a pământului locuit de Români «ce închide și Ardealul și Țara muntenească și câmpia dinspre Nistru și cuprinde o parte din țara leșească» relevă unitatea originei («toți s'au tras dela un isvor») și

1) Românii trăiau bine cu Cumanii și erau atât de numeroși, în cât îi asimilau, ca și pe Teutonii și Sășii care treceau munții în episcopatul cuman. Vezi **Bunea**, *Incercare de istoria Românilor*, 1912, p. 125 133.

2) Abia la 1803 se face un recensământ oficial în Moldova, ale cărui rezultate sunt cuprinse în condica liuzilor.

www.dacoromanica.ro

mulțimea. Pomenind de colonizarea noastră sub munți spune aceste vorbe semnificative: «și adaoge *«puhoiul apei»*. «Au descălicat întâi sub munte, apoi *înmulțindu-se*, mai și cresând înainte, nu numai apa Moldovei sau Siretul le-a fost hotar, ci până la Nistru și până la mare s'au lățit» [1]).—Evident, fără superioritate numerică și culturală, n'am fi putut matura urmele lăsate de năvăliri și n'ar fi fost cu putință întinderea puterii politice din munți până la malul mării.

Putem afirma că, pe la începutul veacului al XVI, când atingem apogeul politic al epocei de restaurare, desimea populației se apropiase din nou de cea din epoca daco-romană.

A venit apoi refluxul — «scăderea», cum zice cronicarul Ureche. Turcii dela miazăzi, iar dela răsărit năvalirile Tătarilor și ale Cazacilor, precum și luptele pentru domnie aduc slăbirea statului și risipirea multor sate. To uși, Miron Costin are încă conștiința superiorității noastre numerice față de vecinii resfirați între noi. In deosebi Făgărașul și Maramureșul (azi atât de primejduit) cuprind zice el, atâți Români «ca și când nici odată n'ar fi fost o descălicare afara» (emigrație [2]) — In secolul următor, scaderea e însă vădita și oameni de

---

1) *Ureche* p. 132 (ed. Cogălniceanu). Judecând după numărul oștirii lui Ștefan (40.000 la Podul înalt) și a lui Neagoe (tot vre-o 40 000) într'o vreme când oștirile din apus rar treceau de 10.000 luptători, e vădit că pământul nostru era bine populat.

2) Ca și Ureche, compară sporul de populație cu puhoiul sau umflarea pânzelor unei corăbii, dar relevă și începutul scăderii. (*Despre poporul Moldovei și al Țării românești*, pag. 515, ed. Cogălniceanu).

www.dacoromanica.ro

reală cultură cum e Hauterive o constată după bune informaţii la faţa locului [1]).

In timpul eclipsei fanariote, împuţinarea populaţiei a fost atât de mare, în cât la 1803, când se făcu un recensământ sub Alexandru Moruzi, găsim abia 104.517 capi de familie creştini (lasând la o parte boerii, slugile lor, ţiganii şi nevolnicii [2]) Luând la un loc cifra de 150.000 creştini şi 3000 de evrei şi înmulţind-o cu 4 (numărul mijlociu al membrilor unei familii), dobândim pentru începutul veacului trecut în Moldova 614.000 creştini şi 12.000 evrei. La 1831, se face în ambele principate un recensământ general care ne dă din Moldova 831.000 creştini, 37.000 evrei, iar în Muntenia 1.650.000 creştini şi 3.316 evrei. In sfârşit, N. Suţu ne dă la 1849 pentru amândouă ţările 4 mil. (Moldova 1.463.100 şi Muntenia 2.500.000). După războiu, la 1880, populaţia atinge 4.545.821; în 1890 — 5.318.341; în 1900 — 6.045.352 şi înainte de razboiul balcanic 7.230.418.

Privind ac ste cifre este cu neputinţă să perdem din vedere legătura între sporul populaţiei şi afirmarea politică a statului. Şi lucrul e nu se poate mai firesc, de oarece *populaţia este materialul cu care se clădeşte statul.* Cine are desime, acela are din punct de vedere economic, militar şi în cele din urmă şi politic un capital sigur. E destul să vezi la cine creşte desimea, pentru ca să ghiceşti îndată în ce parte se va pleca cumpăna. — Dela 1880 până la 1917, natalitatea noastră a fost mereu (afară de 1898) peste $38^{00}/_{00}$, iar mortali-

---

1) *Memoriu despre starea Moldovei la 1787,* Buc. 1902, p. 95, 127.

2) **Verax**, *La Roumanie et les Juifs,* 1908, p. 5.

www.dacoromanica.ro

tatea numai $35^{00}/_{00}$ [1]). Aceasta este epoca de ascendenţă politică a regatului.

Iar sporul putea fi şi mai mare. In fiecare an mor 60—70.000 copii în etatea de 1 an; 28 30.000 în etate de 2 —5 ani; 14—15.000 între 6 —15 ani. Şi cum media anuală a morţilor (1900—1910) era de 157.000, rezultă că aproape trei pătrimi din morţii noştri sânt copii, adică victime ale boalelor, nu ale bătrâneţii.

Un lucru şi mai grav e împrejurarea ca, pe când mortalitatea copiilor scade la oraşe, de la 27.9—29.6$^{00}/_{00}$ în perioada de la 1880—1910, în sate din contră ea a crescut în acelaş răstimp de la 12.9—25 $^{00}/_{00}$ [2]).

Nu numai atât; dar, dacă descompunem cifrele izolând elementul mozaic, avem în cele din urma trei decenii ale secolului din trecut un prisos de Evrei şi deficit de Români:

	Evrei-excedent	Români-deficit
Muntenia	2.354	9.728
Moldova	30.911	50.776
Oltenia	3.338	1.117

Nu putem şti care este azi situaţia elementului românesc, împuţinat de lupte şi de boli în timpul răsboiului, şi al elementelor eterogene imigrate din toate părţile în timpul anilor de neutralitate (sau la sfârşitul răsboiului, când turburările din Rusia şi Ungaria ne-au dăruit cu o nouă imigraţie de streini). Un lucru e însă sigur: prin lărgirea hotarelor, raportul între elementul românesc şi cele eterogene

1) N. T. Ionescu, *Mortalitatea generală, rurală* din România în 1912—1913. In unele judeţe ajunsese 27 $^{0}/_{00}$, pe când în ţările culte din Europa e abia $13^{0}/_{00}$.
2) Dinescu, *Ne mor copii*, p. 47.

www.dacoromanica.ro

a devenit și mai defavorabil. Și dacă este o axioma etnografică:

că puterea unui popor stă în raport direct cu desimea și omogenitatea sa, atunci e vădit pentru ori și cine ca problema fundamentala a statului românesc e *chestia populației.* Toata legiferarea, începând cu cea economică, sanitara, administrativă, școlara, bisericească și în genere culturală trebue sa se învârtească împrejurul acestui punct cardinal [1]). Cu orice preț, trebue să ajutăm sporirea elementului autohton.

Primum vivere

3. Aici se ridica însa o noua întrebare în fața etnografului și a omului de stat: Poate cineva sa oprească moartea unui neam ori să-i sporească puterile lui de viața?

Până azi, nimeni dintre cei care au pornit spre cimitir nu s'a mai întors înapoi. Înțeleptul Polybiu vorbește cu spaimă de căderea Elenei; dar, cu toata jalea lui, poporul elen a pierit. Scriitorii din vremea imperiului plângeau și ei căderea Romei; însă nici plânsetele lor, nici masurile legislative pentru a sprijini familiile cu mulți copii n'au putut împedica decadența poporului roman și surparea statului.

Fi-va oare cu putința în vremurile noastre? In cazul Franției, refacerea organică pare foarte problematică. Un popor nu trebue judecat numai după număr, ci mai ales după compoziția populației în raport cu etatea indivizilor ei. Un scriitor face observarea că, pe când armata franceză era compusa mai mult din oameni maturi, cea engleză și americană i se părea mai tânără cu 10 ani. Așa dar,

1) De aci nevoia imediată a unui minister al sănătății publice, condus de un om care pricepe latura națională a acestei probleme.

www.dacoromanica.ro

Franța este încă relativ populata, dar nu de copii și de tineri, ci de oameni apropiați de cimitir [1]).

Explicarea e aceasta: cu cât o societate este mai rafinată, cu atât viața individului se lungește, dar numărul membrilor familiei scade. In privința aceasta avem o adevărată experiență istorică: toate familiile aristocrate tânjesc și în cele din urmă pier. In 1899, numărul pairilor Angliei era de 394, dintre care 272 erau creați abia după 1760. In curgere numai de două veacuri, jumătate din titlurile de baroni au rămas fără urmași. Pentru ce? Pentru că peste tot, averea înseamnă *muncă mai puțina*, *slabire*, *sterilitate* și, în cele din urmă, *moarte*. Bogații oricărei societăți, cu voie ori fără voia lor, sânt ca merele viermănoase: se coc repede, se roșesc... și cad în putreziciune înainte de sorocul legiuit [2]). Din acest punct de vedere, latifundiile sunt o osânda la moarte chiar pentru proprietarii lor. Nu numai atât, ele au fost și sânt o pricină de peire a popoarelor și a statului, începând cu latifundiile romane. Moșia pe care trăește în lene și lux două sau trei persoane, în loc de două sate, e un atentat împotriva neamului celor care o muncesc și un sprijin al tuturor dușmanilor care tind să se infiltreze în acea țară. Cu armele războiului

1) **Gaston Rageot**, *La Natalité*, Paris 1913, p. 155.

2) Cu toate că e plin de prejudițiile clasei sale, Saint-Simon relevă în chip cu totul superior procesul acesta de descompunere al nobleței. (Vezi în deosebi *Portrait du Dauphin*). Il était indigné de voir cette noblesse française și célèbre, si ilustre, devenue un peuple presque de la même sorte que le peuple même, et seulement distinguée de lui en ce que le peuple a la liberté de tout *travail*, de tout négoce, des armes mêmes, au lieu que la noblesse est devenue un autre peuple qui n'a d'autre choix qu'une mortelle et ruineuse oisivaté, que par son inutilite à tout la rend à charge et méprisée.

www.dacoromanica.ro

streinii te pot lovi un minut; cu cele economice te pot lovi zi cu zi, până la eliminarea din propria ta vatră.

Iată de ce, nu numai din punct de vedere utilitar, ci pentru considerațiuni etnografice cu mult mai înalte, o bună împărțire a pământului național e o nevoie de stat. Și e așteptat ca la împărțirea moșiilor la țărani să aibă drept urmare o probabilă sporire a elementului românesc. Zicem însă probabilă, nu sigură, fiindcă simpla împărțire mecanică a ogoarelor nu desleagă problema populației, de cât dacă vom putea evita două stânci deopotrivă de primejdioase:

Ignoranța care ucide producția, și *rafinarea* care ucide chiar și pe producător.

Cum se pot ocoli aceste două stânci, vom cerca să arătăm în capitolul următor. Aci ne mărginim a releva că împărțirea pământului nu trebue să fie o chestie de suprafață, ci să se orienteze tot după coeficéntul populației. Sistemul muncei introdus pe unele moșii, de a da pământ de cultură proporțional cu numărul copiilor plugarului [1]) și capacitatea sa de a produce și economisi era o foarte realistă îndrumare economică. Daca am fi păsit pe calea aceasta încă dela jumătatea secolului trecut, când am trecut dela regimul semi-pastoral la agricultură mai intensivă; și dacă s'ar fi urmărit măcar împroprietărirea însurățeilor, așa cum fusese prevăzută în legea dela 1864, ținând socoteală de cele întâmplate în țările unde păsuna-

1) **Busuiocescu,** *Sistemele de arendare pe moșiile Academiei Române,* p. 41.

www.dacoromanica.ro

tul a fost înlocuit cu plugaria, populația României ar fi sporit cu mult peste nivelul ei de azi. Războiul european ne-ar fi găsit în vechiul regat cu o desime îndoit mai mare. (In Argentina, numărul locuitorilor se îndoește cam în 20 de ani). Prin urmare, dacă am lua ca temeiu sporul din această țară, România, care avea în 1850 patru milioane, ar fi trebuit să aibă:

în 1870	8 mil.	locuitori
1890	16 »	»
1910	32 »	»

Evident, scara aceasta nu poate fi admisă pentru țara dela gurile Dunării, unde imigrarea n'a fost atât de pronunțată, ca în Argentina. Dar, faptul că pe un pământ atât de rodnic, cu atâtea avuții: păduri, sare, petrol, podgorii etc. nici măcar în jumătate de veac populația nu s'a putut îndoi, e o dovadă că sporul populației autohtone nu e nici pe departe la nivelul nevoilor noastre istorice. Iar dacă mai ținem seamă că tocmai în această perioadă s'a întâmplat o puternică invasie de elemente străine și că tocmai acestea sunt prolifice, pe când poporul de baștină începe a da la iveală o excesivă mortalitate a copiilor, nu mai rămâne nici o îndoială că în problema fundamentală a statului nostru, noi am pășit și pășim încă alături de realitate.—Dacă admitem pentru sfârșitul acestui veac că toată massa Slavilor va atinge cifra de 250—300 de milioane, este vădit că insula noastră romanică, împestrițată înăuntru cu atâți străini, este expusă celor mai mari primejdii.

De aci trebue să înceapă așa dar orice realist care disprețuește politica de vorbe. Orice *om de stat* în România, de la problema populației trebue să pornească a clădi sistemul său politic.

www.dacoromanica.ro

P. S. Cele înșirate aci arată că însăși metoda politică trebue fundamental schimbată. Până eri, alaltăeri, procedarea obișnuită era să urmărești firele care se urziau la curte. Cât timp statul era, după formula lui Louis XIV, tot una cu suveranul, el lega și dezlega toate firele politicei. (Când Regele-Soare a certat pe Louvois pentru o fereastră de față cu zidarii, curtenii și servitorii, *(il lui lava fortement la tête)*, ministrul n'a găsit altă scăpare decât să născocească un război.

De atunci s'a produs însă o schimbare totală în regimul politic. In veacul al XVIII, nimeni n'a mai făcut război pentru o fereastră. Din contră, Frideric al II-lea e tipul omului modern care în toate măsurile politice vede numai poporul și statul; iar veacul al XIX-lea e caracterizat îndeosebi prin războaie coloniale și de întregire națională,

Paralel cu această mare prefacere, care a legat și leagă tot mai mult conflictele politice de probleme economice și etnice, s'a mai petrecut încă una tot așa de adâncă: axa puterii politice nu mai e azi suveranul, ci massa poporului. Puterea efectivă a trecut la capi de sindicate, șefi de partide, conducători de trusturi, de bănci și alte organizări economice, acaparatori de ziare etc. etc. Cutare lord englez care dela telefon pornește sau oprește o campanie politică legată de anume interese financiare este înmiit mai puternic decât toată curtea engleză. Titlul a rămas la suveran, dar puterea s'a împărțit și se împarte după fiecare legislatură între grupări sociale, potrivit cu anume interese concrete. Pe lângă regele Angliei, mai e un rege al Presei, al Petrolului, al Bumbacului etc., având o influență până departe peste hotarele altor țări, care nici nu visează de suveranul Marei-Britanii. E așa de *integrată* viața economică modernă, în cât face aproape o unitate planetară, în care voința individuală nu poate schimba decât foarte puțin. Așa dar nu mai e vremea marilor planuri personale, discutate secret între două sau mai multe cabinete, ci toată arta e să vezi încotro merg marile curente de mărfuri și de populație, și cum se schimbă structura socială a țărilor, pentru ca să nimerești calea cea mai prielnică poporului și statului pe care îl conduci.

www.dacoromanica.ro

Iată de ce, politica nu mai poate fi legată de intrigile unei curți sau ale unui minister, decât în țări cu concepție orientală, ci ea trebue să meargă paralel cu situația economică, demografică și socială a statului respectiv,

Prin urmare, omul de *stat*, trebue să fie azi mai mult de cât ori și când pătruns de spirit științific și de cea mai scrupuloasă impersonalitate în fața faptelor. El trebue să vadă clar ierarhia problemelor și să caute soluțiuni reale, începând cu problema capitală a îndeirii populației. Căci, încă odată, azi lupta nu se mai dă între suverani și cabinete, ci între masele naționale, mobilizate pentru munca concurenței întinsă pe întreaga planetă.

www.dacoromanica.ro

B) Indesirea populaţiei este cea mai tare chezăşie a hotarelor unui popor şi al statului respectiv.

Noţiunea de graniţă nu este dintre cele mai simple. Cine-şi închipuie că graniţa este o linie roşie sau galbenă, care desparte două state sau două popoare pe hartă, se înşeală. A confunda graniţa unui popor cu o linie pe hartă, ar fi tot una să confunde cineva profilul unei figuri cu conturul său real. In natură, niciodată hotarul nu este o linie, ci o fâşie, care se îngusteazâ sau se lăteşte după timp şi după loc. Aceasta se poate vedea foarte bine la populaţiunile de pe o treaptă inferioară de cultură. Călătorii din Africa centrala la fiecare moment pomenesc de ţinuturile pustii care despart un trib de altul. Şi cum este astăzi în Africa, a fost odinioară în toată Europa. Caesar pomeneşte de ţinutul pustiu al Suevilor, care era de 60.000 paşi în lăţime. La neamurile germanice, slava cea mare era să se ştie că au multă pustietate împrejur, ceeace însemna că sunt atât de strasnice, încât nimeni nu îndrăznia să locuiască în preajma lor. La cronicarii noştri se pomeneşte de asemenea de margini pustii. (Ultimul caz interesat în această ordine de idei e graniţa dela braţul Sf. Gheorghe. Când împărăţia ru-

www.dacoromanica.ro

seasca s'a apropiat de acest braţ în 1829, n'a fost voie, pe o întindere de 2 ore să fie nici o aşezare omenească).

Graniţa aşa dar, dacă o considerăm ca o margine, are oarecare asemănare cu fâşia care desparte marea de uscat. Pe hărţi, vedem o *linie* ca tărm al mării. Cartografiul nu spune adevărul când fixează acea linie, pentru că valurile mişcându-se necontenit — mai ales în mările cari au flux şi reflux —, ele nu se opresc la asemenea hotare, ci înaintează şi se retrag în fiecare clipă.

Pomenim aceasta dela început, ca să se vadă ce delicat lucru este să urmărească cineva graniţele pe hartă şi în special graniţele unde se dispută puterea a două popoare. Geografiul nu trebuie nici odată să se oprească la o linie şi să creadă ca acolo este hotarul real, ci trebuie să ţină socoteală de o sumedenie de fapte, începând dela plastica scoarţei pământului şi până la împrejurări de ordin economic şi social, cari hotărâsc fie latirea, fie restrângerea unui neam faţă de altul.

*

Primul element de putere pentru un popor, şi prin urmare pentru formarea graniţei sale etnografice, am spus că e *desimea*. Acesta este însă şi faptul capital de care trebuie să se ţină seamă, pentru ca să ştim dacă un popor rezistă sau nu în ce priveşte limitele sale.

Cel mai vechiu dintre statele care există astăzi este republica chineză. Intr'o vreme, când Europa abia începuse a fi împărţită în state, împărăţia chineză forma o mare unitate politică; pe vremea colonizării romane în Dacia, ea trimesese oştirile sale până spre Marea Caspică. Din faţada de ră-

www.dacoromanica.ro

sărit a lumii vechii își aruncase ochii spre mica peninsulă a Europei... De atunci, câte state nu s'au prăpădit în acest colț de pământ, unde ne lăudăm noi cu continentul nostru pe care îl socotim ca centrul lumii! Iar China a stat acolo și sta și astăzi sigură că va dura. Pentru ce? Pentru ca are un imens capital de populație. Un moment o cam necăjiau nomazii din stepele Mongoliei, pana ce a ridicat acolo un uriaș zid de apărare. Dar cu vremea, Chinezii au trecut *singuri* peste zid, revarsându-se în Indo-China, Australia și trecând chiar Pacificul până în America. — Era firesc lucru, de oarece aproape un sfert de omenire sunt nu mai Chinezi.

Cele câteva zeci de mii de Europeni: Francezi, Germani, Englezi, etc., cari s'au îndreptat în timpul din urma spre răsăritul Asiei, sunt abia câteva fire de nisip asvârlite în fundul mării chineze [1]).

Alt exemplu: Un popor cu mulți sorți de isbândă este cel german, din cauză că umple hotarele sale cu o mare cesime de populație. Plusul de aproape un milion de suflete pe an, înseamnă pentru câmp, pentru uzine, pentru oștire, etc. un capital impunător în raport cu vecinul dela apus, care nu are decât vre-o 30 de mii de suflete prisos anual.

Lupta dintre state și națiuni este, la dreptul vorbind, *lupta pentru spațiu*. Ca și între plante și animale, cine este mai numeros se întinde pe pământ mai mult; cine este mai slab cedează pamântul altuia.

---

1) Neamul mongolic Manciu care a cucerit China și a stăpânit-o vre-o 300 de ani a fost mistuit aproape în întregime. Pela 1870 se vorbia încă limba lui; acum a pierit în fața limbei chineze.

www.dacoromanica.ro

Adevărul acesta nu sufera nici o tăgăduire. Să ne închipuim că pe pământul ţării noastre, condiţiunile de vieaţă ar fi astfel, că o speţă de furnici ar fi atât de înlesnită în dezvoltarea sa, încât cu numarul ei sa întreacă considerabil orice altă vietate. Evident, ar trebui ca acea speţa inferioară sa ne elimine pe noi toţi, (cu toate că suntem fiinţe superioare) şi să dea naştere aici unui ţinut de stăpânire furnicească.

Aşa dar cea dintâiu condiţiune de putere a unui neam şi cea-dintâiu chezăşie pentru *întărirea graniţelor etnografice* este desimea acelui neam. — Nu există nici o putere pe faţa pământului, care să poată desrădăcina un popor din ţinutul pe care s'a îndesit în deajuns. După cum edera se lipeşte de copac şi nu poate fi smulsa decât odată cu copacul, tot asemenea şi un popor care s'a îndesit pe o bucată de pământ nu poate fi deslipit de acolo, decât doar odată cu pământul.

Exemple avem chiar între noi. Poporul săsesc, neavând destulă massă faţa de desimea Românilor, elementul românesc a recucerit încetul cu încetul pământul dela Saşi şi cucereşte zilnic câte o bucată. Dimpotrivă, unde noi ne rărim, acolo vin alţii şi pun mâna pe ţinutul nostru. In apropierea Braşovului sunt Săcelele, un lung şir de sate, un fel de Braşov rural—românesc, faţă de Braşovul săsesc-unguresc. Ei bine, aci se întâmplă fenomenul contrar. Elementul autohton, rărindu-se prin trecerea unui mare număr de ciobani şi plugari în România, locul său a fost ocupat de elementul săcuesc

Aşa dar, desimea e criteriul capital pentru hotarele etnice.

www.dacoromanica.ro

Desimea însă nu este de ajuns. Pentru ca un popor să reziste, el trebuie în acelaș timp să fie și *omogen*. Dacă avem o pânză oarecare cu fire prea variate: și de lână, și de cânepă, și de urzică, acea pânză nu formează o țesătură pe care să te bizui. Prin urmare, măsura care se impune dela sine pentru acela care se îngrijește de viitorul unei granițe etnografice, este asimilarea sau eliminarea streinilor. Nu este vorba de eliminarea violentă, ci de un proces organic pe fiecare petec de pământ. Acolo unde munca poate să dea ca rezultantă o pâine, dacă pâinea aceia este apucata de o mână românească, pe acel petec de pământ nu mai poate trăi un străin; vrând-nevrând el va trebui să plece. Așa că din acest punct de vedere, cine conduce războiul economic al vieții de toate zilele în sensul ca pământul țării noastre să fie ocupat numai de Români, acela curăță massa noastră etnografică de elementele eterogene și îi dă omogenitate și prin urmare tărie.

*

Insă nu este destul nici omogenitatea. Mai trebuie și o a treia condițiune. Poate să fie un popor deplin omogen? Evident că nu. Nu sunt două frunze în toată pădurea care să fie la fel, cu atât mai mult un popor care se întinde pe o suprafață considerabilă. Ca port, ca obiceiuri, ca fel de viață etc. se nasc în el fel de fel de nuanțe; dar peste aceste nuanțe de mai mică însemnătate se întinde o legătură de o strașnică tărie care, pe lângă toate celelalte condițiuni, sporește în chipul cel mai energic tăria granitei etnografice. Această legătură este *limba poporului* [1]).

1) Vezi: S. Mehedinți, *Poporul*, 1903, p. 107.

www.dacoromanica.ro

Poate să fie cât de deasă populaţiunea unui neam şi poate să fie cât de omogenă din punctul de vedere antropologic, dar dacă peste fiinţa acelui neam, fie ca curată ca argintul cel mai curat, se întinde rugina unei limbi străine, atunci efigia dispare, i se întipăreşte alta deasupra şi începe o nouă suveranitate să stăpânească rosturile acelui popor. Căci cine zice limbă nu zice numai mijlocul de a schimba două trei idei, ci limba este chiar o parte din sufletul acelora din care ne-am născut.

Cine uită limba românească, acela uită o seamă de înţelepciune românească; o sumă de proverbe pe cari numai noi le avem şi cari împreună cu noi ar dispare pe vecii vecilor; uită o seamă de judecăţi asupra popoarelor dimprejur; uită dragostea pentru pământul, apele, codrul nostru; uită o parte din sufletul poporului nostru şi al părinţilor noştri, prin cari am ajuns să fim ceeace suntem.

Incât, pe lângă desime şi omogenitate de rasă, pecetia care dă o individualitate deosebită unui popor, este limba. Pot să se mişte graniţele politice cum or vrea; dacă un popor are desime şi omogenitate; dacă elimineză sau asimilează ce este străin, şi dacă pe deasupra păstrează bine pecetia limbii sale, poate să fie sigur că în vecii vecilor, poporul acela va trăi. Iată de ce, când auzim graiul românesc, cântecul sau proverbul românesc, totdeauna trebue să ne gândim că acel cuvânt, acel proverb sau acel cântec, este sigiliul suprem care apără de jur imprejur individualitatea noastră ca popor.

Nimeni, niciodată nu va putea preţui cum se cuvine o graniţă etnografică, până ce mai întâi nu o va vedea la faţa locului, unde se urmează

www.dacoromanica.ro

zi cu zi războiul dintre limba sa şi a streinilor din vecinătate. Nimeni nu ştie cum e graniţa noastra la apus, daca nu s'a dus macar odata într'un sat din pustă, să vadă lucrătorii venind seara în comune mari ca Alibunar şi altele, vorbind acolo cu greutate limba lor, traind viaţa lor şi luptându-se astfel să afirme marginea elementului nostru românesc[1]).

Tot aşa, nu ştie nimic despre granita nordica din Bucovina, cine nu se duce odata la Vişniţa sau în satele de pe malul Ceremuşului, sa vada ca limba românească nu se mai găseşte decât pe pietrele din cimitire şi pe cruci. De asemenea nu va putea şti niciodata cât de minunată graniţa a fost pentru noi Nistrul, până nu va vedea valea sa adâncă şi elementul românesc, care se află nu numai pe malul drept, dar şi pe malul stâng, întinzându-se, cum zicea cronicarul, «ca puhoiul apelor».

De aceea, pentru întarirea sufletească a acelora cari vor fi povăţuitorii neamului nostru, nimic nu e mai folositor decât urmărirea pas cu pas a graniţelor etnografice. — Nimic nu biciueşte mai viu simţul personalităţii cuiva, decât comparaţia între hotărul adeseori artificial al statului şi graniţa reală a poporului.

* * *

Pe lângă desime, omogenitate, apararea graiului şi în genere progresul economic şi cultural, mai e te în sfârşit o conditiune ultimă pentru

1) Dintr'o conferinţă ţinuta la Şcoala militară de infanterie 1912, Noembre 28.

www.dacoromanica.ro

afirmarea unității de viața a unui neam: *organizarea militară*[1]).

Un popor nu poate să trăiască numai prin desime, cum trăiesc unele plante care navalesc peste altele, și numai prin omogenitate și prin dăruirea firească a grăiului; ci trebuie să se asigure și prin organizarea militară, care să-i dea putința să reziste oricărui atac din afară sau, dacă e silit, să atace. Căci un popor ales are totdeauna o menire specială, iar aceea trebuie apărată, oricare ar fi sacrificiul. «Dacă poporul nostru ar fi o turmă oarecare, trăind din roadele câmpului și îngrașând pamântul cu *humus* ca vegetalele, vă mărturisesc, el n'ar merita nici o clipă de jertfă. Un neam însă care simte în sine însușiri superioare de cultură și de inteligență; care în artă, în literatură, știința și alte manifestări înnalte ale sufletului său, poate să aducă la avutul comun al omenirei prinosul lui, acela este dator — tocmai din cauza însușirilor alese pe cari natura i le-a dat, să ia toate precauțiunile ca să înlăture toate piedicile ce stau în calea dezvoltării sale. Trebuie să-și organizeze deci puterea sa militară. — Până ce va veni vremea unei dreptăți, pe care cred că mii și rasmii de ani o vom aștepta, poporul cu minte este dator să-și pună în jurul său o pavază care să-l ferească de orice îngustare a vieții sale naționale. In fiecare generație, el va scoate înainte o elită de agerime fizică și de bărbație morală care să fie gata în fiecare moment să zică: Noi, cei mai ageri trupește, acei cari avem mai multă tărie morală, și care ne-am pregătit prin toate

1) In *Principii de etnografie*, relevăm mai pe larg însemnătatea armelor și organizației militare pentru închegarea popoarelor.

www.dacoromanica.ro

mijloacele științii în partea tehnică pentru a ne apăra pământul și neamul nostru: noi suntem gata să le dăm toate pe una: să »jertfim și viața noastră, pentru ca voi, ceilalți, să puteți continua munca și sa asigurați trăinicia neamului în viitor«.

Aceasta este pavăza pe care un popor o pune și trebuie s'o pună în jurul său, este *ultima ratio* pentru asigurarea hotarelor sale etnografice.

Aceasta a fost chezășia noastră și în trecut.

Cinci sute de ani, poporul nostru a stat singur în picioare în fața năvălirilor turanice care puse seră capăt Bizanțului. Pe cine au întâlnit Turcii când au venit în Europa? Au întâlnit în linia Dunării bănățene pe Ion Corvin; la mijloc pe Mircea; la aripa stângă, între Dunăre și Nistru, pe Ștefan—și această graniță a rămas adevăratul hotar al Impărății turcești în continentul Europei (Când la Sofia, la Atena, la Belgrad și chiar la Buda-Pesta fâlfaia steagul turcesc, de bine de rău noi aveam Domnii noștri; aveam forma noastră proprie de existență politică. Și dacă după 1877 ar fi rămas tot Turcii alături de Dunăre, această vecinătate ar fi stimulat desigur și mai mult puterea noastră; ar fi călit energia noastră și am convingerea că al nostru ar fi fost rolul cel mai mare și gloria de a împinge dincolo de Bosfor pe urmașii nomazilor mongolici de odinioară)...

»Dar avem și o speranță: după o generație care a cam dormit pe lauri, urmează acum o generație care s'a deșteptat din nou, care simte earași că lupta dela marginile etnografice ale poporului nostru va cere *mari jertfe*. Știm bine cu toți că *mari încercări*

www.dacoromanica.ro

aşteaptă poporul şi statul nostru cu privire la formarea graniţelor....

Sunt convins că cei ce vă pregătiţi să deveniţi în curând ofiţeri, *nu veţi ajunge la bătrâneţe, fără să fiţi puşi în faţa întrebării:* dacă aveţi cu toţii pregătirea necesară ca să rezolviţi o parte sau chiar *întreaga problemă a graniţilor noastre* [1]).

«De aceea, de câte ori vă gândiţi la graniţa etnografică, nu vă uitaţi pe hartă; harta nu va spune aproape nimic. Cugetaţi întâi de toate la desimea poporului nostru. In al doilea rând, gândiţi-vă la războiul de eliminare al elementului străin. Gândiţi-vă apoi la limba românească care, ca şi un cerc de foc, ne apără faţă de celelalte neamuri. In sfârşit, şi acesta este rolul d-voastra suprem, gândiţi-vă la *ultima ratio:* puterea trupească şi sufletească a celor cari trebuie să hotărîţi asupra hotarelor noastre viitoare».

Ceeace se exprima atunci în această formă ocazională este o verigă din inelul unui raţionament obiectiv, intemeiat pe datele etnografiei.

Incheiere: Dintre toate condiţiile pentru închegarea masei unui popor şi asigurarea hotarelor lui, cea mai însemnată rămâne tot desimea, de oarece din ea rezultă cu vremea în chipul cel mai firesc: *statornicia* (adecă alipirea de teritoriul naţional), *diviziunea muncii* şi *omogeneitatea* populaţiei.

In adevăr, neamul care ajunge la o desime din ce în ce mai mare pierde mobilitatea caracteristică pentru vânători, păstori şi agricultorii — nomazi. Trecerea spre lucrarea pământului cu *plug* şi *vite* e

---

1) *Pentru mintile şi inimile ostaşilor noştri* conferinţe ţinute elevilor Şcoalelor de infanterie, Noembrie 28, 1912.

www.dacoromanica.ro

cel mai hotărâtor pas spre îndesirea populaţiilor primitive. Atunci neamurile devin popoare şi se lipesc strâns de ţinutul din care îşi scot hrana.

Când o populaţie ajunge însă la o desime pronunţată, lupta pentru existenţă se înteţeşte, iar *munca se diferenţiază*, — ceeace e un nou prilej de îndesire şi de legatură şi mai intimă cu fiecare colţ al ţinutului stăpânit de un popor.

In sfârşit, tot desimea asigura şi *omogeneitatea*.

Avem o pildă destul de lămurită chiar în istoria poporului nostru. Infiriparea principatelor corespunde unui spor de populaţie care a îngăduit elementului românesc nu numai să ocupe ţinuturile curăţate de nomazii veniţi dinspre răsărit, dar să înghită şi pe unii năvălitori sosiţi dinspre apus. (Papa se plângea în veacul al 13-lea că Romanii asimilau pe Unguri şi Teutoni). Dacă măsuri politice şi alte împrejurări n'ar fi îngreuiat dezvoltarea acestui proces demografic, cumpăna n'ar fi plecat mai de mult în favoarea populatiei celei mai prolifice.

www.dacoromanica.ro

C' **Indesirea populaţiei presupune: exploatarea ştiinţifică a teritoriului naţional şi un regim moral sănătos.**

Dovada cea mai bună e Anglia. Acuma 200 de ani, Englezii erau un mic popor de plugari. Populatia abia atingea 6 mil. Acum a trecut de 40 mil. şi de unde înainte vreme, afară de Londra, nu se pomenia nici un oraş mare, azi abia un sfert din locuitorii săi trăesc în sate, iar restul numai în oraşe care se ţin lanţ dela un capăt la altul al ţării. — Desimea populaţiei e de 6 ori mai mare decât în restul Europei.

Cum s'a născut aceasta extraordinară îngramădire?

Daca ai socoti dupa sporul de acum doua veacuri, Marea-Britanie ar fi trebuit să aibă astăzi numai 9 sau 10 mil. de locuitori. S'au ivit însă cauze care trebuiau numai decât sa sporească desimea poporului englez, iar aceste cauze sânt în primul rând de natură tehnică şi economică. Maşinismul introdus în secolul al XVIII a fost ca o lovitură de bici pentru mersul natalităţii. Unde păşteau odinioară numai oi, a început şi cerul şi pământul a se înnegri de fumul fabricelor, iar o ţară unde chiar şi copiii pot să-şi câştige singuri hrana, trebuia să

www.dacoromanica.ro

ajungă ca un stup plin de albine.— In adevăr a şi ajuns. Sporul hranei, al bogăţiei şi al populaţiei au mers paralel. Anglia e acuma cea dintâi ţară ca industrie şi negoţ, cel dintâi cărăuş pe mări, şi cel dintâi bancher. De aceea, Englezii au pornit a roi prin toate colţurile lumii. Sânt singurii Europeni care au isbutit să se aşeze în mase considerabile şi în alte continente (Australia, Canada, Colonia Capului, etc.).

Tot exploatarea ştiinţifică a teritoriului national explică şi nepilduita creştere a populaţiei St.-Unite. Unde acum 100 de ani rătăceau câteva cete de Piei-Roşi după vânat, azi vedem un bloc de peste 100 de mil. care, spre sfârşitul veacului, va ajunge de bună samă vreo 300 de mil. — Firește, nu putem uita adaosul venit din partea emigranţilor (30 mil.), dar cauza de căpetenie a îndesirii locuitorilor e şi rămâne minunata exploatare a bogăţiilor solului, care a schimbat chiar pustietăţile Californiei în frumoase grădini de pomi. — Cât despre munca industrială e de prisos să mai pomenim. E atât intensă şi ştiinţifică, încât se studiază până şi cele mai mici atitudini ale mânii lucrătorului, pentru ca să nu peardă timpul şi energia în zadar (taylorism). Şi tendinţa generală e ca să se înlăture cât mai mult mâna omenească, spre a fi înlocuită cu munca precisă şi neostenită a maşinilor. De aceea, în locul îmbulzelei din fabricele europene, ceeace uimeşte în America e micul număr al lucrătorilor. In loc de braţe, munca se face mecanic: iute, eftin şi exact.

Rezultatul: unde a sporit munca chibzuită, a sporit îndată şi populaţia.

Dar, experienţa aceasta fusese făcută chiar

www.dacoromanica.ro

în ţările neajunse încă la industrialism. Furnicarul chinez nu s'a putut forma şi nu se poate susţinea decât printr'o intensivă lucrare a pământului. Nu numai câmpiile, ci şi coastele munţilor sânt lucrate (până la înălţimea de 1000 m. în partea de miazăzi); iar proprietatea e atât de fărimiţată, încât moşiile cele mai mari (la şes) nu trec de 60 de hectare. De obiceiu, plugarul chinez se mulţumeşte cu 1 hectar sau chiar mai puţin. — Dar ce muncă, şi ce îngrijire! O palmă de loc nu rămâne nerăscolit de mai multe ori pe an; şi nimic nu se perde din gunoiul dimprejurul gospodăriei... Până şi găinatul paserilor e dus pe ogor.

In schimb, fiecare moşioară e ca o grădină. Pe un petec de loc, Chinezul samănă de toate: meiu, orez, grâu, orz, fasole, soia, cânepă, ovăz, pepeni... şi alte legume, care se rânduesc mereu. Ba nici iarna, nu lasă pământul în pace. Unde a secerat vara orez, iarna face iaz şi lasă peştele în miriște. Ogorul care îi dă pâne, îi dă şi carne...

Urmarea acestei hărnicii a fost că China e plină de sate. Unde omul n'are destul loc, îşi face casa pe apă, ca să nu-şi ştirbească ogorul...

De altfel, regula e generală: cele dintâi centre de populaţie deasă au apărut tocmai acolo, unde omul a trecut dela vânătoare, ori nomadism, pescuit şi plugăria-nomadă, la plugărie statornică şi intensivă. Aşa că putem spune *a priori: populaţia rară înseamnă lipsa de muncă şi de cultură.*

Intrebarea e: cum se înfăţişează în statul român raportul dintre pământ şi populaţie?

Pământul ţării noastre e nu se poate mai bine plăsmuit. Ca armonie de forme şi ca varietate de

www.dacoromanica.ro

bogăţiii este un fel de *unicum* pe toată faţa planetei: la mijloc, un podiş înconjurat cu o cunună de munţi; la poalele munţilor — cunună de dealuri; apoi şesuri întinse, mărginite de Tissa, Dunare, Mare şi Nistru.

Podişul din mijloc e pardosit cu sare. Munţii au cele mai bogate mine de aur din toată Europa. Cărbunii, petrolul şi gazurile reprezintă un isvor de energie de un preţ incalculabil. Viile şi pometul dealurilor pot fi puse alături de ale ţărilor celor mai favorizate de soartă, iar cerealele şesului şi pescuitul bălţilor fac la un loc un temeiu de gospodărie atât de completă, încât nu e în toată Europa o ţară mai aproape de avtarhie, adeca de o viaţa economică neatârnată.—In acelas timp, putem observa că peste tot, unde munca a devenit mai intensivă, îndată şi populaţia s'a îndesit [1]).

Dar sânt ţinuturi considerabile, unde desimea populaţiei e cu totul neîndestulătoare. De oarece, pe cât e de minunat pământul românesc, pe atât e de primitivă munca locuitorilor lui. Pădurile au fost brăcuite şi devastate în chipul cel mai sălbatec. Sub ochii noştri, dela focul cu lemn, am trecut în unele parţi ale şesului la focul cu pae. Gunoiul animal (tizic) e ars, în loc de a sluji la îngrăşarea ogoarelor, iar dealurile au început a fi rănite de râpi hidoase, unde nu se zareşte măcar un fir de iarbă.

La şes, pământul vegetal a fost în unele regiuni istovit. Munca e atât de nechibzuită, încât Danemarca (cu un pământ din cele mai sterpe) dă la hectar 28.5 chintale metrice de grâu), iar Românii abia 11.1.

Petrolul — care putea fi temelia unei înfloriri in-

1) Vezi şi recenta hartă a densităţii publicată în *Annales de géographie* (Mai 1920).

www.dacoromanica.ro

dustriale fără pereche — a fost în parte risipit pentru blidul de linte al unei rente subridicole. Românii poate fi data ca pildă de ceeace economiştii numesc «Raubwirtschaft», adecă gospodărie hoţească. Iar lucrul e cu atâta mai trist, cu cât între hotarele ţării noastre, am avea loc şi mijloace să adunam ca într'un mănunchiu toate ţinuturile cele mai frumoase ale Europei. Boemia ar încăpea toată în Ardeal. Saxonia — în Banat. Dela Orşova şi până în Maramureş, în lungul Carpaţilor ar avea loc mai multe Elveţii, dacă ţinem sama că 28% din teritorul republicei care poartă acest nume nu poate produce nimic. Şesul Dunării ar fi o nouă Lombardie; în Balta-Dunării şi pe ţărmul mării, dela Balcic până la limanul Nistrului e loc pentru o nouă Olandă şi o Belgie... Dar, pentru aceasta ar trebui să avem între hotărele noastre o populaţie ca cea din ţările mai sus înşirate, pentru ca să poată exploata în chip ştiinţific isvoarele de energie ale pământului pe care trăim. — Nu în zadar spune proverbul românesc că «omul sfinţeşte locul».

Aceste trei cuvinte cuprind o întreagă teorie etnopolitică. Nicăeri, de când e pământul pământ, populaţia nu s'a putut îndesi decât acolo unde a sporit munca şi uneltele. Dela bâtul ascuţit (săpăliga) Australianului şi până la plugul cu abur şi «cultura de secetă» din Texas, e o întreagă scară de îndesire a populaţiei în raport proporţional cu intensitatea muncii. Şi peste tot, cel care munceşte mai intensiv împinge înlături şi nimiceşte pe cel care munceşte tândălind. Englezul a stins sămânţa Tasmanienilor; Iankeul a stârpit Pieile-Roşii; Burii au eliminat pe Kafri şi pe Zuluşi, etc., etc. Cu mijloacele de infiltrare ale vremurilor moderne, orice ţinut care nu este exploatat ştiinţificeşte atrage în-

www.dacoromanica.ro

dată capitalul internațional și muncitori internaționali, rămânând astfel numai cu numele în statul care n'a avut o populație destul de *cultă* și *deasă* spre a putea afirma stăpânirea asupra lui.

Concluzia: fără exploatare științifică a tuturor avuțiilor unei țări, populația sa nu se poate îndesi, iar pământul său cade vrând sau nevrând în mâna celor care îl vor exploata deplin, — oricine ar fi aceia. Lupta economică e atât de aprigă, încât și arhipelagul Spitzberg, încărcat de ghețuri și zăpezi veșnice, a fost luat în stăpânire, îndată ce s'au descoperit straturi de cărbuni.

* * *

Dar nici exploatarea științifică nu e îndestulatoare pentru a provoca îndesirea populației. Dovezile sânt înaintea ochilor: Franța este o grădină; cu toate acestea populația devine din ce ce mai rară, în raport cu cea din Belgia, Anglia și Germania.

Care e cauza acestui întristător fenomen? Toți cercetatorii sânt de acord, că e la mijloc o cauza morală, nu materială. Poporul francez este capabil încă de a se înmulți, dar înadins se oprește la nivelul pe care l-a atins. Se dovedește astfel cu totul falsa teoria că sporul de hrană aduce numai decât spor de populație. Dela 1815 până la 1895, producția la hectarul de grâu a sporit în ogoarele Franței dela 8.59 hl. la 17.13 hl. Dar sporul populației n'a ținut acelaș pas. E fals deci că unde se produce o pâne mai mult, se ivește și un om care s'o mănânce. Dimpotrivă, în loc de o pâne mai mult, poate să iasă un cercel mai mult, un diamant sau altă podoabă... Luxul, arivismul și în genere egoismul individual poate stârpi toți ger-

www.dacoromanica.ro

menii de viață ai unei națiuni, iar egoismul cu toate urmările lui e o *chestie de educație,* nu de economie politică.

O altă dovadă semnificativă e scăderea bruscă a natalității în Berlin și împrejurimi, începând de pe la 1900[1]). Insula de sterilitate coincide cu o insulă de rafinare socială, caracteristică tuturor centrelor urbane mai mari.

Cum ajunge un popor la rafinare? Asta e o problemă foarte complicată. Istoria ne dă mai multe exemple de astfel de transformări primejdioase. Grecia din vremea lui Polybiu ajunsese prin excesele civilizației o paragină. Nimeni nu voia să mai aibă copii. Italia din vremea lui Tacit și Juvenal — de asemenea. Franța de azi întristează prin sinuciderea ei pe toți cugetătorii și oamenii de stat care își aduc aminte că «marea națiune» a stat până acuma două sute de ani în fruntea tuturor țărilor europene nu numai prin cultură, dar și prin desimea populației. — Un lucru e sigur: îmbătrânirea și decadența popoarelor e un fapt de natura morală, adecă atârna de felul cum poporul concepe viața. Arsène Dumont a făcut o foarte judicioasa analiză a scăderei nașterilor în Franța. Iar cine urmărește turburarea sufletească și desechilibrul moral de care sânt atinse popoarele pornite pe calea unei civilizații pripite, găsește o sută și o mie de dovezi, spre a înțelege că apariția luxului și arivismul sânt fenomene concomitante cu scăderea natalității, iar aceasta atârnă nu de lipsa mijloacelor din traiu, ci de îngustimea orizontului moral al unei societăți apăsată de egoism.

---

1) Vezi *Principii de etnografie.*

www.dacoromanica.ro

De aci urmează că chiar cea mai ştiinţifica exploatare a pământului cuprins între hotarele unui stat nu e de ajuns pentru a îndesi populaţia, daca ea nu poate fi crescută într'un regim moral cu adevărat sănătos.

www.dacoromanica.ro

D) **Exploatarea ştiinţifică a teritoriului naţional presupune: educaţia ştiinţifică a întregului popor.**

Cine zice exploatare ştiinţifică, acela presupune 1) o cunoaştere amănunţită ale tuturor isvoarelor de energie, cuprinse între hotarele ţării de care e vorba; 2) utilizarea lor în aşa chip, încât «coeficientul economic» al muncii să fie cât se poate de ridicat.

In această privire, în St. Unite problema a fost pusa mai lamurit decât ori şi pe unde. Zi cu zi, isvoare noua de energie sânt aduse în slujba vieţii omeneşti. După ce au arat pământurile bune, Americanii au întins plugăria până în regiunile secetoase, combinând o muncă agricolă nouă, în raport cu condiţiile de climă ale regiunilor cu ploi puţine. In acelaş timp, au trimis comisiuni anume-să caute pe toată faţa pământului care sânt vegetalele care s'ar potrivi cu mediul fisic al ţării lor. Cât priveşte exploatarea bogăţiilor minerale şi perfecţionarea muncii, pentru a ridica coeficentul ei economic, progresele sânt în adevăr uimitoare: nu se cruţă nici o osteneala pentru a economisi şi timpul şi

www.dacoromanica.ro

energia. In vremea din urmă, munca e studiată până la cea mai neînsemnată mişcare a mânilor lucrătorului. Muncitorul este kinematografiat, adecă toate mişcările lui sânt înregistrate, apoi ingineri pricepuţi, observând reproducerea imaginei în film, caută să elimineze orice mişcare de prisos. După aceea, acelaş muncitor e obligat să repete munca potrivit cu corecturile introduse de specialist, şi astfel s'a ajuns la o economie de timp şi de putere musculară, care au avut drept rezultat că lucrătorul care încărca de pildă $12\frac{1}{2}$ tone pe zi, să încarce 47, fără a se osteni mai mult! Aşezarea cărămizilor de zidar, în loc să se mai facă în 18 mişcări, se face numai în 5. Pregătirea spre lucru a unei maşini de ţesut, în loc să mai ceară $37\frac{1}{2}$ minute, se face azi numai în $8\frac{1}{2}$ minute etc. etc. Se înţelege rezultatele financiare ale metodei imaginate de Taylor (cronometrajul) au fost uimitoare...

Metoda aceasta ştiinţifică presupune însă multă ştiinţă şi aplicarea ştiinţei la fiecare pas.

Intrebarea e: cine îngrijeşte de progresul ştiinţei într'o ţară şi cine poartă grijă ca tineretul să fie pregătit în aşa chip, în cât fiecare individ să poată da societăţii în care trăeşte cel mai mare coeficent de folos material şi moral?

Cât de departe sântem noi de creşterea ştiinţifică a generaţiei tinere, am cercat să arăt într'o lucrare specială: *Altă creştere*. Aci ne mărginim a releva numai un singur lucru: cine vrea educaţie ştiinţifică, acela trebue să-şi întoarcă privirile spre instituţia care pregăteşte pe educatorii masei poporului şi care îngrijeşte isvorul ştiinţei şi al aplicărilor ştiinţei. Iar această instituţie e în primul rând universitatea (pentru găsirea adevărului), şcolile pedagogice şi politehnice (pentru aplicarea rezultatelor

www.dacoromanica.ro

științei, atât la creșterea tineretului, cât și la munca materială).

In ce privește menirea universității în raport cu nevoile poporului și ale statului român, am înșirat aiurea [1]) câte-va punte de orientare. Relativ la anii de pregătire ai tineretului, am exprimat mai de mult o părere pe care o socotim și azi valabilă [2]). De atunci însă, răspunderea educației științifice a poporului român se sprijinește pe un număr mai de universități.

Să ne fie permis a mai adăoga câte-va pagini, scrise cu prilejul reorganizării universităților din Cluj și Cernăuți.

«...*Viața poporului nostru trece acum prin faza cea mai critică dintre toate câte a străbătut până azi. Chiar invaziile asiatice au fost puțin lucru față cu năvălirile barbarilor moderni care, în jumătate de veac au isbutit să schimbe portul, obiceiurile, credințele și pe alocurea însuși graiul satelor. Nu poate fi un singur Român adevărat, care să nu privească cu mare grijă sdruncinarea aceasta până în temelie... Dar, dintre toți, cei mai îngrijați trebue să fie cei care au avut răspunderea organizării universităților noastre.*

Pentru ce?

Pentru că ele singure ar fi putut compensa într'o măsură oarecare relele pricinuite de o prefacere atât de pripită. Administrație bună — dintr'odată, magistratură corectă, higienă ideală, armata r fără cusur, cler lipsit de păcate... asta nu se putea de azi pe mâine. Dar să întocmești o universitate la fel cu cele

---

1) *Către noua generație*, 1912, p. 173: „Noua îndrumare a Universității".

2) *Poporul*, 1913, p. 13 ș. u. și *Școala Poporului*, 1918, în deosebi în ce privește organizarea seminarului normal superior (pag. 52 ș. u.)

www.dacoromanica.ro

mai bune de aiurea, asta era cu putință. Dovadă ca Japonezii au făcut-o, cleiemând dela început tot ce au găsit mai de preț în țările cu înaltă cultură. Ce de apă curată și dătătoare de viață s'ar fi împrăștiat peste toată întinderea pamântului românesc, dacă isvorul din București și Iași n'ar fi cuprins atâta impuritate!

Iată de ce, acuma, când croim un stat nou și organizăm de însnoavă alte două universități, o grea teamă ne cuprinde, ca nu cumva să se repete greșala care ne-a costat și ne costă atât de 50 de ani încoace.

Din fericire, un organ oficios ne asigură că universitățile noui nu sunt improvizații de ocazie, ci «o instituție culturală, pregătită în mod conștient și serios». Avem deci bun temeiu să nădăjduim că rănile pe care le-au făcut alții—și noi înșine—poporului nostru vor începe de acuma a fi vindecate. După năvălirea barbară a tuturor străinilor, va începe măcar acuma opera de reconstruire națională, așa cum o dorise Eminescu, Maiorescu și alți Români cu respect pentru firea adevărata a neamului românesc.

. . . . . .

. . . . . .

Mai întâi, așteptăm, de la universitățile noastre cât mai multă știința.

. . . . . .

Dar știința este fără margini, și sporește văzând cu ochii. Ceeace era o enigmă pentru savanții de acum 20—30 de ani, se cuprinde astăzi în cărțile de școală ale copiilor. Iar ceeace nu se știe acum, se va ști desigur mâine ori poimâine.

Prin urmare, din partea științei nu ducem nici o teamă, mai ales că ceeace nu se cunoaște într'o universitate se poate găsi în altele...

A doua așteptare ne insuflă însă mai multă

www.dacoromanica.ro

grijă. E vorba de aplicarea teoriei la practică. Viaţa unui popor e aşa cum o modelează cei care cresc tineretul acelui popor, iar modelarea aceasta e o problemă de ştiinţă aplicată. *Dacă un tânăr medic nu poate dobândi în Romînia tot ce-i trebue pentru a practica ştiinţa sa, el va putea, e drept, să-şi completeze pregătirea aiurea. Însă puţini au posibilitatea materială a unei astfel de prelungiri a studiilor, pe când toţi ceilalţi vor fi siliţi să se mulţumească cu ştiinţa mai slăbuţă din ţară şi sa facă deci experienţă pe spinarea poporului român!*

Aşa dar, dacă avem răgaz să aşteptăm cât de mult progresul teoretic al ştiinţelor, nu tot aşa e cu aplicările lor practice. De vor lipsi acestea, adică: de nu se va simţi împrejurul fiecarei catedre influenţa binefacatoare a adevărului ei special, *paguba va fi incalculabil de mare, căci viaţa unei naţiuni moderne nu mai poate fi închipuită fără sprijinul zilnic al cugetării ştiinţifice.*

Germania modernă, Japonia şi St. Unite sânt în mare parte produsul universităţilor lor. Legatura între ştiinţă şi industrie e vădită pentru oricine, iar «taylorismul» ne face sa prevedem de pe acuma un amestec din ce în ce mai adânc al ştiinţei în toate ramurile vieţii sociale şi politice.

Mai este apoi un al treilea deziderat şi mai important, şi anume: noile universităţi trebue să aibă o deplină autoritate morala *asupra tineretului. O dorim cu atât mai mult, cu cât tocmai această autoritate a lipsit de multe ori universităţilor din regat. Ştiinţa au cultivat'o şi ele. Înşirând mereu fapte, documente şi alt material de cercetare, ar fi fost extraordinar să nu scapere pe ici pe colo câte o scânteie de adevar. Au fost şi oarecare aplicaţii prac-*

www.dacoromanica.ro

tice. Dar cecace n'a fost nici pe departe în măsura în care trebuia e autoritatea morală a educatorilor.

. . . . . .

Iată de ce ne-am bucurat din adâncul sufletului, auzind dintr'un organ autorizat că noile universităţi au fost pregătite în chip conştient şi serios; că „nu s'au creat catedre pentru persoane ce trebuiau căpătuite, ci s'au căutat persoanele cele mai pregătite pentru catedre».

Suntem siguri deci că atât ştiinţa şi aplicările ei, cât şi pregătirea morală a tineretului vor fi la înălţimea cuvenită. Nădăjduim că tinerii profesori adunaţi la Cluj şi Cernăuţi au dus cu ei din experienţa vechiului mediu universitar o convingere: că nici ştiinţa, nici erudiţia şi nici talentul nu poate da cuiva reală autoritate, dacă acela nu are el însuşi mai întâi şi mai presus de toate o înaltă probitate intelectuală şi morală.

Şi tocmai aci aşteptăm să-i vedem pe noui profesori la încercare. Căci e mult mai uşor să scrii o carte (mai ales când o faci din alte cărţi) şi să mânueşti oarecare material de fapte, decât să scapi de ispita subtilă a vanităţii şi altor păcate care fac chiar din oameni cu merite reale în unele direcţii, elemente cu totul primejdioase în latura morală. Ce pildă poate să ia tineretul când vede pe catedră oameni care măsoară adevărul după nivelul intereselor personale sau măcar al îngâmfării lor? Ce încredere poţi să ai în cel care e gata să schimbe, nu numai teoriile, dar să mânuiască şi faptele, pentru a mulţumi socotelile sale individuale? Şi ce statornicie să mai ceri tinerilor, când ei văd că sub acoperişul universităţii, adevărul era eri la Sud-Est, iar mâine a Nord-Vest sau cine mai ştie unde?

www.dacoromanica.ro

Aci a fost stânca de care s'a isbit şi s'a sfărâmat prestigiul vechii universităţi. Regele Carol nu făcea filosofie pentru omenire, ci pentru poporul nostru, când zicea că nu ştiinţa, ci caracterele asigură viitorul naţiunilor. *Văzuse el ce văzuse, privind viaţa noastră universitară...*

De aceea, încă odată: aci aşteptăm să se manifeste câştigul cel mai însemnat în activitatea culturală a celor două înalte şcoli din Cluj şi Cernăuţi.

Iar aceasta nu e de loc un interes platonic.

România e azi în Europa statul cel mai eterogen din punct de vedere etnografic. In acelaş timp, e singura ţară de pe pământ, ale cărei oraşe sânt în cea mai mare parte în mâinele străinilor. Dacă universitatea e, cum s'a zis, «cheia de boltă» a statului, socotim că nicăeri învăţământul universitar nu are să deslege probleme mai grele decât în România nouă.— E destul ca peatra din capul unghiului să nu reziste şi bolta întreagă se va dărâma, acoperindu-ne sub ruinele sale.

Iată de ce, în ajunul deschiderii cursurilor în cele două universităţi, urarea noastră cea mai vie este ca ele să poată dărui ţării ceeace vechile universităţi n'au putut da[1]).

* * *

Cuvintele acestea prin forma lor ocazională pot fi o mărturie mai mult în susţinerea tezei din acest capitol. Iar cine cunoaşte mai deaproape problemele pedagogiei moderne şi are la îndemână destul material etnografic spre a-şi dă samă de situaţia specială a statului român, acela nu va sta o clipă

1) *Munca*, Anul I, 15 Oct. 1919.

www.dacoromanica.ro

la îndoială că numai o educare ştiinţifică a întregului popor ar fi în stare să asigure pe deoparte exploatarea intensivă a pământului cu toate isvoarele lui de energie, iar pe de altă parte să ajute îndesirea populaţiei, ferind-o de lunecarea în regimul moral nesănătos al rafinării care duce la sterilitate şi decadenţă [1]).

1) Din nenoroçire, chiar după războiu, organizarea universitară a continuat a se conduce de criterii care n'au legătură nici cu interesele culturi, nici ale întăririi statului. Vezi : *O catedră gratificaţie* (*Munca*, Anul I, Iulie 1919).

www.dacoromanica.ro

E) Educaţia ştiinţifică a poporului presupune în vremurile moderne respectarea individualităţilor etnice.

Intre toate ţările Europei contemporane a fost una în care trei împrejurări favorabile lucrau în acelaş sens: teritoriul naţional era exploatat în chipul cel mai ştiinţific; populaţia sporia; educaţia maselor era îndrumată după normele ştiinţei pedagogice. Şi totuşi ţara aceea a făcut pe socoteala sa o experienţă foarte primejdioasă, pe care a trebuit s'o plătească cu cele mai mari pagube şi suferinţe. — E vorba de Germania.

Cu toată înflorirea economică şi organizarea militară excepţională, imperiul s'a prăbuşit... Care a fost cauza? Una dintre cele mai adânci cauze ale catastrofei a fost falsa concepţie a raportului dintre naţiunea germană şi celelalte naţiuni europene. S'a repetat la începutul veacului al XX-lea ceeace se întâmplase la începutul veacului al XIX-lea cu Napoleon. Geniul militar care ţinuse în mână aproape toată Europa fu biruit nu de niscaiva genii militare, ci de o greşală de concepţie politică, relevată de Fichte, în vestitele sale «Cuvântări către naţiunea germană».

«Sânt popoare care, păstrând personalitatea lor şi ştiind-o respectată de celelalte naţiuni, îngăduesc

www.dacoromanica.ro

și acestora să facă la fel; așa sântem noi (Germanii) de pildă... Dar sânt și altele care, din pricina hotarelor strimte ale *eului* lor, nu pot privi liniștit viața vecinilor, ci cred că există o singură metodă spre a ajunge națiie civilizată, iar această metodă unică norocul le-a dat-o numai lor, — pe când toate celelalte popoare nu pot să aibă altă menire, decât să ajungă la fel cu ele, ba încă să le și mulțămească pentru osteneala ce și-o dau, ca să le modeleze la fel...»

«Intre popoarele pomenite întâi este schimb reciproc de idei pentru cultura omului, și pătrundere mutuală, rămânând însă fiecare credin ios firei sale.... pe când celelalte popoare nu pot plăsmui nimic, căci sânt incapabile a vedea raporturile adevărate ale lucrurilor, ci vor numai să nimicească raporturile care există azi și să creeze în jurul lor *un gol*, în care vor putea să-și repete propria lor imagină în vecii vecilor... Inițiarea lor la obiceiurile streinilor e doar un semn de bunăvoință către un viitor supus, bicisnic încă, dar care promite... Chiar formele frumoasei anticități nu le plac, decât îmbrăcate după moda lor, și dacă ar putea, ar invia din morți chiar pe antici pentru a-i crește încă odată după gustul lor».

Aluzia la națiunea franceză este vădită. — Eroarea cea mare a lui Napoleon și a Francezilor fusese tocmai disprețul pentru celelalte națiuni. Iar semeția a fost plătită cu căderea în bătălia dela Lipska numită bătălia națiunilor *(Völkerschlacht)*.

Tot așa s'a întâmplat în 1914. — Uitând idealismul lui Fichte, națiunea germană ajunsese și ea a se crede națiunea cea mai aleasă de pe fața pământului și încercase a face *gol* împrejurul ei, adecă a subordina pe toate celelalte, năzuind la pământul și

www.dacoromanica.ro

avutiile lor, şi dorind să vadă peste tot ca într'o oglindă numai chipul ei.—De aci atitudinea agresivă faţă de Francezi, Belgieni, Danezi, Polonezi şi toţi care îi stau în cale pe uscat şi pe apă.

In sfârşit, un caz mai mic, dar tot atât de tipic e al Ungariei. — De o jumătate de veac, în partea ungurească a foastei monarhii dunărene, toată mişcarea politică sau culturală a fost stăpânită de o singură ideie: superioritatea rasei maghiare şi aservirea celorlalte...

Rezultatul a fost ruina totală a statului austro-ungar.

Experienţa aceasta etnopolitică e un apt capital pentru orice stat modern şi în deosebi pentru ţările care n'au omogeneitate etnică. Intreaga lor evoluţie poate fi compromisă (oricare ar fi exploatarea ştiinţifică a teritorului), dacă nu vor înţelege că adevărata politică naţională nu stă în prigonirea altora, ci în pregătirea cât mai intensivă a elementului autohton.

Aşa dar, una din *realităţile* pe care trebue să se întemeieze statul român e respectul sincer pentru individualitatea fragmentelor de populaţie streină, pe care împrejurările istorice le-au sămănat între hotarele pământului românesc. — Pentru complectarea părţii constructive a acestei lucrări e necesar deci să răspundem la întrebarea: *Ce facem cu streinii?* [1]).

* * *

«Experienţa poporului nostru cu streinii a fost nu se poate mai amară. Fiind aşezată «în calea rău-

1) *Munca*, Mai 1919 (păreri exprimate cu ocazia unei conferinţe ţinute la 3 Mai 1919, în faţa studenţilor).

www.dacoromanica.ro

tăților» (*Grigore Ureche*), țara românească a avut multe de suferit. De aceea, în snoave, în cântece și proverbe, Românul a zugrăvit negru de tot pe venetici. Într'un singur cuvânt, și-a spus tot gândul: cine a îndrăgit streinii, mânca-i-ar inima cânii... Iar Eminescu, a cărui operă literară și socială este și va rămânea încă multă vreme cea mai puternică manifestare a sufletului românesc, n'a găsit nici o expresie mai nimerită pentru a caracteriza raporturile noastre cu streinii, decât imagina tipică a omizilor care mănâncă frunza unui codru. Muscalilor, Bulgarilor, Ungurilor și Grecilor, el le-a aruncat cele mai cumplite epitete; iar împotriva «tendinței germanizatoare» în Bucovina și Ardeal, afară de Titu Maiorescu, criticul care vedea o adevărată primejdie în dărăpănarea limbei scriitorilor de peste munți, nimeni n'a fost mai aprig decât dânsul.

Prin urmare, nimic mai firesc decât rezerva și chiar ostilitatea cu care am privit pe streini în tot timpul luptei pentru consolidarea Statului.

Intrebarea este: puntul acesta de vedere va rămânea în veci neschimbat?

Cine cuprinde în sfera observărilor sale mai multe neamuri și caută să le cunoască mai deaproape, vede îndată că nu orice strein e numai decât un *hostis*. Când ai prilej să privești câtva timp viața celor de alt neam și de altă rassă, simți că sufletul omenesc nu are hotare imutabile. Toți călătorii vestiți, începând cu Lapérouse, Cook, Forster, Humboldt, și sfârșind cu Darwin, Nansen și Amundsen s'au întors cu o mare simpatie pentru neamurile cercetate de ei. După părerea lui Nansen, noi, Europenii, sântem în unele priviri adevărați sălbateci față cu Eschimoșii... S'a adeverit așa dar

www.dacoromanica.ro

cuvântul lui La Bruyère: Tous les étrangers ne sont pas barbares, et tous nos compatriotes ne sont pas civilisés.

Iar urmarea a fost şi este că raporturile dintre popoare se îndulcesc. Din ce în ce mai mult, ne dăm sama că dispreţul şi ura reciprocă sânt rămăşiţe ale unor păcate din vremea când omenirea asculta încă de instincte sălbatece. In deosebi, veacul al XIX-lea ne apare din acest punt de vedere, ca unul dintre cele mai nevrednice. Incepând cu Tasmanienii pe care i-am hăituit ca pe lupi, până le-am stins sămânţa, şi sfârşind cu Pieile-Roşii, Negrii, Eschimoşii şi alţi primitivi, pe care Europenii i-au exploatat în chipul cel mai sălbatec, greşeile s'au ţinut lanţ. Secolul expansiunei europene a fost un adevărat cataclism etnografic. Până acolo au mers «civilizaţii» Albi, că au împrăştiat înadins vărsatul şi alţi germeni de boală, numai ca să stingă sămânţa oamenilor cu pielea de altă culoare, care le stau în cale! Blândul Livingstone şi alţi exploratori vestiţi n'au cuvinte destul de aspre ca să înfiereze neomenia veneticilor sosiţi în numele culturei.

E drept însă, că în acelaş timp, când negustorul şi militarul european striveau neamurile primitive sau semi-civilizate din celelalte continente, oamenii de ştiinţă, geografii, etnografii şi alţi exploratori au învăţat, cum spuseiu, a preţui şi a iubi omenirea rămasă încă în stare de pruncie. Şi nu numai atât.. Alături de simpatie şi de milă, s'a ivit cu vremea în unele capete şi o preocupare mai înaltă: nu cumva, lucrând astfel, neamul omenesc îşi risipeşte tocmai comoara cea mai de preţ? Nu cumva îşi primejdueşte ziua de mâne, întocmai ca un buimac care îşi aprinde singur hainele pe el?

www.dacoromanica.ro

In adevăr, în ce stă înţelesul filosofic al progresului? In trecerea dela omogen spre eterogen. Tendinţa nu e să ajungem toţi oamenii o singură turmă haotică, ci, din contra, să ne despărţim în naţiuni cât mai osebite, dând fiecare la iveală însuşiri deosebite şi împlinind funcţiuni osebite în marea viaţă a omenirii. Şi atunci peirea unei rasse, ori chiar a unui singur popor, poate fi o perdere ireparabilă, care să lase neamul omenesc lipsit tocmai de darul care era să fie de cel mai de preţ. De câteori ne gândim la Tasmanieni, pe care unii antropologi îi apropie de spiţa strămbunilor omului european, ne întrebăm dacă peste câteva zeci ori sute de mii de ani, din fericita insulă de lângă Australia, n'ar fi eşit cine ştie ce podoabă a culturii omeneşti, care s'a perdut însă pe veci, când Trucanini, cea din urmă Australiană, a închis ochii...

Evident, moartea unui neam nu e numai decât semn de inferioritate, după cum viaţa unui asasin nu e de loc semn de superioritatea lui faţă de victima sa. Cea mai tâmpă făptură poate stinge oricând viaţa unui geniu. Iată dece, întâia datorie a etnografului şi a oricărui om de ştiinţă e să apere— tocmai în vederea progresului ştiinţei şi al artei— fiinţa poporului său. *Primum vivere*—ca neam, apoi vine filosofarea.

Aci însă am ajuns la o mare răscruce. Dacă raţionamentul acesta e valabil pentru mine, el trebue să fie tot atât de valabil şi pentru alţii. Dacă pretind dreptul de a trăi deplin vieaţa mea ca naţiune deosebită de alte naţiuni, am îndată şi datoria de a respecta tot atât de mult viaţa altor naţiuni, întrucât nu ating fiinţa neamului meu.

www.dacoromanica.ro

Şi atunci, însuşi punctul de vedere ştiinţific ne sileşte să revizuim judecata asupra streinilor dintre hotarele noastre. Până eri, rezerva era explicabilă, fiindcă jumătate din poporul românesc era îngenuchiat şi lovit: de Unguri, Austriaci, Ruşi, Bulgari şi de Sârbi. In fiecare clipă, un gând grozav ne apăsa sufletul: nu cumva balanţa se va pleca în favoarea streinilor? Când Apponyi ne închidea şcolile şi ne vestea acuma doi ani, că va mătura elementul românesc din lungul Carpaţilor, spre a-l risipi în pustă, credeam că ni se opreşte răsuflarea... Când Bulgarii, adunaţi în congres la Baba ag, pretindeau stăpânirea asupra vechiului nostru pământ de peste Dunăre, iar Ruşii, chiar din ziua întâia a războiului, mărturiseau gândul de a ne împărţi ţara împreună cu Ungurii şi Bulgarii, socotiam că valul stă să ne copleşească.

De atunci însă, lucrurile s'au schimbat. Vârtejul evenimentelor în loc să ne cufunde ne-a ţinut la suprafaţă. Unirea Basarabiei şi a celorlalte ţinuturi care s'au alipit rând pe rând cu vechiul regat ne-a pus iarăşi inima la loc. Putem aşa dar, să privim acum cu seninătate deplină vechiul proces dintre noi şi streinii care s'au strecurat între noi.

In ce fel?

Respectând cinstit dreptul tuturor: trăiască fiecare după gândul şi simţirea lui. A silnici sufletul cuiva e cea mai amară dintre toate silniciile. Cine a îngăduit să pătrundă în sufletul său ura, e pierdut; căci sentimentul acesta negativ, de când e lumea lume n'a creat nimic, ci numai a dărâmat. Prin urmare, a ne lăsa tocmai acuma povăţuiţi de ură, ar însemna să ne osândim noi înşine la înferioritate.

Şi mai ales nu ne este îngăduit o astfel de lunecare astăzi, când vedem într'un mare exemplu

www.dacoromanica.ro

istoric roadele acestui sentiment blestemat. Ce cumplită cădere a poporului german! Aproape un veac, Germanii trăiseră cu gândul la un ideal în adevăr superior. Învăţaseră dela Herder, Fichte şi alţi idealişti, să asculte «glasurile neamurilor» şi se obişnuiseră cu ideea că cea mai înnaltă potenţă a umanităţii e *naţiunea.* De ace a, în nici o limbă nu s'au auzit atâtea imnuri de slăvire a libertăţii naţionale, câte s'au scris de scriitorii şi patrioţii germani, ridicaţi ca un singur om împotriva tiraniei lui Napoleon. Când a venit însă plinirea vremei, iar-imperiul a unit într'un singur hotar toată suflarea dela Königsberg până la Vosgi, cărturarii şi rapsozii Germaniei imperiale au întors foaia! De unde până atunci preţuiseră libertatea ca un bun din care ar trebui să se împărtăşească omenirea întreagă, dintr'odată: Francezii, Danezii şi Polonezii, «âţi se găseau sub stăpânirea Cesarului dela Berlin, li se înfăţişară ca un element subaltern, asupra căruia statul putea să încerce orice experienţă de asimilare, — să le smulgă chiar şi limba din gură. Aci a fost începutul marei greşeli care a depărtat poporul german din drumul său cel **drept.**

Cine a fost de vină?

Intr'o comunicare făcută în Academia Română, la începutul războiului, am arătat că acest cataclism a eşit «din umbra vieţii lui Bismark» care, călcând principiul libertăţii naţiunilor, a smuls fără nici o consultare Alsacia şi Lorena. Dar şi mai vinovaţi decât cancelarul au fost cei care făceau filosofia silniciei, iar între ei locul dintâi îl ocupă istoricul Treitschke. Indată ce s'a proclamat imperiul, idealistul de odinioară a uitat pe Fichte şi începu a predica o doctrină nouă: *keine Kultur*

www.dacoromanica.ro

ohne Dienstboten — cultură fără slugi nu se poate! Iar slugi trebuiau să fie popoarele mai slabe. Căci statul, după socoteala lui, are chiar dreptul să desnaţionalizeze o minoritate etnică, numai să-şi asigure unitatea!...

Astfel, în locul idealismului fichtean, universităţile germane ajunseseră ecoul doctrinelor de ură şi dispreţ faţă de cei mici. O adevărată «beţie de cuvinte» *(Rausch* und *Phrase)* inundă catedra [1]). Aşa că nu-i de mirare, dacă în cele din urmă s'au văzut apărând scrieri ca ale lui Bernhardi, care nu se sfieau a considera brutalitatea războiului ca un ideal al culturei omeneşti!

Rezultatul: Germania zace astăzi strivită şi umilită. Doctrina fatală a lui Treitschke i-a făcut neasămănat mai mult rău decât toate violenţele lui Napoleon.

E vremea deci să privim *realitatea* cu ochii deschişi, după cum ne-o arată etnografia, geografia politică, istoria şi alte ştiinţe care se ocupă cu viaţa naţiunilor. Iar concluzia la care ne duce cugetarea ştiinţifică ni se pare a fi aceasta:

Un popor, ca şi un individ, nu are decât un singur drum către progres: munca sa proprie, puterea sa de rezistenţă organică şi cultura. Toate celelalte căi duc la peire. Prin urmare, a urî pe alţii şi a crede că te poţi întări, speculând munca lor prin măsuri piezişe, e cea mai mare eroare.

Aşa dar, atitudinea noastră faţă de străini e nu se poate mai limpede: Ori avem destulă putere, încât să-i punem în cumpănă, şi atunci vom trăi cu sau fără voia lor; ori suntem slabi, şi atunci zadarnică e orice speranţă de a ne menţine punând piedici vieţii altora. Nu ură în contra celor

1) Expresia e a lui Theobald Ziegler.

www.dacoromanica.ro

de alt neam, ci iubire adevărată pentru noi înşine, manif stată prin muncă efectivă, iată singura formulă mântuitoare.

Pornind de aci, lupta în contra străinilor îşi perde orice caracter agresiv şi devine o întrecere leală în toate manifestările vieţii publice. Şi anume, vom despărţi d n capul locului toate elementele eterogene cuprinse în hotarele noastre în două categorii:

1) Străinii fără tendinţa centrifugală, cum sunt Saşii, Tătarii, Turcii, Evreii şi Secuii.
Saşii, şi alte elemente germane, risipite în Banat, Basarabia, Dobrogea şi Ardeal ni se înfăţişează ca un fel de nebuloasă răspândită în massa populaţiei româneşti. De altfel, împrejurarea că mai toţi ştiu românește şi că ei au fost cei dintâi care şi-au arătat făţiş dorinţa de paşnică vieţuire între noi, e o dovadă că din partea aceasta n'avem să ne aşteptăm la nici o duşmănie.—Tătarii şi Turcii au rămas departe de orice stat mahomedan, iar Evreii nu se pot gândi la o închegare politică, atâta vreme ât nu există nicăeri un stat evreiesc. Unde pui că Evreii nu-s o rassă şi n'au un tate de limbă, ci sânt o comunitate confesională. Din Rusia până în Spania, ei cuprind în vinele lor sângele tuturor ţărilor pe unde trăesc, iar când punctul de vedere confesional va fi atenuat de progresul inevitabil al culturii, ei se vor acomoda cu naţiunile între care trăesc.

2) Din contra, Rutenii, Ungurii, Bulgarii şi Sârbii au în apropiere state cu populaţie de acelaş neam. Aci gândul unei iridente e posibil. Dar şi faţă de aceste elemente, atitudinea politică cea mai sigură e tot dreptatea. Va birui cel care va fi mai numeros, mai deştept, mai harnic şi care va avea senti-

www.dacoromanica.ro

mentul unei legături mai strânse cu acest pământ-Căci ancora acestui sentiment e mare lucru.

Rutenii ştiu că în ţinutul Hotinului şi în Buco, vina au venit ca *lăturalnici*, aşezându-se lângă satele noastre şi pe moşiile boereşti, unde numărul zilelor de muncă era mai mic decât în Polonia. Incetul pe încetul, sub stăpânirea ocrotitoare a Ruşilor şi a Austriacilor, ei au ridicat capul şi s'au strecurat în bisericile, şcoalile şi satele noastre, ca puiul de cuc în cuib străin. Azi, la Vijniţa, pe malul Ceremuşului, limba română se mai găseşte doar pe pietrele morminte'or. Dar e sigur că morţii aceia, vor învia... Iar dacă Ivanciuc ar vrea cumva să rămâie tot Ivanciuc, fiind încredinţat că sângele din vinele lui se trage din mlaştinele Pripetului, nu din viţa veche a Daco-Romanilor, să-i fie de bine. Neamul lui Miron Costin, Alecsandri, Creangă şi Eminescu nu se sparie de nătângia lui Ivanciuc.

Tot aşa Bulgarii. Ei ştiu că sunt *băjenari*, aruncaţi pe pământul nostru de războaele de acum o sută de ani între Ruşi şi Turci... *Sârbii* sunt coloni (ca şi Saşii), iar o parte fugari; şi dacă vor să trăească cu gândul lor, în legea lor... să le fie de bine. Numai cu Ungurii, procesul e ceva mai greu. Ei recunosc singuri că au venit ca *năvălitori*, adecă nu-s oaspeţi, *ci hostes*. Cuvântul plin de humor al ţăranului din Banat cu privire la jubileul lor de 1000 de ani, a sunat ca un verdict istoric :

— Voi (Ungurii) aveţi de ce să vă bucuraţi, fiindcă aţi venit de aiurea. Noi de ce să ne bucurăm ? *Doară noi n'-s de aicea!* Prin urmare, dacă rutare Iştvan, Micloş sau cum îl mai cheamă, crede că sângele lui e aidoma cu cel din stepele mongoliei, deşi nici ochii, nici părul, nici pielea, nici

www.dacoromanica.ro

încovoiarea picioarelor nu mai amintesc pe cei cari mâncau carne dospită sub şaua cailor, liber e să fie ce vreă şi cum vrea... Dar dacă după chip şi suflet se va simţi într'o bună zi că nu seamănă cu Kara-Hunii, cum nu seamănă ziua cu noaptea, ci e vreun vechiu Român care s'a trezit cu alt nume şi altă limbă; şi dacă într'o dimineaţă, i se va deştepta în suflet un real simţ de simpatie pentru simţirea şi felul de cugetare al Românului, noi îi vom întinde o mână prietenească. — Numai dacă se va simţi tot vechiul *năvălitor*, lupta este inevitabilă şi atunci trebue să o primim cu hotărâre. Cine a trăit două mii de ani în mijlocul vijeliei, nu se va poticni tocmai acuma, când începe vremea bună.

Nu ne temem, fiindcă n'avem de cine ne teme. Toţi *lăturalnicii*, *băjenarii*, *colonii*, *năvălitorii* şi cei *pripăşiţi* de curând de pe urma negoţului, ştiu bine două lucruri:

Intâi, că noi suntem autohtonii acestui pământ. Prin Daci şi Romani, noi întindem firul vieţii noastre până în hotarele preistoriei. Inainte de noi, n'a mai fost aci decât cerul cu stelele, şi pământul cu pădurile şi apele...

Al doilea, ştiu că de când suntem în aceste ţinuturi, n'am stat degeaba, ci am lucrat. Proverbele, poesia şi arta populară, dovedesc că avem şi noi sufletul nostru, pe care nu-l dam pe al nimănui. Cine a creat *Miorița* şi a putut plăsmui în graiul său o operă ca a lui Eminescu n'are nevoe şi nici nu poate să-şi ple e capul înaintea cuiva.

Nu ne temem aşa dar de nimeni şi prin urmare nu vom prigoni pe nimeni.

Ura confesională a dispărut. Cine ar mai face azi un războiu, nu de 30 de ani, ci de

www.dacoromanica.ro

30 de ceasuri contra vreunei credinţe religioase?

De asemenea, ura de clasă e pe cale de a dispărea. Cine s'ar mai încumeta azi să oprească pe un tânăr de a se îndruma spre magistratură, militărie, cler, diplomaţie sau orice altă carieră, pe temeiu că a pornit din mahala ori sat, iar nu din nobilime! Noţiunea aceasta şi-a schimbat atât de complect înţelesul, încât pergamentele au rămas simple documente istorice, fără înrâurire determinată asupra selecţiunei sociale.

Tot astfel, va pieri cu vremea şi ura dintre popoare. Urmaşii noştri vor rămânea uimiţi de duşmăniile naţiunilor de azi, cum ne mirăm noi de duşmăniile confesionale de odinioară. Din contra, ei vor pricepe că toate neamurile pot avea rolul lor în viaţa omenirii şi vor lăsa tuturor calea deschisă spre cea mai liberă desvoltare.

Pe ce se întemeiază această profeţie?

Pe necesitatea firească a lucrurilor. Veacul al XIX-lea, alături de marea greşală de a fi ruinat o sumă de neamuri primitive, are şi un mare merit din punct de vedere etnografic: el a corectat eroarea enciclopediştilor şi a revoluţionarilor secolului al XVIII, care gândiau mereu numai la drepturile individului. Rousseau cu «contractul lui social» sărise din evul mediu tocmai la polul libertăţei, fraternităţei şi egalităţei indivizilor, luaţi ca unităţi aritmetice..! Urmaşii revoluţionarilor au văzut însă că la drepturile individului nu poţi ajunge, până nu vei lăsa pe Italian, fără apăsarea austriacă; pe Alsaţian — fără chivăra prusiană; pe Polonez — fără cnutul rusesc; pe Grec, Sârb, Român, Bulgar — fără gârbaciul turcesc... Astfel, ideia de respect pentru fiinţa naţiunilor începu a

www.dacoromanica.ro

căpăta tot mai multă valoare politică, iar secolul trecut s'a şi numit dela o vreme «secolul naţionalităţilor». E drept, ca o sumă de utopişti şi metafisici, ca Fourier, hegelianul Karl Max şi alţii, au ţinut morţiş să privească încă individul independent de naţie, ca membru al marei societăţi omeneşti, internaţionale. Imnul lor «internaţional», manifestul «internaţional» şi alte manifestări de acest gen sunt înrudite cu serbarea lui Robespierre pentru zeiţa Raţiunei... un ultim reflex al metafizicei.

Războiul ne-a arătat însă limpede că nu poţi smulge pe un om din neamul lui. A fi internaţional înseamnă a *nu fi*, după cum a merge între două luntre, înseamnă a nu merge. Din contra, fiecare cu luntrea lui; adecă: suprema desvoltare a unei fiinţe omeneşti nu poate fi ajunsă decât în naţiunea şi prin naţiunea fiecăruia. — Jaurès care era un cap clar îşi dăduse seama de metafisica marxiştilor; el începuse a se gândi la realitate şi «realizări» în lumea de azi, nu pe «lumea cealaltă» a socialismului bântuit încă de migrena lui Rousseau şi altor utopişti.

Prin urmare, individul nu are să-şi plece capul la jugul internaţionalei, căci omenirea nu e o nebuloasă de cetăţeni atomi — ci e ceva concret: o sumă de naţiuni. Aşa dar, ca să ajungi la o stare superioară a omenirii nu e altă cale deschisă, decât aceasta: să ridici, pe cât e posibil, *toate naţiunile* cu însuşirile lor cele mai caracteristice, armonizând interesele individuale în masa fiecărei naţiuni, cât şi interesele generale ale tuturor neamurilor în «societatea naţiunilor». Cu alte cuvinte: la dreptul individului, nu putem ajunge decât prin drepturile naţiunei care îl cuprinde şi-i dă toată puterea sa de viaţă, începând dela hrana materială şi până la cea intelectuală.

www.dacoromanica.ro

E sigur deci că orice om cu cultură ştiinţifică, va respecta de aci înainte în chip firesc toate naţiunile pământului. Vechiul exclusivism care făcea din strein un *hostis*, a dispărut sau va dispărea deplin.

De aceea: dreptate înăuntru şi dreptate în afară! — iată formula spre care ne îndrumăm. Şi va fi un real progres, dacă în deosebi tineretul, în raporturile cu străinii, va ajunge la convingerea definitivă că poporul românesc se află azi într'o fază când singură munca şi pregătirea îi poate fi de folos, iar ura, ca element negativ, nu poate decât să pună în cumpănă toate roadele dobândite cu atâta jertfă.

---

www.dacoromanica.ro

F) In problema raportului cu elementele streine, şi în genere a organizării statului, trebue să ne orientăm în deosebi după experienţa Românilor care au avut mai mult de luptat cu streinii.

In vremea când Franţa sub Napoleon, apoi Germania, Rusia, Austro-Ungaria şi alte state au căzut în grave erori, nesocotind individualitatea etnică a vecinilor, Elveţia a dat înaintea altora pilda statului care a înţeles că iubirea de sine nu implică ura împotriva celorlalţi.

Minunata armonie a Francezilor, Germanilor şi Italienilor din republica alpină, rămaşi în pace chiar în clipa când consângenii lor din Franţa, Germania şi Italia erau încăeraţi în războiul european, e o dovadă că în raporturile etnice se poate urma şi o altă metodă decât cea agresivă a Ungurilor, Bulgarilor, Ruşlor şi altor vecini care au prigonit elementul românesc, ameninţându-l cu o asimilare silnică.

Vom nimeri şi noi calea spre o reală armonizare cu neamurile streine dinăuntrul şi de la hotarele României? Pentru a găsi acest drum, e de o importanţa capitală, să înţelegem ce rol trebue acordat Românilor dela periferie în chibzuirea şi întocmi-

www.dacoromanica.ro

rea vieții statului restaurat de curând în marginile din epoca daco-romană.

Oarecare păreri în această privire au fost exprimate chiar în zilele unirii tuturor țărilor românești sub forma unei scrisori[1]). Le reproducem întocmai, de oarece, în momentul de față Românii de peste vechile hotare au cea mai bogată experiență în ce privește raporturile cu streinii dimprejur.

* * *

Zilele trecute, am primit o scrisoare din satul Certești. Un tânăr, întors de pe frontul dela Oituz, îmi spune că foaia «*Duminica Poporului*», pe care le mai mulți ani o scriem noi, câțiva fii de plugari, ar avea:

«*ceva din sufletul Ardealului, adecă din țara de unde trebuie să învățăm multe*».

Cuvintele acestea, drept să vă spun, m'au bucurat. Căci, judecându-le mai de aproape, nu le-am găsit lipsite de temeiu. In adevăr, legătura cu Ardealul e la unii dintre noi destul de veche și mult mai strânsă decât s'ar părea. Eu, de pildă, am căpătat cea dintâi impresie mai puternică despre firea Românului dela un Moț — răposatul Gheorghe Candrea. Când l'am văzut la «România-Jună» (iată, a trecut de atunci mai bine de un sfert de veac!) și l'am auzit cântând împreună cu ceilalți tovarăși de studii: *Colo'n deal la Făgădău...*, din pieptul lui lat vibra atâta putere, iar în ochii lui se oglindea atâta încredere în tăria neamului, în cât mi s'a părut că de geaba mai trăește pe

1) *Scrisoare către prieteni de peste vechile hotare*, 24 Ianuarie 1919.

www.dacoromanica.ro

faţa pământului cine nu-i Moţ sau măcar Ardelean.

Tot atunci (era pe vremea «Memoriului» studenţilor [1]), am dobândit un sentiment de mare siguranţă în trăinicia rassei, întâlnind la un loc pe studenţii români din Pesta şi cercetând în Seminarul teologic pe tinerii d n generaţia «Răvaşului». Am stat apoi ani de-a rândul la Bucureşti în strânsă legătură cu neuitatul Aurel Popovici care trăia ca un mucenic, cu gândul pironit la una şi aceiaşi idee: eman iparea Românilor din Austro-Ungaria; iar câtva timp, am avut chiar vecin pe inimosul bucovinean Gheorghe Popovici, a cărui pierdere timpurie a cutremurat pe toţi care-l cunoscuseră mai de aproape. In sfârşit, ca să pomenesc numai dintre cei morţi, deasupra noastră a tuturor a veghiat lungă vreme cugetul senin şi iubirea de cultură românească a fiului lui Ion Maiorescu — alt sol de peste munţi.—S'ar fi putut oare să nu se simtă şi în scrisul nostru legăturile cu Ardealul?

Până şi amintirile de călătorie tot într'acolo ne îndreaptă pe cei mai mulţi dintre noi. Dela Zalescic pe malul Nistrului, până la Alibunar în şesul Tissei, nu numai oamenii, ci şi locurile; nu numai oraşele, ci şi satele voas re au fost pentru noi învăţătura şi înviorare. Brediceanu, Putici, Barcianu, badea Frâncu, Augustin Bunea, Alexandru Bogdan, bunul episcop Hossu, bătrânul Moldăvănuţ... şi câţi dintre fruntaşii voştri ne-au îndurerat, ca şi pe voi, când ne-au părăsit? Aşa că, chiar de n'am fi voit, ar fi fost cu neputinţă, să nu se vadă şi în cuvântul nostru măcar «ceva din sufletul Ardealului»,—cum zice scrisoarea plugarului întors din răsboi.

Dar vorba lui m'a făcut să pornesc cu gândul şi mai departe. In zile turburi ca acestea, când

[1]) Anul 1891.

www.dacoromanica.ro

unii ageamii își închipuesc că ei au făcut unirea țărilor, și că descălicarea lui Dragoș și Negru Vodă—ba, poate, chiar colonizarea lui Traian și războiul dacic—tot pe ei i-a avut în vedere, e bine, cred, să ne aducem aminte de două lucruri deopotrivă de însemnate:

Mai întâi, că Unirea e o operă cu mult mai veche decât în anul 1918; al doilea, că ea n'a pornit dela doi-trei oameni politici sau dela o mână de cărturari, ci de altcineva, cu mult mai puternic și mai vrednic decât unii ca aceștia. Și anume, înaintea deputaților care vorbesc în parlament, a ziariștilor care scriu la gazetă, a istoricilor care culeg fărâme de documente și a filologilor care scriu dicționare la Academie, unirea au făcut-o veac după veac marii învățați dela stână, care mânau oile în strungă, strecurau laptele în zagâlnă, îl fierbeau în căldare, îl făceau caș, urdă, jintiță, colindețe... și ce mai știu ei să facă. De la un capăt până la altul al munților, acești minunați filologi au lucrat sute și sute de ani la închegarea... limbii și la înfiriparea neamului românesc într'o singură unitate etnică.

Și tot ei, ca mari bărbați de stat, au fost chiagul unirei naționale și prin ținuturile dela șes. Când am deschis ochii în satul meu de sub Zboina, în fiecare primăvară și în fiecare toamnă, eram martor zile și săptămâni întregi cum se petrecea și se petrecuse unificarea neamului românesc. Ca negurile, așa coborau din munți turmele de oi ale Bretcanilor și ale altor Mocani dinspre Țara-Bârsei. Bâr-Bâr... bâr-bâr... și *bâști... trea,..* până îți lua auzul și-ți uluia vederile forfota oilor, lătratul dulăilor și nechezatul cailor încărcați cu târhat.

Veniau vara, iar toamna plecau și, împreună

www.dacoromanica.ro

cu ei, veniau spre munte ori coborau «la câmp» toți băetanii satelor, îndată ce se sburau de pe lângă casa părintească. Porniau la ciobănit, cu simbrie, începând dela o oaie cu un miel pe an.

— Unde e Vlad, mătușă, că nu l'am mai văzut dela Stămărie?

— La oi, lica mătușii. Peste Prut, încolo... spre Bugeac...

A pleca «la oi», a căpăta glugă, chimir cu fluer și teacă cu două cuțite era pentru munteni noștri de sub Zboina, Țiua, Coza și Macradeu, cum era toga virilă în Latiu. Prin urmare, nu-i poveste, ci adevăr pipăit, că până în zilele noastre, unul și același om, în scurta trecere a unei singure vieți omenești, călca tot pământul din vârful munților Carpați până în largul șesurilor dinspre Tissa, Bugeac, Nistru și dincolo de Nistru. Săcelenii, Silișteni, Poenarii, Bretyanii și alți păstori care sub ochii noștri s'au așezat în Bărăgan și în Dobrogea sunt fii și nepoții celor care coborau în fiecare toamnă tocmai din plaiurile și munții Ardealului. Ei sânt «descălecători de țară», întocmai ca oamenii lui Negru și Dragoș Vodă. Și-a fost în adevăr minunată intuiția lui Eminescu, când înfățișează vechea descălicare în chipul unor cete de păstori, povățuite de bătrâni, apărate de ostași și întocmite sub juzi.

Din largi cărări de codru, din munți cu vârfu'n nouri
Eșit-a Dragoș-Vodă îmbădănzitor de bouri,
Mulțimea curgătoare s'a fost întins pe vale,
Și buciumele sună și oile-s pe cale.
Nainte merg moșnegii cu pletele bogate
Țiind toege albe în mâinele uscate,
Astfel eșiau tot rânduri, venind de sub verzi ramuri,
Copii—ciobani de turme, moșnegi—păstori de neamuri.

www.dacoromanica.ro

Aci, poezia şi realitatea istorică se amestecă, făcând un tot nedesbipit.

Aşa dar e adevăr curat, nu închipuire, că unificarea s'a făcut de mult, iar făuritorii acestui mare act istoric n'au fost niscaiva cărturari sau oameni de partid, ci munca de toate zilele a poporului, marele isvor al tuturor energiilor unei naţiuni.

Din contra, după unirea mulţimei celor ce muncesc, greutatea cea mare a fost tocmai apropierea în gând şi în faptă a celor ce cârmuesc. Dar şi aci, e vrednic de relevat că cei buni au ghicit calea cea dreaptă încă de multă vreme. Din timpul cronicarilor, s'au auzit preludii la «Cântarea României». Miron Costin prevestea pe Alecu Rusu. Insă nu e nevoe să cobor m scara anilor pânăla bătrânii dela care ne-au rămas doar o cărţulie sau câteva ştiri răsleţe, ci e destul să pomenesc pe cineva a cărui viaţă ne e cunoscută aproape an cu an, dacă nu zi cu zi. — N. Bălcescu ne dovedeşte în scrisorile sale, că era cu trup şi suflet pentru unirea tuturor Românilor. Inimosul panegirist al lui Mihai Viteazul se da în vânt să ridice o legiune în Transilvania şi Oltenia (o «legioană», cum zicea el). Iar însufleţitul basarabean Alecu Rusu — care era cât p'aci să-şi lase oasele în spânzurătorile Clujului — prin ce se deosebeşte el de cel mai zelos unionist al generaţiei de azi? Ceea ce-au spus destul de slab şi îngăimat unii şi alţii în anii din urmă, spusese de mult cu o genială însufleţire toţi cei mai buni din marea generaţie a renaşterii. Ba chiar cuvântul de «panromânism» circula între ei şi încă tocmai acolo, unde nici cu gândul nu gândeşti — în d vanul lui Grigorie Ghica al Moldovei!

* * *

www.dacoromanica.ro

Pentru ce mai pomenesc, iubiți prieteni, despre aceste lucruri azi, când unitatea poporului român e o realitate de toți pipăită?

Pentru un cuvânt foarte simplu: pentru că astfel de opere, prin firea lucrurilor, nu sunt depline niciodată, și prin urmare fiecare generație trebuie să se ostenească pentru desăvârșirea lor. E necesar deci să vedem: întărit-am și noi, cei de azi, atât cât se cuvine, temelia acestei clădiri seculare? Asigurat-am noi unitatea în toate încheieturile organismului nostru de stat?

Intrebarea să nu vi se pară deloc de prisos. Știți ce reală unitate era până eri împărăția germană. Mai reală realitate nici că se putea — afurisit de reală: sprijinită pe vre-o 10 milioane de baionete, pe o formidabilă flotă pe ocean, sub ocean și în văzduh, iar sufletește întemeiată pe o mare tradiție culturală până la Fichte, Kanț, Luther și eroii din Walhalla.

Iar azi: hârburi și petece.... Prin urmare, semeția nu e deloc un gir sigur asupra viitorului, ci o însușire a grandomanilor și ușureilor care socot că toate câte sboară se mănâncă. Din contra, pentru o minte cumpănită, e de o mie de ori mai folositor sfatul înțeleptului Maiorescu: *teme-te a doua zi după succes*... Ia seama, că multe realități de eri și de azi, mâine sunt fum. Chiar când îți urează unii și alții «ca bucuria de azi să țină cât soarele pe cer», cum a zis deunăzi la Brașov inimosul general Berthelot, veghează și lucrează, căci «hotărîrile providenței nu le putem vedea» — cum bine a adăogat tot el.

Așa dar, repet întrebarea: făcut-am și facem tot ce trebue pentru ca unirea noastră să fie la nivelul greutăților vremei de azi?

www.dacoromanica.ro

Ca să dăm un răspuns chibzuit, e bine să luăm puţin aminte: cine a stat până acuma în calea unirii? — căci, dacă e de aşteptat vre-o primejdie, tot din partea aceea, de bună seamă, ar putea veni.

Piedicele cele mai grele, care au întârziat până acuma închegarea deplină a statului nostru, au fost două:

Intâi, streinii care ne înconjurau şi ne înconjoară încă cu vrăjmăşia lor.—Dar despre asta a mai fost vorba şi va mai fi, căci greutăţile din partea lor nu s'au isprăvit şi nici nu se vor isprăvi curând.

A doua mare piedică am fost însă chiar noi înşine, adecă slăbiciunea noastră internă. Nu este vorba de popor. Acela, cum spuseiu, şi-a făcut deplin datoria, muncind zi cu zi, lipindu-se strâns de pământ şi păstrând neatins caracterul limbei şi al rassei. Pe când însă jos lucrau îngerii cei buni ai muncii de unificare, sus se ciocneau demonii, învrăjbindu-se mereu pentru stăpânire. Blestematul obiceiu al luptei pentru domnie între boeri a sfăşiat ţările noastre dela început şi până azi. Nu zic că n'au fost între ei şi unii buni, — ba chiar foarte buni. O hatmani ai lui Ştefan Vodă, vornici, sfetnici de taină şi părcălabi de cetăţi, care 40 de ani aţi luptat biruitori la toate hotarele Moldovei! O Dumbravă al lui Ion Vodă, Stroe Buzescu, — înţelepte Matei din Brâncoveni şi îndureratule Neculce al cărui fiecare cuvânt despre ţara Moldovei e numai suspin şi căinare! Cine va trece vreodată sub tăcere numele şi faptele voastre? Vorba Psalmistului: lipească-se limba mea de grumazul meu, de voiu uita pe unul din voi şi pe cei asemenea vouă în ziua slăvirii trecutului. Dar voi eraţi puţini, ca rândunelele în luna lui Martie, pe

www.dacoromanica.ro

când Demonii erau mulţi ca corbii şi croncăniau neadormiţi după scaunul Domniei. Ba unii nu se sfiau chiar a rupe din hotarul ţării, numai să ajungă a-şi face cheful.

«*Şi s'au apucat (Iordaki Stolnicul) iară de alte amestecături să facă, mai mari decât cele dintâi. Şi lui Grigore Vodă scriea într'un chip, iar către alţi boeri de aici din ţară scriea într'alt chip . . . . . şi se sfătuiseră ca să fugă la Sultanul să stea pricină Ducăi Vodă, să nu fie Domn, şi să-şi ridice pe unul dintre dânşii Domn. Şi aşa au umblat cu acest sfat cătăva vreme... până au oblicit Grigorie Vodă ce vor să facă ei, cum giuruiau Hanului* ţara din Prut încolo să fie loc tătăresc, *numai să isprăvească acest lucru pe voia lor, să-şi ridice Domn între dânşii pe cine or socoti ei...*»

(Ion Neculce)

Din fericire, Grigore Vodă a prins de veste. Pe unii i-a tăiat, pe alţii i-a ertat, dar şi Moldova s'a ales atunci cu pagubă dinspre Tătari «o bucată de loc... din hotarul vechiu *cale de un ceas*»!

De calicirea şi pustiirea ţării, nu mai pomenim. Cum se încaeră câinii împrejurul ciolanului, aşa se încăerau împrejurul slujbelor, până ce Marele Stăpân dela Stambul, căruia îi sărutau vârful papucului, le-a trimis biciul fanariot sub care au tremurat mai bine de un veac. Atât de înjosite ajunseseră aceste corcituri ale protipendadei, în cât Vladimirescu era de părere că cei mai mulţi ar trebui scurtaţi măcar de o palmă, dela gât în sus, ca să alegi ceva din ei. De aceea, precum Horia vostru luptase să rupă lanţul iobăgiei impuse de Unguri, Tudor — îndemnat şi de câţiva boieri vrednici —

www.dacoromanica.ro

s'a ridicat dincoace de munți cu același gând împotriva Demonilor streini sau înstreinați, care secătuiau fără milă toată vlaga poporului.

Mai norocos decât Horia Ursu, Vladimirescu isbuti la 1821 să ne deschidă perspectiva cârmuirii prin oameni pământeni. — Dar încercarea a eșit atât de slut că, după 40 de ani de ticluiri cu regulamente organice, divanuri *ad-hoc* și alte marafeturi, toți cei cu durere de inimă pentru țară, au început a cere într'un glas: unirea principatelor și Domn *strein!*

Nu-i așa că-i ciudat? Voi dincolo cu Iancu urmați lupta împotriva streinilor, iar noi dincoace, după ce scăpasem de Fanarioți, ne rugam acuma de toți Dumnezeii, să scăpăm cât mai repede și de Domnii pământeni! — Insuși Grigore Ghica și peste 20 de boieri ai divanului cereau un stăpânitor de neam strein!

Ce se întâmplase oare că, după ce ne jăluiserăm atâta împotriva veneticilor, ceream acuma noi înșine să ne vie un strein în capul țării?

Se întâmplase, fraților, ceeace era de așteptat abia scăpați de sub biciu, Demonii se încăerasera din nou pentru scaunul domniei. Atât de mare era «amestecătura» și învierșunarea, că frate săpa pe frate și fiii se sculau chiar împotriva părinților. Beizadea Grigore uneltia din răsputeri împotriva lui Mihail Sturza — tatăl său. Suflarea demonică înciumase toată viața țării. Cinci-sprezece ani, cât a stat în scaun, Mihalache Sturza nu s'a îngrijit decât să-și umfle punga și să-și rotunjească moșiile. Lipsa de rușine era atât de mare, în cât Domnul vindea procesele pe bani, și nu se sfiea să ia mită până și dela Țiganii trăitori în corturi.

www.dacoromanica.ro

(O mărturiseşte fostul lui ministru de interne, — Nicolae Şuţu).

Şi totuşi, Mihalache Sturza nu era fanariot, ci Domn pământean!

Iată cum se pregătia sus împlinirea idealului nostru ca neam împilat de alte neamuri! Din fericire, instinctul mulţimei a fost mai puternic de cât amb ţiunile Demonilor. La 24 Ianuarie, poporul capitalei a înconjurat Dealul Mitropoliei şi, pe când cutare boer aştepta cu masa întinsă vestea ridicării lui în scaun, Cuza, alesul dela Iaşi, fu ales şi în Bucureşti. — Abia astfel, unirea celor două ţări deveni în sfârşit o realitate.

Dar, vai de unirea aceea! Căci duhul Demonilor (mai ales a celor Roşii) abia se potolise o clipă şi isbucni şi mai furios. Ministerele lui Cuza cădeau, cum cad merele viermănoase din pomul bătut de vânt. Până când, într'o noapte, a căzut şi Domnul, fiind svârlit peste graniţa de vrăjmaşii care îl urau de moarte.

Nu mai rămânea acuma, de cât o singură încercare «Domnul srein»,—un fel de cuminecătură *in extremis*. Ori scapă bolnavul, ori—piere.

Şi streinul a venit. A trecut prin mari greutăţi, însă a sosit la timp, ca să nu pierdem unirea. Dar Satana tot nu plecase din inima povăţuitorilor politici ai României. In adevăr, nici nu apucase Prinţul Carol să se aşeze bine pe scaun, că au şi început ameninţările: Măria Ta, ori mă ţii pe mine la minister,—ori paşaport...

Iar ameninţarea nu era o vorbă goală. Demagogii (aşa îşi ziceau chiar ei) învăţaseră la Paris tot catechismul răsturnărilor: dela pamflet până la pistol (asasinarea lui Catargiu) până la bombe (atentatul lui Orsini) şi până la detronare prin con-

www.dacoromanica.ro

juraţie militară. Unul dintre cei care ajutaseră la venirea lui Carol în ţară, îndată ce a căzut dela minister, n'a mai călcat trei ani pe la palat. (Se însurase în vremea asta Domnul şi nici măcar nu s'a îndoplecat să zică: la mulţi ani! Doamnei care venea, chipurile, să ne asigure stabilitatea dinastiei)...

Socoteala era scurtă şi categorică: sau ne chemi pe noi la minister, ori, dacă nu, — republică la Ploeşti!

Când a văzut, bietul prinţ de Hohenzollern câtă *unire* şi cât simţ politic e în pătura noastră conducătoare, s'a îngrozit.

Ce să facă?

Pentru ca România să joace rolul său istoric, adecă să devină sâmburele unirii tuturor Românilor, cum îl povăţuia profesorul său Augustu Treboniu Laurianu «decanu allu facultăţii de litere», care număra anii *ab urbe condita* şi-l pusese pe prinţ chiar dela început să desemneze o hartă: *Dacia antiqua* şi alta *Dacia moderna*, El ar fi trebuit să facă mai întâi din cele două Principate-Unite un stat model, cum fusese Piemontul pentru Italia. Cu cine însă?... Departe homunculii noştri de Cavour.

Astfel, măcar că nu-i lipsea unele nsuşiri pozitive şi chiar câteva vrednice de laudă, lunga domnie a lui Carol a fost o necontenită oscilare între Bizanţ şi Occident. Văzând apetitul sălbatec al Demonilor, ca să-şi asigure măcar dinastia, Carol se hotărî să închidă ochii. El şi-a dat seama că temelia pentru o viaţă constituţională în România lipseşte cu desăvârşire. Poporul alegea, cum alege şi azi, pe candidaţii prefectului. Colegiul ţăranilor se numea, cum se numeşte şi azi, colegiul-minciună. Cât priveşte pătura mijlocie, aceea era, cum

www.dacoromanica.ro

este şi azi—streină, iar pătura suprapusă, eterogenă ca sânge şi ca cultură, era foarte departe de înţelegerea adevăratelor probleme ale neamului românesc.

Negăsind deci pe cine să se sprijine, Carol «îngăduitorul»—epitetul este dat de Eminescu — de voe, de nevoe, făcu din îngăduinţă o metodă de guvernare: Staţi! Nu vă mai îngrămădiţi! Vă vine la toţi rândul... «Nimeni să nu-şi piardă speranţa că va ajunge sfetnic al tronului ori măcar deputat sau senator sub regele Carol». Aceasta pare a fi fost lozinca lui, după cum rezultă, din judecata celui mai nepărtinitor istoric al domniei regelui Carol—Titu Maiorescu.

Un singur lucru cerea suveranul: cei ce dau asalt puterii să fie organizaţi din vreme sub un şef anume, care să răspundă de tovarăşii înscrişi în club.

Astfel, toată strategia politică se mărgini în curând la atâta: să ajungi şef de partid sau măcar în suita unui şef. Aşa că, timp de 50 de ani, Demonii care se luptaseră înainte pentru domnie, se încăerau acuma pentru şefie. — Cu alte cuvinte, isprava cea mare a regelui Carol e că a coborît lupta cu o treaptă mai jos.

Dar ce luptă, ce luptători şi ce arme! Tot arsenalul calomniei şi al conrupţiei. Însuşi Belzebut, de-ar fi apărut în carne şi oase în România, şi tot ar fi găsit partizani şi admiratori în arena luptelor noastre politice. Dacă un nou Suetoniu ar aduna caricaturile, invectivele, turpitudinile şi chiar înjurăturile ţigăneşti pe care candidaţii la şefia partidelor şi le-au aruncat sub ochii regelui Carol, s'ar putea ridica acestei epoce un monument vrednic de scârba întregului univers. Doar singur Juve-

www.dacoromanica.ro

nal sau Tacit, dacă ar găsi cuvinte care să exprime deplin urâţenia morală a luptelor politice din România ultimelor dec nii.

Insă lucrul nu era fără primejdie nici pentru rege. Fiindcă şeful — şi prin urmare guvernul — nu atârna de parlament, ci parlamentul atârna de guvern, unanimitatea pe care o dobândia ori ce şef, îndată ce era chemat de suveran, devenia o adevărată capcană. Căci cine mai putea răsturna astfel de guverne cu unanimităţi?

Singur regele, — ceea ce-ar fi pus din nou dinastia în mijlocul luptelor. Trebuia deci alt meşteşug. In adevăr, Carol l'a găsit, şi aci se vede concepţia sa comodă ca om de stat: trebuia să fie numai două partide... (La ideea asta a ţinut morţiş toată viaţa).

Pentru ce?

Pentru ca nemulţămirea să isbucnească chiar în mijlocul partidelor şi să le poată prăbuşi dela putere. Raţionamentul era foarte simplu: Dacă partidul e mare, bugetul n'ajunge să-i sature pe toţi... După un an — doi, fiecare guvern va începe să fie săpat de întărîtarea propriilor săi partizani rămaşi la coadă. Inţelepciunea suveranului se mărginea la atât: Să bage seama ca împreună cu capul să cadă şi coada, de câte ori începea să se sbată. — Iată meşteşugul constituţional al regelui Carol şi postulatul sau invariabil: — două partide.

Şi, e drept, teor a s'a adeverit. Toate guvernele mai lungi: Catargiu 1871—1876, Brătianu 1876—1888, Catargiu 1891—1895 şi Sturza 1901—1904, au căzut nu din pricina opoziţiei, ci prin nemulţumirile partizanilor. Iar regele a veghiat cu mare luare aminte, ca nemulţumirea să ducă cel mult la disidenţe, dar în nici un caz la

www.dacoromanica.ro

formarea unui al treilea ori al patrulea partid. Iată de unde a venit stăruința sa ca totdeauna coada să se lipească de trup, silind pe Aurelian cu Drapeliștii, pe Carp cu Junimiștii, pe Lascăr cu reformiștii săi să se alăture iarăși la matcă, adică la clubul cu șefia autentică. — Atât de inferior era mecanismul acesta și la atâta simplism și vulgaritate se coborîse a est constituționalism *ad usum Valachorum*, încât ajunsese un act de mare strategie, ca cel ce năzuia la șefia efectivă, să-și asigure prin contract de închiriere chiar clădirea unde erau mesele, scaunele și cadrele din pereți, care reprezentau matca partidului. (Uneori aceste relicvii erau furate peste noapte de unii dela ceilalți... Povestea cu nădragii lui Mahomed a devenit în istoria României moderne o realitate).

Aci a stat toată fineța regimului nostru constituțional! Și astfel, cu tot luxul de forme occidentale, cu tot mesagiul cetit în ședință festivă, cu toate trăsurile de gală care duceau și aduceau la palat comisia cu răspunsul la mesaj, viața noastră politică a fost în fondul ei real o guvernare la fel cu a regimului Hamidian. Carol I chema un vizir (lui I. Brătianu așa-i zicea lumea); vizirul chema îndată câțiva pași (în Putna, Tecuci, Teleorman... erau pași cu câte 3 tuiuri, după cum le spuneau gazetele); iar pașii aceștia făceau alegeri după — voința națională! (La 1913, în județul Putnei, scaunul colegiului țărănesc a fost pus la licitație în ajunul pregătirii pentru constintuanta și cumpărat de un oarecare Anagnostiade cu 60.000 de lei. — Singur acest amănunt arată în destul progresul nostru politic din vremea lui Cuza și până la sfârșitul domniei lui Carol).

Iată parodia!... Iată cum lucram noi să creăm

www.dacoromanica.ro

un Piemont, adică un stat model care să înlesnească unirea cu celelalte ţări româneşti! De altfel, după 3 ani de zile, — la 1916, aţi văzut singuri cu ce pregătire sufletească şi militară am intrat în Transilvania...

* * *

Mă veţi întreba însă: la ce slujesc acuma toate aceste constatări atât de dureroase?

Slujesc foarte mult. Ele ne arată că, alături de streinii care împedicau închegarea deplină a statului nostru, piedeca cea mai serioasă am fost noi înşine, adecă slăbiciunea noastră internă. Aci trebue să fie toată grija pentru ziua de mâine. Căci, vorba generalului Berthelot, «să dea Dumnezeu ca bucuria de azi să ţină cât soarele pe cer... Dar hotărârile Proniei cereşti nu le ştie nimeni». Deaceea se cuvine să fim cu ochii în patru. Nu doar că m'aş îndoi de viitor sau m'aş teme de o nouă sfâşiare a hotarelor noastre. Numai închipuirea că am putea vedea iarăş penele de cocoş ale jandarmilor la Predeal, chipiul austriac la Burdujeni, lângă Suceava lui Ştefan Vodă, ori şapca muscălească la Ungheni... îţi îngheaţă sângele în vine. Te cutremuri ca de un trăsnet... Nu... în vecii vecii vecilor, nu. Uniţi sântem, uniţi vom rămânea pe viaţă şi pe moarte. Dar tocmai, pentru ca să întărim unirea şi în pătura suprapusă şi mijlocie, după cum de veacuri ea s'a cimentat între păstori, plugari şi toţi muncitorii — adecă geniile cele bune ale vieţii naţionale — e nevoe să luptăm mai mult decât ori şi când pentru purificarea vieţii noastre publice, plină încă de cel mai caracteristic bizantinism.

Iată de ce, vechi prieteni, noi cei uniţi de mult

www.dacoromanica.ro

cu Ardealul, ne îndreptăm acuma ochii earăş către Munţi, către Molna şi Prut, întrebându-vă:

Unde să punem pârghia? Unde e puntul de rezistenţă, ca să ştim pe ce se poate bizui România Nouă, spre a inaugura o viaţă politică în adevăr nouă?

Jos—poporul nu rezistă. Până acuma, parlamentul era ales de prefecţi... Acuma, cu votul universal, mă tem că va fi ales şi de subprefecţi.

Mai sus, Demonii încep earăşi a scoate limba unul la altul şi-s gata să-şi scoată şi ochii. Cetiţi gazetele lor numai un ceas şi veţi vedea că ai cu ce umplea zece caturi ale iadului numai cu clienţi din partidele istorice ale României.

Sus de tot, planează regele, abia ţinându-se în echilibru peste acest abis de falsitate constituţională. De-ar avea chiar geniul lui Cavour ori Richelieu, totuşi îi trebue, ca şi lui Arhimed, măcar un punt de rezistenţă, dacă vrea să ridice statul din starea actuală.

Care e acela?

Deocamdată, Suveranul a apelat la legi-decrete. Starea de *ex lex* voi o cunoaşteţi şi prea o cunoaşteţi, pentru ca să mai fie nevoe a vă dovedi, că nu aceasta e leacul care poate vindeca o naţie... Mai primejdioasă doctorie nici că se poate!

Pentru mine, singurul razem serios e altul: poporul de peste vechile hotare, care nu ştie încă de frica miniştrilor, când alege deputaţi. La el nădejdea, până ce se va înzdrăveni şi la noi poporul din sate şi se va înfiripa o pătură mijlocie în oraşe.

In adevăr, voi sânteţi singurii pe care regele nu-i poate trimete acasă, fără primejdia de a vă vedea întorcându-vă earăşi pe aceleaşi bănci ale

www.dacoromanica.ro

parlamentului. Voi sânteţi singurii, cărora miniştri nu vă pot bate din picior, ştiind că atârnaţi de încrederea alegătorilor voştri, iar nu de favoarea cluburilor din Bucureşti. Prin urmare, dacă voi sânteţi *oamenii* vremei, puteţi fi puntul de plecare al unei epoci în adevăr nouă în viaţa României. Carol I a căutat puntul acesta aproape 50 de ani, dar nu l'a găsit. Unirea din 1918 ni l'a procurat pe neaşteptate. Atârnă de voi să inauguraţi o serioasă opinie parlamentară în ţara asta ale cărei opinii au fost până azi totdeauna guvernamentale.

In ce fel?

Nu mă încumet să dau sfaturi nimănui. Declaraţia ziarelor de peste munţi, că nu voiţi să vă amestecaţi cu vechile partide din România, dovedeşte că v'aţi gândit matur la toate greutăţile momentului. Totuşi, fiindcă vorbesc cu prieteni vechi de un sfert de veac, să-mi fie îngăduită o părere: locul democraţilor de peste Munţi, Molna şi Prut nu-i la aripa stângă, cum cred unii imitatori ai partidelor roşii şi ultra-roşii din alte ţări, ci în *centru. Ridicându-vă din capul locului peste regionalismul provincial spre a reprezenta statul, şi peste partidele vechi spre a putea îmbrăţişa toate păturile societăţii româneşti, adecă naţiunea întreagă*, voi puteţi deveni *puntul arhimedic* al politicei româneşti.

Aţi format până acum un *bloc* împotriva asupritorilor. Poporul vă cunoaşte şi-l cunoaşteţi. Vă stă deci în putinţă să trimeteţi în parlament numai «bărbaţi de încredere» — cum se zice peste munţi. Asta însemnează că, din capul locului, puteţi constitui un grup parlamentar — *nu* guvernamental, ceeace noi n'am izbutit încă până azi [1]).

1) După ce a căzut dela putere, I. Brătianu a fost biruit de Zerlenti, iar Petre Carp a fost înlocuit mai anii trecuţi în cameră de unul Gingir.

www.dacoromanica.ro

Să presupunem acum, că o lege sănătoasă ar fi călcată în picioare; — îndată, «centrul» ar face zid împrejurul ei. Să zicem apoi, că lupta s'ar sfârşi cu disolvarea Camerilor; — a doua zi, voi aţi fi earăşi pe aceleaşi bănci, sprijinind aceeaşi lege şi slujind ca punct de reazem pentru toţi oamenii corecţi, care ar vrea să ţină capul sus în faţa guvernelor. Căc', îndividualităţi am avut şi noi totdeauna, iar unele înadevăr remarcabile. Un Mihail Kogălniceanu sau Titu Maiorescu ar fi fost podoaba ori cărui parlament european, — chiar a celui englez. Am avut şi oarecare început de organizare a resistenţei electorale, dar rezultatul a fost aproape nul. Mecanismul nostru constituţional a fost şi este ca un ceasornic, pe care îl întoarce cu degetul ori cine capătă dela rege sarcina de a forma guvernul.

Aşa dar, voi singuri puteţi forma o cetăţue în centrul parlamentului şi, pentru întâiaşi dată, ceasornicul n'ar mai fi întors de degetul miniştrilor, ci ar merge prin firească îmbinare a roţilor sprijinite pe axe cu rezistenţa ştiută.

Al doilea, socot că *blocul centrului ar avea oa recare sorţi de durată.* Ştiu că politica se razema pe interese, nu pe idei pure. Incă de mult, batrânul Sallustiu a spus că banul ucide omenia: *virtus amara et aspera...* Mă aştept deci ca unii dintre Românii de peste hotare să caute graţia miniştrilor din Bucureşti, după cum anume specimene politice căutau până mai eri graţia care venea din Pesta, Viena ori Petrograd. Se prea poate.. Dar molima se va întinde pe la voi mai greu, fiindca aţi suferit mai mult şi aţi fost, ori ce s'ar zice, măcar cu un pas mai departe de Fanar.

www.dacoromanica.ro

Însă nu pe idealismul vostru mă întemeiez în primul rând, ci pe necesitate: străinii din Basarabia, Bucovina, Banat şi Transilvania sânt şi vor fi pentru voi un *memento*... Deaceea, socot că nu va veţi dezbina şi nici nu veţi luneca. Alături de hotărârea de a nu vă amesteca cu partidele politice din vechiul regat, nimic nu mi s'a părut mai caracteristic de cât declaraţia congresului din Sibiu; de a «evita pe viitor luptele sociale dintre clase». Asta înseamnă că, chiar dacă din blocul centrului parlamentar s'ar deslipi o mică fărâmă socialistă s'au de altă culoare politică, blocul tot ar dura. Valurile ministeriale ar trece, dar piatra din mijloc ar rămânea.

Puteţi fi deci un contrapond real miniştrilor, când ar călca legile, şi Suveranului când, din greşală s'au din îndemnul altora, ar păşi alături de constituţia pe care a jurat.

Aceasta este speranţa noastră a celor ce cunoaştem şi preţuim Ardealul. Dacă nici voi nu veţi da României ceeace Domnul strein nu i-a putut da — adecă organizaţie modernă şi un sănătos echilibru faţă de elementele etnice eterogene, situaţia devine peste măsură de gravă: Moara de vânt a parlamentarismului român va măcina mai departe aceeaşi pleavă, ca şi în trecut; demonii se vor încăera, ca şi în trecut; iar România-Mare va fi o mare slăbiciune în mijiocul unei hore de duşmani neîmpăcaţi.

Prin urmare, nu-i timp de codire: ori ne ajutaţi să scăpăm de regimul minciunilor din trecut, ori vă veţi prăbuşi împreună cu noi.

Ministrul Eötvös a zis despre Şaguna că «avea atâta înţelepciune, cât o jumătate de ţară». Fi-va

www.dacoromanica.ro

printre voi cineva la nivelul gândurilor lui Şaguna?

Chiar dacă nu s'ar găsi o astfel de personalitate istorică, eu tot nădăjduesc că «bărbaţii de încredere» ai poporului de peste vechile hotare vor nimeri calea adevărului. După cum Lazăr ne-a scăpat acuma o sută de ani de şcoala fanariota, puteţi, şi voi puteţi să ne scăpaţi azi de politica fanariotă, cu o foarte mică jertfă: remânând credincioşi — vouă înşivă[1]).

24 Ianuarie 1913

---

1) Experienţa celui dintâi an de viaţă politica comună a fost pentru toată suflarea românească o amară amăgire. In loc de a sta uniţi la un loc, Românii de peste vechile hotare s'au desbinat peste tot în guvernamentali şi opozanţi. In loc de a forma un partid naţional, s'au întovărăşit cu socialiştii şi alte elemente demagogice din vechiul regat, iar Parlamentul român a devenit teatrul unor scene de obstrucţie la fel cu cele din Budapesta.—Cel dintâi guvern de 4 luni, prezidat de d. A. Vaida a fost ruinat pe lângă alte greşeli, şi prin lipsa de prestigiu moral al câtorva miniştri bănuiţi de afaceri necurate şi siliţi să demisioneze chiar înainte de căderea guvernului. Al doilea guvern, cel prezidat de d. A. Averescu a fost caracterisat prin acuzări făţişe de necorectitudine aduse ministrului ardelean d. Tăzlăuanu nu numai de deputaţi (interpelarea dela 20, 21 Iulie), dar şi de ministrul de justiţie d. Matei Cantacuzino care a demisionat, arătând prin scrisori publicate în ziarul *Adevărul*... că sistemul vechiu domneşte şi cu oameni noui.—De altfel, însuş primul ministru în plină cameră a recunoscut că în ministere se fac afaceri...

Cât priveşte coesiunea politică, e destul să amintim ca partidul naţional de peste munţi a fost rupt în două prin disidenta poetului Goga; Basarabenii au cerut ancheta parlamentară asupra administraţiei de peste Prut, iar guvernul d-lui Averescu cercetează gestiunea financiară a fostului consiliu dirigent din Ardeal.

www.dacoromanica.ro

6) Alături de îndesirea populației, exploatarea științifică a teritoriului național și educarea științifică a poporului, realitatea cea mai însemnată pentru un stat e omul care modelează o țară, adecă omul de stat. El e sinteza întregii națiuni.

(*Răspuns scrisorilor despre politică ale lui I. A. Brătescu-Voinești*).

Iubite prietene, când ne-am întâlnit acuma câteva luni, și mi-ai dăruit broșura ta despre *Politică*, după câteva cuvinte, ți-am spus din capul locului că ai dreptate — fără să mai stau să-ți citesc cărticica.

Cunoșteam atât de bine sufletul tău! Câte gânduri n'am schimbat împreună în anii copilăriei și de câte ori judecata noastră despre oameni și lucruri nu s'a nimerit să fie aceiaș. De tine e legată apoi amintirea câtorva din zilele mele cele mai bune — ba ar trebui să zic și a nopților celor mai bune, când la o ceașca de ceaiu eftin stam ceasuri și ceasuri, înșirând câte în lună și în soare, cu acel prisos de imaginație al tinereței care pe toate le împodobește și le transfigurează:

Deaceea, m'am și grăbit a-ți mărturisi că sânt

www.dacoromanica.ro

cu desăvârşire alături de tine în ce priveşte critica vieţii noastre politice.

Citind însă broşura, ochii mi s'au oprit dela început asupra acestor rânduri semnificative:

„Nu râde, ci crede-mă: partea de contribuţie a oamenilor politici de toate zilele la înfăptuirea progresului e tot atât de secundară, cât e pentru progresarea muzicei partea lucrătorului care toarnă sacâz în cutioare.. Căci chiar „rolul *uriaşilor politici* apare secundar în faţa istoriei adevărate, când îi judeci din punctul de vedere a progresului omenirii".

Lumea, zici tu, merge dela sine prin silinţa necurmată a geniilor, ştiinţifice, «care au descoperit specificele atâtor boale»; prin munca artiştilor «care au creat opere producătoare de încântare şi mângâere», şi prin jertfa de sine a celor care, «printr'o cercetare şi o cugetare de o viaţă întreagă au descoperit adevăruri care luminează calea omenirii spre mai bine». Iar faţă de toţi aceştia, «oamenii politici intră în scenă, asemenea muştei din fabulă şi babei cu ţărâna de trei răspântii, să declare că, fără dânşii, lumea se ducea de râpă...»

Aşa dar, înlături cu ei! Sau, în orice caz, nu spre ei trebue să-şi îndrepte ochii cel care vrea să nimerească adevăratul drum al propăşirii unui stat sau al unei naţiuni.

Mărturisesc, iubite prietene, că încheierea aceasta a deşteptat în sufletul meu câteva obiecţiuni. Şi, fiindcă mă îndemnaseşi atunci să-ţi spun în scris părerea mea, iată, să stăm puţin de vorbă chiar în revista[1]) unde tu te-ai relevat publicului românesc prin acel *Pană Trăsnea Sfântul*, icoana tipica

1) „*Convorbiri Literare*", Ianuarie 1915.

www.dacoromanica.ro

a omului pentru care singura lege a vieţii e numai dreptatea şi adevărul.

I

Fără îndoială, când vorbeşti cu asprime de politică, ai multă dreptate. Dar cu o rezervă: să spui dela început că e vorba anume de — politica românească. In adevăr, nimic nu e mai dureros, de cât să vezi felul cum s'a desvoltat viaţa noastra până astăzi.

Mai întâi, o constatare — exactă ca şi teoremele lui Euclid:

Inrolarea elementelor politice n'a avut până acum nici un temeiu etic.

Oţi cine a putut intra în orice club politic, ca într'o moară sau în alte locuri publice, şi chiar — foarte publice. Poţi fi plin de toate păcatele: car tofor, beţiv, strein încetăţenit prin mită, escroc de şapte răspântii, n'are a face... Din capul locului eşti bun şi aprobat. Nimeni nu te întreabă: cine eşti, de unde vi şi ce urmăreşti...

Ai dat o petiţie? — Cutare agent te scrie într'un registru; ieai parte la adunări politice, strigi *sus* sau *jos* şi îndată ai ajuns «onorabilul membru» al partidului cutare sau cutare. Iar dacă te-ai deosebit cumva în vre-un punct electoral strategic, aducând ca dovezi de vitejie o pălărie turtita, o mânecă sfâşiată sau un baston rupt, ajungi grabnic obiect de simpatie politică, — ba chiar şi de entusiasm, dacă în vre-o încăerare cu haimanalele clubului potrivnic o picătură de sânge o a înroşit cumva colţul unei batiste.

Inscriere şi zel — iată toate însuşirile cerute.

Incolo, poţi fi o cârpă târâtă prin toate gunoaele din pragul tuturor cluburilor...

www.dacoromanica.ro

Rogu-te, văzut-ai tu până azi pe cineva oprit de a intra în vre-un partid? In schimb, am văzut deseori pe unul şi acelaş om, deschizând şi închizând la repezeală uşa tuturor cluburilor, fiind primit peste tot cu braţele deschise.

Şi dacă ar fi vorba numai de pehlivani mărunţi, treacă-meargă. Cine mai ţine seamă că Nae — cap de Fer e azi liberal, mâine conservator, poimâine democrat sau ce Dumnezeu mai poate fi în binecuvântata noastră ţară! Dar ne-a fost dat să vedem chiar oameni cu destulă suprafaţă de partid, îndrumători, chipurile, ai tineretului, sărind grabnic din pârtidul lor în funcţia partidului dela guvern, iar când luntrea celor dela cârmă începuse a luà apă, trecând tot atât de repede în al treilea partid, unde au fost primiţi cu saltanat de clubul unui foarte intelectual oraş al ţării...

Acesta e adevărul: nici un criteriu etic în recrutarea membrilor unui partid.

*

Păcatul nu se opreşte însă aici.

Nu numai că înrolarea nu se conduce de vre-un criteriu moral, dar:

nici selecţiunea valorilor înăuntrul partidului nu are vre-o normă mai de laudă.

Să zicem că oştirea n'o alegi, ci o culegi, îţi trebue voturi. Vespasian care avea un suflet cam mitocănesc zicea că *banul nu miroasă.* Votul de asemenea, pentru cel care îl vede în suma aritmetică dela sfârşitul alegerilor, nu miroasă.

Dar când e vorba de organizarea partidului; de întocmirea clădirii dela temelie până la ferestrele prin care intră lumina, şi la uşa de onoare prin care intră stăpânii casei, atunci se schimbă

www.dacoromanica.ro

lucrul. Atunci ai dreptul să ceri ca măcar aceia care reprezintă cugetul politic al unui partid, să fie *aleşi* şi ierarhizaţi după un criteriu moral şi intelectual cât se poate mai înalt.

Ţi-ai găsit...!

Priveşte de pildă ce se întâmplă chiar şi în provincie, unde cercul social şi politic e atât de mic, în cât toţi se cunosc cu deamănuntul şi în bine şi în rău. Cutare plugar cinstit, cutare doctor iubit de toată lumea, cutare magistat eşit din slujbă cu cel mai bun nume, cutare advocat care se fereşte de procesele deochiate... rămâne smerit în colţul său de gospodar de treabă. Iar alături, un gălăgios fără ruşine, un om de afaceri rău mirositoare, dă cu plasa în judeţ, adună pe cei de un fel cu dânsul: caracudă, ştiucă, broaşte, mormoloci, lipitori, apoi tymite telegrame la «centru», iese cu pieptul înainte la adunările partidului şi iată-l... *şef!* — câteodată şef disident al fanaragiilor din Târgul — Pupezii. Apoi, dacă linguşirea şi intriga îl ajută, chiar şef al judeţului, adecă un mic satrap provincial, care leagă şi desleagă toate, când partidul vine la putere.

Şi astfel, oameni care eri alaltăeri erau abia în fruntea cozii, îi vezi îndesându-se până în rândurile d'ntâi ale organizaţiilor politice. — De o selecţiune şi o clasificare a valorilor, după criteriul delicateţei morale ori al capacităţii individuale, cum doreşti tu, nici o urmă. Asemenea vârtejului care amestecă în aceiaş horă tot ce află în cale, viaţa politică ameştecă la un loc: alb cu negru, moral cu imoral, curat cu patat... în cea mai drăcească dezordine.

(S'ar putea scrie pe tema vieţii noastre de partid satirele cele mai amare. Dar ar trebui să aibă

www.dacoromanica.ro

cineva nu odată, ci de zeci de ori talentul lui Juvenal, pentru a putea arătà cu tot relieful cuvenit unele figuri ale politicei românești, de o supremă urâțenie morală).

*

Și totuși, rătăcirea nu se oprește nici aici.

Să zicem că, pentru a avêà «situația» într'un județ, partidul trebue să îngădue... Oare nu s'au văzut oameni jucându-și în cărți moșia și chiar femeia și cinstea? Adică ce, mare lucru pentru un șef de partid să dea un județ pe mâna unui samsar de voturi, care să-i asgure izbânda în alegeri!

Se înțelege, iubite amice, pentru o minte fină ca a ta, socoteala nu e tocmai așa. Tu vii îndată cu un *distinguo*: una e votul necurat, care s'a rătăcit în urna unui partid, și alta e să pui pe un păcătos în carne și oase să stea în capul unui județ!

Ca un judecător drept, tu simți îndată că voturile unui partid, când sunt culese de o astfel de mână, încep a mirosi...

Dar vezi, tocmai de asta nu ești tu om politic în sensul vulgar al cuvântului, ci numai literat. Ceeace ți se pare ție fetid, altora li se pare mireasmă de violete, culese din crâng într'o caldă zi de primăvară.

Drept aceea, hai mai bine să ocolim colțurile rău mirositoare ale politicei de prefecturi și primării dobândite pentru căpătuială electorală. Să pornim spre colinele cu soare ale Galaadului și, ridicând ochii spre cedrii Libanului, să vedem ce o fi în Acropolea politicei românești, unde dintr'atâtea milioane de Români, se adună numai mănunchiul care reprezintă cugetul și «voința națională».

www.dacoromanica.ro

Cel puţin aci trebue să fie din toată ţara numai Floarea Paştilor şi trandafiri — buchetul cel mai ales al fiecărui partid. Sau, dacă din întâmplare s'o fi strecurând şi aici vreun fir de pălămidă, holeră sau vreo buruiană cu miros porcin, măcar în colţul dela orchestra parlamentului, — acolo neapărat trebue să fie florile cele mai rare...

O Doamne, mari sunt ademenirile fanteziei pentru oameni cari, ca tine, dragă prietene, croesc lumea după chipul şi asemănarea lor! Mare naiv ai fost tu, ca şi toţi aceia care în entusiasmul lor juvenil, lângă un pahar de ceaiu treceam dela filosofie şi ştiinţă deadreptul la politică, socotind cu tot dinadinsul că cei care au răspunderea formală a vieţei noastre publice nu pot dormi de grija imperativului categoric al lui Kant...!

Poezie, poezie... fecioară cu fruntea pururi virginală, care te sfieşti până şi de imagina trivialităţii, necum de fapta urâtă şi de chipul celui ce o săvârşeşte! Câtă depărtare dela visul făuritorului de idealuri şi pânăla realitatea de toate zilele! Asemenea «porumbiţelor urmărite de zborul eretului», cum zice divinul moşneag care a cântat căderea *Ilionului*, tot aşa filosofia, ştiinţa şi poezia se sfiesc de ghiara brutală a politicianismului nostru.

Şi deaceia, în loc de cedrii Libanului, tu vezi pe Dealul Mitropoliei atâţia bozi vulgari, crescuţi prin colţurile politicei de bugete comunale, judeţene etc., etc. In loc de Floarea sfinţită a Paştilor, vezi buruiana pe care poporul nostru a hărăzit'o neamului ce guiţă, şi priveşti cum «urâciunea pustiirii» se cocoţează până şi în locurile cele mai însemnate ale statului — până pe scaunele dela orhestră.

www.dacoromanica.ro

— Uite-l... Gol ca o păpușă care închide și deschide ochii, neavând înăuntru nici creer, nici inimă... Un Nimic care umblă, vorbește și iscălește... Secătura desăvârșită! Și totuși, a putut *fi*, *este* sau *va fi* ministru al Țării românești, punând la cale viitorul neamului îngrijit odinioară de vornicii și logofeții lui Ștefan Vodă și Matei Basarab.

Ce-i pasă domnului Ni neni! Impreună cu averea părinților, alături de ciubuc, scufă și halatul de noapte a moștenit situația politică a partidului sau a județului cutare... și deci are dreptul de a fi povățuitorul țării!

Uite și altul... In loc de circumstanța agravantă a bogăției, care ar fi trebuit să-i înlesnească o muncă rodnică și desinteresată, acest din urmă are circumstanța împovărătoare a sărăcici. In tinerețe, — un disculț. Ar fi trebuit deci să fie cu atât mai cinstit, cu cât știea ce înseamnă nevoia. Ajuns însă la avere, după ce a înconjurat codul penal cu exactitatea compasului care descrie o circonferință pânăla margina hârtiei, i-a venit și apetitul măririi politice. Și acum, tâlhar cu multe milioane este și *va fi* deputat, senator și chiar ministru al Majestății Sale.

Rogu-te, cu rânduiala aceasta, ce Pleavă nu se va putea sui spre capiștea din Dealul Mitropoliei?

Tu zici că pentru «a ajunge la un rol important în politică» i se cere cuiva: «oare-și care abilitate, — oare-și care înlesnire la vorbă, — atâta cultură specială, câtă se cere pentru căpătarea unei diplome de licență sau de doctorat în drept, — atâta cultură generală, câtă se câștigă din zilnica cetire a gazetelor politice și câtă plutește în atmosferă, — o doză de îndrăsneală și de încredere în sine, — tot atâta lipsă de scrupuluri, și de spirit

www.dacoromanica.ro

autocritic şi, în sfârşit, o doză de instinct de par venire...»

Cum vezi, faptele înşirate mai sus îţi dau deplină dreptate.

Urmează însă de aci, că politica e un gen de ocupaţie inferioară? sau că omul politic ar fi mai pre jos de artist sau de savant în ceeace priveşte înaintarea societăţilor omeneşti? Să fie adevărat că chiar «uriaşii politici» toarnă cel mult sacâz în cutioare sau se întovărăşesc la munca altora, ca musca aşezată pe jugul celor ce poartă povara reală a luptei pentru progres?

Aci, să-mi dai voe, să fiu cu totul de alta părere.

Din contra, între toate valorile unei epoce, omul politic (prin aceasta înţeleg pe *omul de stat*) e poate cea mai rară şi, deaceea, cea mai de preţ dintre toate.

Şi e firesc să ne aşa.

In fiecare ţară, pot fi în aceeaşi vreme mai multe personalităţi de cea mai înaltă valoare în una şi aceiaş ramură de activitate. Alături de Alecsandri a trăit Eminescu, amândoi — corifei ai poeziei româneşti. Alături de Grigorescu, ar fi putut lucra ori câţi pictori de acelaş nivel de inspiraţie. Alături de Titu Maiorescu aveau loc în literatura românească zeci de critici, numai să fi scris şi ei cu aceiaşi măsură, putere şi pricepere. Nu mai vorbim de filosofie şi de ştiinţă, unde câmpul cercetării e atât de larg, încât fiecare îşi poate croi graniţele unui domeniu propriu.

E însă un talent de un gen mai complex şi deaceia foarte rar. E talentul cuprinzător al omului care stă deasupra unei epoce întregi, arătând

www.dacoromanica.ro

fiecărei societăţi omeneşti ţinta sa deosebită. Cum stă cârmaciul pe puntea unui vas, de unde le vede toate şi-i îndrumează pe toţi pentru a ajunge la ţinta dorită, de asemenea şi omul de stat stă deasupra tuturor contemporanilor săi, armonizând silinţele tuturor spre realizarea idealului istoric al poporului în care şi pentru care trăeşte.

El vede pe artist şi preţueşte darul dumnezeesc, prin care acesta face să vibreze fibrele cele mai ascunse ale inimii, îmblânzind sufletul mulţimii;

vede pe savant şi preţueşte sârguinţa lui neobosită de-a aprinde măcar o candelă cât de mică pe marginea drumului către progres;

vede pe omul de muncă practică, mereu zorit de treburile sale, dar lucrând şi acela pentru progresul altora, — chiar când crede că lucrează numai pentru sine;

pe toţi îi vede, îi preţueşte după valoarea lor relativă şi-i asociaza în cugetul său într'o frumoasă armonie, făurind din atâtea gândiri, simţiri şi voinţe deosebite o singură unitate — *statul*, expresia cea mai înaltă a voinţei de a trăi a unui popor. Şi, după cum pictorul, prin fericita îmbinare a culorilor, scoate unitatea de perspectivă a tuturor planurilor unui tablou, de asemenea omul politic superior, privind tot şirul generaţiilor trecute şi viitoare ale unui neam, lucrează la propăşirea neamului întocmai ca la operă de artă.

Mare răspundere şi imensă greutate să împerechezi atâtea elemente disparate! Iată de ce, omul de stat e o speţă mai rară decât orice soiu de talent omenesc.

La dreptul vorbind, în fiecare om politic superior trebue să fie cel puţin trei oameni: Un cugetător care dela amănuntele faptelor să se poată

www.dacoromanica.ro

ridica pânăla sinteza ideilor, spre a'şi formula concepţia de viaţă cea mai potrivită cu epoca sa; un artist care să-şi plece urechea spre a asculta şi înţelege cele mai tainice mişcări ale sufletului naţiunei sale; în sfârşit, un om de acţiune care, ca şi un general, să-şi adune sub mâna sa în clipa hotărâtoare toate energiile, şi să înfăptuiască prin iniţiativa sa ceeace voinţele haotice ale altora abia dibuesc.

Acesta e motivul pentru care oamenii de stat se ivesc aşa de rar şi, în fiecare epocă, numai câte unul.

Un astfel de om în timpurile noastre a fost desigur Bismarck. Prin simţirea sa un adevărat artist. Avea o intuiţie aşa de puternica a naturii atât fizice, cât şi morale, încât ca s'a revarsat în expresii de o neîntrecută plasticitate. Şi deaceea, Otto von Bismarck va rămânea de bună seama unul din marile modele ale literaturii germane. *Discursurile* şi mai ales *Scrisorile* sale îţi fac impresia unei galerii de tablouri, în care stau desemnate în chipul cel mai caracteristic toate figurile mai de seamă ale epocei. Cât despre viaţa sa ca om de acţiune şi cugetător politic, nici nu mai vorbim.

Dela căpitănia ţigurilor, pânăla viesparul parlamentului din Frackfurt, unde se ţeseau intrigile atâtor state; dela Sadova, când era să-şi faca seama din pricina partidului militar, doritor de cuceriri teritoriale, şi pânăla Sedan, când făureşte în sfârşit imperiul, ce minunată consecvenţă în urmărirea ideii de a organiza un mare stat german! Şi câte greutăţi şi câte necazuri! Ani de-a rândul a guvernat fără buget, căci liberalii germani (ca şi cei francezi) se opuneau la votarea

www.dacoromanica.ro

creditelor pentru reorganizarea armatei; a fost amenințat cu exiliul și eșafodul; i s'a aruncat calomnia de trădător al patriei și bonapartist; a trebuit să lupte cu intrigi până și în familia Suveranului său, căruia se devotase trup și suflet.

Chiar oameni de știință, ca Virchow, îl cleveteau ca niște babe «cu țărâna dela trei răspântii», bănuindu-l că vrea să dea Schleswigul Rusiei și bâzâind mereu pe lângă dânsul, ca musca pe lânga jug. (Rogu-te, citește când ai vreme profețiile lui Virchow asupra politicei germane, să vezi ce hazlie figură fac savanții și artiștii, când se amestecă în chestii așa de grele, ca organizarea vieții politice a unui neam).

Să nu crezi însă că-ți pun înainte pe Bismarck ca modelul omului de stat. Artist și soldat a fost el în gradul cel mai înalt; nu însă și destul de filosof. In loc de a înțelege adevărul pe care îl anunțase Fichte, și-l întărește acum omul de știință exactă, geograful Nansen: că națiunile—chiar cele mai mici—sunt necesare progresului omenirei, cancelarul de fer a rămas sub nivelul timpului său și a păcătuit amarnic împotriva nației franceze, daneze și poloneze, slăbindu-și astfel singur propria sa operă.

Din contra, mult mai armonioasă mi se pare figura lui Cavour. Aci soldatul, artistul și cugetătorul se îmbină în chipul cel mai fericit. Ce respect pentru miezul cel serios al formelor constituționale! Ce devotament față de dinastia care reprezenta idealul politic al peninsulei italiene! Ce convenință față de opinia publică! După cum la îmbinarea alesăturii unui covor, când iețele se schimbă și ațele se țes mereu, o mână meșteră poartă rând pe rând numai firele care trebuesc spre a

www.dacoromanica.ro

împlini o figură ştiută mai dinainte, tot astfel în ţesătura politicei europene dela jumătatea veacului trecut, Cavour alege numai acele fire din care era să iasă figura statului italian — întregit. Bietul Nicolo Machiavelli, căruia posteritatea i-a făcut pe nedrept o reputaţie atât de rea, trebue să se fi simţit împăcat în mormântul său dela Santa Croce, când a văzut în sfârşit pe cel visat de el, pe omul de stat, capabil de a face după atâtea veacuri de suferinţe unitatea Italiei. — Latinul Cavour e un clasic; în partea filosofiei politice, el e cu mult mai aproape de nivelul epocei sale decât Bismark.

Şi, daca sufletul tău de bun Român nu s'ar simţi mâhnit, aş mai aduce încă o pildă — dureroasă pentru noi.

Ce era Grecia acuma câţiva ani? Un stat falit, bătut la Domocos de Turcii lui Edhem-Paşa; cu un parlament în care unii deputaţi se alegeau cu sprijinul palicarilor din codru; cu o armată care scotea tunurile în marginea Atenei şi le îndrepta în contra palatului...

Ce-i trebuia mai întâi de toate Greciei?—Arheologi care să numere toate cioburile unei statuete de Tanagra şi să scrie un mare volum despre degetul perdut al unei statui? Sau îi trebuia ediţia savantă a cărui text din epistolografi? Ori novelele lui Karcaviţa?

Firește, toate acestea sunt bune, frumoase şi folositoare. Dar chiar în vederea acestora, ceeace trebuia mai întâi şi mai întâi neamului grecesc era omul de stat. *Primum vivere*... Iar norocul cel mare al Greciei a fost tocmai găsirea acestui bărbat de stat. Cretanul sobru, care în timp de un deceniu şi mai bine observase viesparul diplomatic

www.dacoromanica.ro

dimprejurul patriei sale şi slăbiciunea flecarilor dela Atena, a debarcat într'o bună zi la Pireu şi, sprijinit pe rege, a impus tăcere tuturor negustorilor de vorbe mari, care n'o mai slăbeau cu «patragathia» lor găunoasa (ceva la fel cu «*Geanta latină*» a lui Caragiale).

«Asta îi trebuia Greciei: un realist, un om de temperament *etic* şi *bo-etic* în sensul primitiv al acestui cuvânt, care înseamnă «făuritor», plăsmuitor, creator. Îi trebuia un Venizelos *(Buen Angelo)* adeca aducător de veste bună. Şi ai văzut ce a făcut dela 1910 până azi, veneţianul acesta providenţial! — Ceeace nu făcuse Elada în 25 de secole, e pe cale de a împlini sub ochii noştri.

Şi atunci, când norocul şi nenorocul unui neam; când însăşi fiinţa unei limbi şi prin urmare toate operile literare, legate de ea, pot atârna de chibzuinţa politică a unui om de stat, să fie oare chiar «uriaşii politici ceva secundar pentru progresul naţiunei lor» şi deci al omenirui?

Să nu te superi, dar mai de graba ma plec înaintea părerii lui Goethe care, alături de creaţiunea sa literară, a avut ocazie să preţuiască foarte de aproape şi însemnătatea vieţii omului politic. «Nimica nu e mai frumos, zice el, decât un suveran care cârmueşte cu înţelepciune».

Şi să nu te anini cumva de cuvântul suveran, căci ori ce om politic superior e prin firea şi fapta sa un *suveran.* Fără el, timpurile anului îşi împlinesc hora lor veşnică; anii trec după ani, zilele după nopţi, ceasurile după ceasuri... iar ideia chiar cea mai fericită — stă în mugur, nu înfloreşte şi nu dă roade.

Trebue să vină El — omul de concepţie şi de jertfă pentru *alţii.*

www.dacoromanica.ro

Şi atunci, alaturi de filosoful şi artistul care lucrează din plăcerea de a creà *pentru sine,* omul de stat îşi ia sarcina impersonală de a înlătura piedicile din calea tuturor celor vrednici de a potenţia creaţiunea lor şi a o armoniza în vederea desvoltării superioare a unui neam. Deaceea, prin situaţia sa de arbitru al multor voinţe şi îndrumător al multor energii, omul de stat e cea mai mare personalitate a unei epoce, după cum şi opera cea mai însemnată în istorie e statul ca temeiu al culturii fiecărui popor.

Şi cred, iubite amice, că nici gândul tau nu poate fi altul. Câte n'ai tu în minte şi câte nu-ţi vor rămânea neisprăvite în scurta trecere prin viată! Iată de ce sânt încredinţat, că în loc de un nou volum de nuvele, ai vrea mai bine să ai siguranţa ca neamul acesta va dăinui veacuri după veacuri, în cât urmaşi tăi, pomenind cu evlavie numele tău, să realizeze măcar ei gândurile tale cele mai scumpe.

Şi dacă tu, ca artist, trebue să simţi aşa, cu atât mai mult trebuc să judece astfel oamenii de ştiinţă, pe care-i tu aşezi lângă poeţi. Ce e mai însemnat lucru — să descoperi un nou compus al hidrogenului, ori să asiguri în neamul şi prin neamul tău veşnica desvoltare a tuturor ştiinţelor? Descoperirile se pot face azi, cum se fac multe lucrari de rând. (Părerea nu e a mea, ci a marelui chimist Ostwald care zice că în zilele noastre descoperirile se pot comanda cu termen, «ca o pereche de ghete»).

Prin urmare şi mai important e altceva: să asiguri ştiinţii care ţi-e dragă o largă desvoltare, pregătind o pleiadă de tineri capabili să scrie nu un volum, ci zeci şi sute de volume; să studieze

www.dacoromanica.ro

nu un fenomen, ci sute de mii... Important e să organizezi munca lor spre *optimum* şi să chezăşuieşti printr'o viaţă înfloritoare a statului o lungă desvoltare a acelei ştiinţe în patria ta. Aşa cu ştiinţa, aşa cu literatura, cu filosofia... cu toate.

Iată de ce, chiar din punctul de vedere al literatului, se cuvine, dupăce am osândit împreuna politica moravurilor uşoare, în care ne-am perdut vremea până azi, să arătăm cel mai sincer respect adevăratului om de stat, căci pretutindeni şi totdeauna *politica — e omul politic.*

Intrebarea este: cum să-l cunoaştem pe cel *adevărat?* Despre aceasta — în numărul viitor.

Convorbiri Literare, ianuarie 1913.

—

www.dacoromanica.ro

H) Insușirile omului de stat.

(vir bonus, agendi peritus)

«Se arată câteodată prinții e oameni modele mari în bine, ca și în rău, iar lumea le urmează spre a se perfecționa ori spre a se conrupe.

BAGEHOT

In câteva pagini, intitulate: «Politica de vorbe», relevam acuma 12 ani greșala partidelor noastre de a face alegerea valorilor politice după darul vorbirii. Pornind dela această constatare, pe care o considera ca «semnul unui mare progres al opiniei publice», Titu Maiorescu a scris cunoscutul «essai» despre *Oratori, retori* și *limbuți*, arătând cât de zadarnică a fost pentru desvoltarea Statului român însușirea superficială a simplei vorbiri frumoase.

Nădăjduim că scriitorul care ne a dăruit cea mai condensată istorie politică a României contemporane, va găsi în continuarea operei sale vreun prilej potrivit, să adaoge undeva și o caracterizare mai generală a omului de stat [1]). Cu întreita autoritate a criticului, a oratorului și a istoricului, bărbatul care a cules atâta experiență din viață, ne va arăta de bună seamă că oratoria — oricât de

1) Moartea a lăsat această speranță neîmplinită. Cei care au cunoscut anii din urmă ai vieții lui T. Maiorescu, știu însă că nenorocirea căzută pe capul României de pe urma demagogilor, îl făcuse să privească drept retori sadea pe unii agitatori cărora mai înainte le acordase câteodată și titlul de orator.

www.dacoromanica.ro

preţioasa ar fi — e o calitate care poate lipsi omului de stat, fără să-l împedece de a fi în vremuri grele cârmuitorul providenţial al unui neam.

In adevăr, altele ni se par a fi însuşirile caracteristice ale adevaratului om politic. — Cea dintâi e, fără îndoiala, *impersonalitatea.*

In orice timp şi în orice împrejurare, cel care poartă în sufletul său răspunderea pentru îndrumarea unui neam trebuie să se privească pe sine ca organul unei vieţi străine de interesele sale individuale. Prieteni şi duşmani pentru dânsul nu trebue să fie decât prietenii sau duşmanii statului.

Astfel au fost, ca să dăm o pildă mai caracteristică, cei doi Pitt. După ce cârmuise Anglia ani de zile în mijlocul celor mai mari primejdii şi o dusese la biruinţi peste biruinţi, bătrânul Pitt, deşi amărât de adversari personali, deşi slăbit de boală şi aproape paralitic, vine în parlament, sprijinit deoparte în cârja, de alta parte pe umărul fiului său, care nu împlinise încă 20 de ani, spre a da încă odată sfaturi ţării, in clipa cea grea a războiului cu coloniile americane. In Camera comunelor — liniste ca în biserică. Glasul moşneagului abia se mai auzia, dar emoţia i-a fost aşa de mare, încât a căzut trăznit de apoplexie lângă tribuna pe care o ilustrase o viaţă întreagă.

Fiul, abia de 23 de ani, ajunge prim-ministru. In toate, s'a arătat vrednicul urmaş al părintelui — ba încă l'a şi întrecut. Prins repede de interesul vieţii publice, el a rămas neînsurat. Cumpătat ca un filosof, cu toate că n'avea decât 8000 de lei venit, respinge o sinecură de 75.000 lei pe an, dând'o unui distins militar care orbise, spre a economisi astfel bugetului o pensie mai mult... In

www.dacoromanica.ro

zilele sale nu s'a pomenit de risipa banului public, si nici macar de liberalitate: nu s'a clădit nici un monument costisitor, nimic care să samene a cheltuială de prisos; iar artiştii şi scriitori n'au văzut un shilling din visteria Statului, — nici chiar aceia care proslăvisera faptele tatălui său...

Tot gândul tânărului povăţuitor al politicei engleze era — Statul. Cu o neclintită hotărâre, cu o nesecată energie, el duse ani şi ani de zile lupta în contra lui Napoleon, rid'cându-i împotriva coaliţie după coaliţie. — Contemporanii îl asemănau cu Anibal care jurase tatălui sau să nu facă în veci pace cu Romanii. Adevărul e că William Pitt n'avea nici o ură în contra lui Bonaparte, dela al cărui consulat aşteptase dimpotrivă o era de linişte şi de bună vecinătate. Dar, când lupta s'a înteţit, sufletul său de cârmuitor al Statului s'a pironit exclusiv asupra unui singur punct: mântuirea Angliei. Svonul despre biruinţa dela Austerlitz nici n'a voit să-l audă. Iar când gazetele olandeze au confirmat vestea, primul ministru căzu, ca şi tatăl său, atins în chip mortal.

Firește, astfel de pilde sunt rari. Nu poţi cere oricui atâta concentrare de gânduri asupra Statului şi atâta lepădare de sine în viaţa privată. Dar e sigur iarăşi, că nimeni n'a putut fi om de Stat în sensul înnalt al cuvântului, fără această însuşire de a face din fiinţa sa organul impersonal, prin care se împlineşte menirea istorica a unui neam.

»Aş fi lepădat viaţa ca pe o rufă murdară, zicea Bismarck, dacă n'aş fi avut înainte ţelul superior al Statului şi dacă m'aş fi coborât măcar o clipă în rândul celor care trag ţiţele pentru interese şi si pasiuni trecătoare«... Aşa trebue să fie omul de stat: cât mai aproape de impersonalitate. Să nu aibă

www.dacoromanica.ro

nici simpatii, nici antipatii individuale. Unele ca aceste pot fi îngăduite «omului de partid», fiindcă îi potolesc instinctul de răsbunare. Dar omul în *adevăr* politic nu cunoaşte astfel de sentimente.

De aceea, a şi rămas dela el frumosul cuvânt - *greşelele politice nu se răzbună, ci se îndreaptă.*

A doua însuşire a omului de Stat e să fie *realist*.

De obiceiu prin aceasta se înţelege omul care învârteşte multe afaceri, spre deosebire de cel care se închide în sfera ideilor.

E drept, există şi realismul vulgar al celor care măsoară preţul vieţii dupa înlesnirile ei materiale. Cutare viclean, îndată ce-i mijeşte mustaţa, se gudura pe lângă toţi şi, înainte de a-i încărunţi tâmplele, poate ajunge la avere şi la situaţii politice; — e destul să dea roată codului penal cu atenţia vulpii care inconjoară căpcana, luând seama să nu-şi prindă labele înăuntru. Dar, în acest înţeles *ajunge* — ba încă şi mai repede — ori ce hoţ de codru, până ce este descoperit...

Insă, nu de astfel de ipochimeni e vorba. Dimpotrivă, în viaţa politică, realist e tocmai acela care înţelege *primatul* ideilor; acela care-şi dă seama că nu poate fi nimic în faptă, care să nu fi fost mai întâi în cugetul faptuitorului şi că cel mai mare noroc al omului de stat e să nimerească şi pentru sine şi pentru alţii *ideea cea mai rodnică* spre desvoltarea ţării pe care o cărmueşte.

Căci, idei, slava Domnului — pe toate cărările! In fie care librărie e un labirint de premise şi de concluzii. Tot ce a gândit omenirea dela Aristotel până la Poincarè se poate afla între scoarţele câtorva volume. Intrebarea e: care sunt ideile de aplicat în raport cu împrejurările actuale ale unui popor,

www.dacoromanica.ro

care e mijlocul să fii actualist, nu fantezist, gata a aluneca după mirajul tuturor închipuirilor?

Un astfel de realist a fost Frederic al II-lea. Cu toate că făcea versuri în ajunul zilelor de bătaie (și încă rele), dar ce sigură intuiție a nevoilor epocei sale!

Pe când în Franța, Hughenoții tot mai erau priviți cu coadă ochiului, iar în Spania dăinuia încă festivitatea odioasă a arderei pe rug a ereticilor, (ba încă sub ochii familiei regale...,), suveranul dela Potsdam, pătruns de spiritul enciclopediștilor, își dase seama ca «ve hile sisteme nu mai rezistă; a căuta să le reînviem înseamă să alergăm după umbre». Prin urmare, libertate confesională! «Mântuiți-vă sufletul, după cum veți socoti fiecare mai bine», răspundea el supușilor săi din Neufschatel. Statul nu trebue sa atingă convigerile intime ale nimănui.

Și iarăș, ce sănătos realism cu privire la organizarea politică și socială! Când a simțit că vechiul regim e pe ducă, în loc de a zice ca înfumuratul dela Versailles: *l'état c'est moi*, el anticipă întreaga revoluție franceză printr'un singur cuvânt: regele e cel dintâi *servitor* al statului...

Poate că nu e în toată istoria omenirii o pildă mai caracteristică despre ceece înseamnă a fi realist. Cu drept cuvânt, Mirabeau zicea că «după un astfel de Rege, arta de a guverna va cădea în copilărie».

Dar nu e destul nici să alegi ideile.

In practica vieții, orice idee prețuește atâta, cat valorează omul însărcinat cu aplicarea ei. A fi deplin realist în politică, înseamnă deci să descoperi si colaboratorii cei mai vrednici pentru înfăptuirea unor idei. Aci se vede în deosebi simțul superior al omului de stat, în deosebire de al politicianului de rând.

www.dacoromanica.ro

Politicianul nu stă niciodată la cumpănă. El își recrutează tovarășii după caractere accesorii și la întâmplare.

Are X darul vorbirii? adică are destul spor la furcă? — Minunat. E bun de prefect, ministru, general, episcop... ce vrei.

Altul se orientează în judecata oamenilor dupa soaptele Ganimezilor care îi toarnă vin la mese; după sugestiunile de castă; după sicofanții care la cafeaua sau la cină, îi dau roata spre a-i destainui vulgaritățile reale ori inventate, prin care știu sa atâțe curiozitatea.

Pentru astfel de oameni, chiar și cel din urma agent de club poate găsi o minciună plauzibila, prin care să se facă necesar patronului—capabil de a se lua după asemenea soitarii în alegerea si verificarea valorilor unui partid.

Sofisma fundamentală a politicianului e credința că, îndată ce treci din lumea fizică spre lumea morală, cauzalitatea poate fi înlocuită cu un *hocus pocus*. Poți fi adeca necinstit; poți minți; poți schimba părerile de eri cu altele diametral opuse... și totuși să isbutești! Ca și cum ar exista pe lânga aritmetica rațională, unde suma exprimă exact adunarea unor unități date, încă o aritmetică—irațională, care să poată preface lipsa în câștig și câștigul în deficit. — Aceasta e protosofisma, după care politicianul, precum și romanticul politic, ca orice vulgar scamator înșală și se înșală.

Dimpotrivă, adevăratul realist, ca orice om de știință, e convins că, dupa cum toți atomii sunt supuși legii de gravitate, de asemenea și în lumea morală, faptele (chiar când nu le poți analiza) au raporturi exacte, fiind cârmuite inexorabil de corelația între cauză și efect. «Orice problemă politica

www.dacoromanica.ro

sau morala, zicea Cavour, e o curba ale cărei elemente trebuesc integrate printr'un soiu de calcul înfinitesimal».

De acigrija cârmuitorului de a nu se lăsa ademenit de aparenţe în alegerea celor chemaţi a realiza o idee. De aci credinţa neclintită, că orice greşala în erarhia valorilor pe care se întemeiază viaţa publică va avea ca urmare practică un neînlăturabil dezechilibru, care îi va primejdui opera sa de cârmuitor al ţării. De aci, pentru un adevărat om de stat, nevoia de a urma riguros metoda Sulpicienilor: *pas d'amitié particulière*, când e vorba de alegerea organelor statului. — Poţi să faci cu banul tău, cu casa ta, cu moşia ta... cu toate bunurile tale tot ce vrei; poţi să chemi sub coperişul tău pe cine poftești și sa ţi-l faci frate de cruce. E treaba ta. Dar să dai sarcinile statului pe mâna cutăruia ori cutăruia, numai fiindcă ţi-e prieten, ruda ori satelit, asta — niciodată. — Cavour împingea scrupulul până acolo, încât mărturisia că și ziarele oficioase sunt o primejdie. Omul public, când își alege bine colaboratorii, n'are nevoe să îmbrobodească adevărul. Faptele sale și ale colaboratorilor corecţi și destoinici cu care s'a înconjurat sânt cea mai buna apărare, nu numai în faţa urmaşilor, ci și în faţa contemporanilor.

Dar nici atât nu e deajuns.

După ce și-a fixat ideile și a ales oamenii care sa le realiseze, bărbatul de stat mai trebue să împlinească încă o condiţie. Nu numai ideile, ci și sentimentele cârmuesc lumea. Prin urmare, omul politic superior trebue să aibă și darul de a însufleţi pe contemporani pentru împlinirea idealului său si de a-i ţinea statornic în aceiași cale. — O pilda e

www.dacoromanica.ro

Pericles. Dela el n'a ramas nimic scris; doar câteva vorbe caracteristice *(Egina e un paiu în ochii Pyreului)* şi câteva decrete. Dar timp de 40 de ani, el a fost izvorul de entuziasm care a stimulat toate energiile concetăţenilor sai pentru a ridica slava Atenei; el a fost *voinţa* şi *caracterul*, care n'a şovăit nici în mijlocul celor mai mari calamităţi.

Dela expediţiile din Pontul Euxin, unde se arăta singur în capul flotei, pentru a intimida pe barbari, până la manevrele navale din fiecare an, spre a supraveghia pe aliaţi, şi până la convorbirile cu filosofii şi artiştii în casa Aspasiei, *el* era sufletul care da spor de viaţă tuturor contimporanilor. «Monumente care pareau că cer veacuri spre a fi isprăvite... au fost *toate gata*» sub cârmuirea lui, spune Plutarh. Fidias era mâna lui dreaptă; Callicrate clădia Partenonul; Metagene templul din Eleusis; Minesicles — Propileele... Toate se ridicau ca din pământ, căci peste toate era ochiul şi caldura entuziasmului lui. Un meşter care căzuse de pe frontonul Propileelor şi se strivise aşa de rau, în cât doctorii ziceau că e osândit să moară, s'a vindecat totuşi cu o doctorie dată de Pericles, căruia zeiţa Palas Athena (!) i se arătase în vis...

Aceasta e adevărul: la genialitate în politică, întocmai ca şi în artă, nu se poate ridica decât acela al cărui suflet vibrează de o mare şi curată pasiune; şi al cărui cuget e condus de o puternică şi *statornică* voinţă; fiindcă numai acela poate îndruma pe toţi spre acţiune şi jertfă, ajungând astfel reprezentantul unei epoce, chiar când de pe urma lui nu rămân decât două-trei cuvinte — cum s'a întâmplat cu Pericles.

Şi acum, dupa ce am văzut însuşirile de căpetenie ale omului de stat, o ultimă întrebare:

www.dacoromanica.ro

De unde poţi şti dacă un om public împlineşte în adevăr aceste condiţii ?

Cei care cred că meritul bărbatului de stat e îndemânarea în tragerea sforilor, aceia, firește, nu pot avea nici o siguranţă în aprecierea omului politic, de oare ce e în natura scamatoriei ca ea să fie tainică. Dar, dacă admitem ca însuşiri caracteristice pe cele arătate mai sus, e relativ uşor să judecăm cine e sau nu om de stat. E destul să privim colaboratorii săi mai apropiaţi :

Câţi dintre ei sânt impersonali ?

Câţi cugetă în chip realist ?

Câţi au pasiunea lucrului public ?

Căci, vorba românească, cum e sacul, aşa e şi peticul.

E cu neputinţă ca un om să atragă deplin în sfera lui decât tot nişte oameni după chipul şi asemănarea lui. Aşa că, sufletul omului politic se reflectă în chipul prietenilor săi, întocmai ca într'o panoramă cu sute de oglinzi.

Poţi să juri pe toţi sfinţii ca eşti impersonal... Iată, peste pragul casei tale a trecut un patimaş vulgar, pentru care statul e doar o arenă a pasiunilor sale de rând.

Poţi să trâmbiţezi o viaţă întreagă corectitudinea cea mai exemplară. Dar iată, sosit în capul statului, dai visteria ţării sau cinstea magistraturii pe mâna unui om venal... Moralitatea ta a fost deci *une belle attitude*, ca a unei Magdalene cochete care, simţindu-se privită de trecători, îşi plecă feciorelnic ochii.

Poţi să strigi până în naltul cerului că viaţa ta, «ca şi edera de arbor, de-o idee ţi se leagă» — de gândul ridicării neamului...

Dar, iată, împrejurul tău bâzâe roiul atâtor in-

www.dacoromanica.ro

triganţi de rând, pentru care patria este o frază; cinstea — o deşărtăciune; religia — o nerozie... Cum? în ţara pe care zici că o iubeşti, n'ai găsit pe nimeni mai vrednic de încrederea şi afecţiunea ta? Asta e pilda pe care o dai generaţiei tinere?

Svedenborg îşi închipuia că fiecare organ este alcătuit dintr'un mare număr de parţi, având toate forma generală a aceluiaş organ. De pildă, inima ar fi facută dintr'un număr enorm de inimi mititele; plămânul din plămâni mici etc. Închipuirea aceasta e bizară, dar imagina se poate destul de bine aplica omului politic:

Intregul lui cerc e la fel cu el. Căci fiecare om de seamă reprezintă o latură a universului. Copernic reprezintă astronomia; Kant — filosofia; Lineu plantele; Cuvier — paleontologia... Şi fiecare devine măcar în parte simbolul şi centrul de atracţie al celor de un fel cu el. Deaceea, vedem că Pericles chiamă împrejurul lui pe Fidias, Anaxagora, Socrate şi toţi Atenienii de seamă. Catilina — toate firile catelinare. Robespierre — pe fanatici... iar un demagog cu talent de vorbă adună toate secăturile, care îşi pun nădejdea tot în vorbă, ca şi el. Atracţia aceasta e sigură, ca şi gravitatea universală.

Deaceea, nimic mai logic, decât să judeci pe un om public după calitatea prietenilor săi: eşti mai sigur chiar decât observându-l pe el deadreptul. Căci cugetul şi simţirea lui personală tot se mai poate ascunde; pe când prietenii lui sânt ca nişte lentile care mereu oglindesc în mare sau în mic acelaş suflet — al patronului.

Oricum ar fi, după cele înşirate până aci, nu mai rămâne nici o îndoială că între toate valorile unei generaţii, cea mai însemnată pentru desvoltarea

www.dacoromanica.ro

unei naţiuni e omul de stat; iar însuşirile acestuia sunt de un ordin superior chiar celei mai înalt-oratorii.

Firește, omul de stat trebuie să mai aibă încă şi alte însuşiri, fără de care chiar cele mai strălucite calităţi sunt zadarnice. Dar, din cele supuse mai sus, rezultă că nu oratoria e însuşirea sa de căpetenie, cum par a crede atâţia în ţara noastră

Dimpotrivă, omul de stat poate să nu fie orator: iar oratorul cel mai desevârşit poate fi incapabil în arta de a conduce statul întocmai ca şi un retor sau un limbut.

www.dacoromanica.ro

Încheere

Începând cu problema populaţiei şi sfârşind cu selecţiunea oamenilor politici, am înşirat în partea constructivă a acestei lucrări o sumă de premise care pot fi primite peste ori ce controversă de partid, ca unele ce se razemă pe fapte demografice şi etnografice.

Nevoia de a cugeta ştiinţific în chestiile politice e acuma mai simţită de cât ori când. Până eri-alaltăeri, am cunoscut numai state cu hotare trase de sabia suveranilor sau de diplomaţia miniştrilor. In timpurile din urmă, dinastiile de drept divin au început sa cadă ca frunzele toamna, iar diplomaţia secretă e osândită faţiş. Ţarul, Sultanul, Kaiserul, Şahul, Khedivul... şi alte măriri ale veacului din urmă, împreună cu cancelarii şi vizirii lor ni se par umbre cufundate în zarea trecutului, alaturi de Faraoni.

In locul lor, substratul istoriei începe al forma *popoarele*, iar exponentul puterei politice al statelor este munca desfăşurată între graniţele fiecarei ţări. Ceeace iese din fabricele Germaniei, Angliei ori Americei poate sărăci România. Ceea ce vine din tipografiile Franţei poate ameţi poporul român, făcându-l sa-si uite limba şi finta sa naţională

www.dacoromanica.ro

Ca niciodată, înlesnirea legăturilor dintre țări a deslănțuit pe toată fața planetei «războiul fiecăruia contra tuturor».

Cine va birui? Ce soartă așteaptă plantația latină dimprejurul Carpaților?

Viața poporului nostru a trecut până acum prin trei faze de o durată aproape egală.

La început, avem colonizarea romană în bazinul Dunării mijlocii și de jos, apoi închegarea elementului daco-român în Carpați. Perioada aceasta ține vre-o 600 de ani, până la năvălirea Slavilor în peninsula balcanică. — E *pruncia* neamului nostru.

Adolescența ține alți 600 de ani: dela năvălirea Slavilor până la întemeierea principatelor. Perioada aceasta e caracterizată prin *infiltrarea streinilor*, începând cu Slavii și sfârșind cu Ungurii și Sașii. «Ca unul care scapă de viersat cu ciupituri pe obraz, așa a eșit poporul român din lunga suferința a invaziilor» [1].

După închegarea voivodatelor, începe faza *tinereței*. E cea mai caracteristică dintre toate. Prin lupte necurmate, individualitatea istorica a poporului nostru s'a afirmat pe deplin. Limba s'a emancipat de sub influența slavonă; organizarea socială a eșit din cadrul slavo-bizantin și, în cele din urmă, am reintrat definitiv în sfera civilizației latine.

Acum începe faza *barbăției*. Cu reconstituirea unității politice și naționale (1859-1918), poporul român a pășit pe treapta maturității. E timpul să arate deplin ce poate, desvoltând o viață cul-

1) *Convorbiri Literare*, Anul 51 lea, Ianuarie 1919, p. 2.

www.dacoromanica.ro

turală și economica proprie, saŭ să vegeteze în umbra altora, ca o formație etnică și politică fără menire osebită pe lume.

Firește, situația nu e de loc ușoară. Vechile răni etnografice din faza infiltrării sunt încă și azi în ființă. Pe când Slavii au fost mistuiți de mult, Ungurii și Sașii constituesc insule apreciabile chiar în mijlocul pământului românesc. Ba în veacul din urmă, au fost îngustate și marginile dinspre Ceremuș, Nistru și Mare. Mici insule de Ruteni, Evrei, Bulgari, Tătari, Germani și alte neamuri s'au pripășit între hotarele noastre etnice. Prin urmare, e o chestie capitală ca aceste elemente eterogene sa nu îngreueze sub nici o formă viața statului românesc. *Primum vivere...*

Dar traiul și desvoltarea Latinilor din Carpați nu poate și nu trebue să atârne de grația nimănui, ci numai de puterea culturală și materială a poporului autohton. Iar acestea, la rândul lor, presupun o metodă științifică în toată îndrumarea statului.

Natura nu minte. Ea nu joacă niciodată cu cărți măsluite, ci deschis. Ar însemna așa dar să frângem legea de cauzalitate a fenomenelor, dacă am mai întârzia o clipă măcar în făgașul vieții politice de sub regimul vechiu, când însușirea de căpetenie se părea abilitatea.

Singura abilitate e munca științifică și organizarea științifică.

Arătând în partea negativă a acestei lucrări falsitatea «politicei de vorbe» și a «naționalismului lătrător», nădăjduim că paginele din partea constructivă vor înlesni celor ce se gandesc la viitorul poporului român o vedere mai limpede asupra dru-

www.dacoromanica.ro

mului pe care trebue să păşască cel mai strimtorat dintre toate statele Europei. Mergând în calea adevărului ştiinţific, chiar strimtorarea de azi se poate întoarce în câştig cultural şi politic. Organismul care luptă în contra altor organisme agresive, desvoltă cu vremea atâta energie, încât ajunge la un fel de imunitate.

Oţelindu-se în lupta cu vecinii şi asimilând pe încetul elementele eterogene, poporul roman, pornind de pe câteva coline din Laţiu, s'a putut întinde peste ţări şi peste mări, asigurând urmaşilor săi o mare parte din continentul european, — şi anume, cea mai frumoasă.

www.dacoromanica.ro

CUPRINSUL:

Pagina

Prefaţa 3

I.

Politica de Vorbe 9
Dervişii condeiului 19
Către Popescii democraţiei liberale 37
Răspuns lui Şişmanof (fost ministru de instrucţie al Bulgariei) 50
Nationalismus latrans (răspuns Neamului Românesc) . 59
Răspuns oaspeţilor francezi 73
Scrisoare către cei trei miniştri de culte dela sfârşitul anului 1918 82
Răspuns celor 54 de deputaţi şi senatori din partidul ţărănesc 101

II.

Spre realitate 118
A) Problema cea dintâi a unui stat e *îndesirea* populaţiei 122
B) Îndesirea populaţiei este cea mai tare chezăşie a *hotarelor* unui popor şi a statului respectiv 136
C) Îndesirea populaţiei presupune: *exploatarea ştiinţifică* a *teritoriului naţional* şi un *regim moral sănătos* 147
D) Exploatarea ştiinţifică a teritorului naţional presupune: *educaţia ştiinţifică* a întregului popor 155
E) Educaţia ştiinţifică a poporului implică în vremurile moderne *respectarea individualităţilor etnice* . . 162
F) În problema raportului cu elementele streine şi în genere a organizării statului, trebue în deosebi să ne orientăm după experienţa Românilor care au avut mai mult de luptat cu streinii 179
G) Alături de îndesirea populaţiei, exploatarea ştiinţifică a *teritoriului naţional*, realitatea cea mai însemnată pentru un stat e omul care modelează o ţară, adecă *omul de stat* 199
H) Însuşirile omului de stat 215
Încheiere 226

www.dacoromanica.ro

GREŞELI DE TIPARIRE

La	pagina	25	să	se	citească	*soltarii*	în	loc	de:	soltari
„	„	27	„	„	„	prin *condeiul*	„	„	„	opera
„	„	28	„	„	„	*mieilor*	„	„	„	iezilor
„	„	32	„	„	„	*imne*	„	„	„	nume
„	„	43	„	„	„	*între*	„	„	„	întru
„	„	70	„	„	„	*amărîtul*	„	„	„	necăjitul
„	„	119	„	„	„	*ruinarea*	„	„	„	minarea
„	„	193	„	„	„	*vecii*	„	„	„	vecii vecl

www.dacoromanica.ro

DE ACELAŞ AUTOR

Către noua generaţie

Poporul

Ofensiva Naţională

Primăvara literară

Şcoala Poporului

Altă Crestere

Oameni dela munte

Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca şi uneltele sale, 1920

Bucureşti — Tip. „Convorbiri Literare", strada Câmpineanu, 17

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro